

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

58 kaarsjes voor het sociale overlegmodel

Sociale verkiezingen van 1950 tot 2008

Helena Op den Kamp & Guy Van Gyes

Onderzoeksrapport in opdracht van de Federale Minister van Werk

Oktober 2009 – Eerste versie

Hoger instituut
voor de arbeid

INHOUD

Hoofdstuk 1/ Inleiding	1
1. Een hoogdag van economische democratie	1
2. Belangrijke veranderingen in historisch perspectief	3
3. Opzet van de studie	4
4. Analyse van een administratief databestand	5
Hoofdstuk 2/ Omvang en Spreiding	9
1. Basiscijfers omvang: aantal bedrijven en aantal werknemers	9
1.1 Algemeen overzicht	9
1.2 Aantal per kiescollege	12
1.3 Verdeling naar gewest	14
1.4 Volgens bedrijfsgrootte	16
1.5 Verdeling naar sector	17
2. Spreidingsgraden sociale verkiezingen (algemeen)	18
2.1 Overzicht van gehanteerde spreidingsgraden	18
2.2 Potentiële spreidingsgraad van sociale verkiezingen	19
2.3 Effectieve spreidingsgraad van sociale verkiezingen (kunnen gaan stemmen)	21
2.4 Effectieve spreidingsgraad wettelijke overlegorganen gecontroleerd voor beroepscategorie	22
3. Spreidingsgraad naar paritair comité	23
3.1 Potentiële spreidingsgraad	23
3.2 Effectieve spreidingsgraad van de overlegorganen	29
4. Mandaten	32
4.1 Mandaten naar kiescollege	33
4.2 Sectorale aandelen	34

5. Besluit	37
Hoofdstuk 3 / Kandidaten	39
<hr/>	
1. Aantal kandidaten	39
2. Bedrijven zonder kandidaten, zonder verkiezingen	41
2.1 Bedrijven zonder kandidaten	41
2.2 Kiescolleges zonder kandidaten	48
2.3 Kans op bedrijf zonder kandidaten	49
3. Volledigheid van de lijsten	51
3.1 Volledigheidsgraad: algemeen, naar kiescollege en naar vakbond	51
3.2 Volledigheidsgraden per vakbond	52
4. Afgelaste verkiezingen	59
4.1 Bedrijven met in zijn geheel afgelaste verkiezingen	59
4.2 Kiescolleges met afgelaste verkiezingen	65
4.3 Gemeenschappelijke kiescolleges en afgelasting	66
4.4 Bedrijven met minstens één afgelaste verkiezing	69
5. Participatie van vrouwelijke kandidaten	72
5.1 Kans voor een vrouwelijke kandidaat	72
5.2 Vrouwelijke kandidaten per vakbond	74
6. Besluit	77
Hoofdstuk 4 / Stemmen	79
<hr/>	
1. Onderschatte en werkelijke opkomst	79
2. Geldige en ongeldige stemmen	81
3. Niet-gevaloriseerde stemmen	85
4. Uiteindelijke verdeling van de stemmen	89
5. Besluit	101
Hoofdstuk 5 / Zetels	103
<hr/>	
1. Opvullingsgraad van de mandaten	103
1.1 Algemeen, naar regio en bedrijfsgrootte	103
1.2 Naar sector	105
1.3 Naar kiescollege	106

2. Bedrijven met openstaande mandaten	107
3. De verdeling van de zetels	109
4. Vrouwelijke verkozenen	121
5. Besluit	126
Hoofdstuk 6 / Samenvattend besluit	129

1. Synthese van de bevindingen	129
1.1 Omvang en spreiding	129
1.2 Kandidaten	130
1.3 Stemmen	131
1.4 Zetels	132
Bibliografie	135

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

In deze trendstudie maken we een kwantitatieve analyse van de sociale verkiezingen in België en dit voor de periode 1975-2008 en daar waar mogelijk op basis van secundaire data vanaf het begin, namelijk 1950.

1. Een hoogdag van economische democratie

Sociale verkiezingen zijn de vierjaarlijkse oefening in economische democratie binnen de Belgische arbeidsorganisaties, behorend zowel tot de bedrijfswereld als tot de non-profitsector. Via deze verkiezingen worden de werknemersvertegenwoordigers gekozen in twee overlegorganen: de Ondernemingsraad (afgekort OR) en het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk (afgekort CPBW). Deze twee organen spelen, naast de syndicale delegatie, een centrale rol in de organisatie van medezeggenschap en inspraak van werknemers in de Belgische economie.

Ondernemingsraden

De ondernemingsraad (afgekort OR) is een overlegorgaan tussen een werkgever en zijn werknemers. Dit orgaan moet worden opgericht in alle ondernemingen van de privé-sector die honderd werknemers tewerkstellen. Een hernieuwing van deze raad volgt vanaf vijftig werknemers. Er bestaan bijzondere bepalingen voor ondernemingen die een ondernemingsraad hebben, maar onvoldoende werknemers tewerkstellen.

Samenstelling

Een ondernemingsraad bestaat uit:

- vertegenwoordigers die bij de sociale verkiezingen verkozen zijn door de werknemers van de onderneming;
- afgevaardigden aangesteld door de werkgever, van het leidinggevend personeel. Hun aantal mag niet hoger zijn dan dat van de werknemers.

Werking

De ondernemingsraad wordt voorgezeten door de werkgever of door een afgevaardigde. Het secretariaat wordt waargenomen door een lid van de werknemersvertegenwoordiging.

Bevoegdheden

De belangrijkste opdrachten van de ondernemingsraad zijn:

- een actieve opdracht, die voornamelijk bestaat uit het uitbreiden of aanpassen van het arbeidsreglement dat van toepassing is in de onderneming;
- een raadplegingsopdracht, die bestaat uit advies geven en voorstellen formuleren over de werking van de onderneming;
- een controleopdracht: dit betekent dat wordt gecontroleerd of de reglementaire bepalingen die de werknemers beschermen, goed worden nageleefd;
- een informatieve opdracht: de ondernemingsraad moet een hele reeks gegevens ontvangen over de situatie van de onderneming (bestellingen, economische vooruitzichten, personeelsbezetting, ...). Deze gegevens moeten de ondernemingsraad helpen om meningen, adviezen of doelstellingen te formuleren.

Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk

Het is de taak van de comités voor preventie en bescherming op het werk om initiatieven te nemen die het welzijn van de werknemers binnen ondernemingen verbeteren. Deze comités moeten worden opgericht in alle ondernemingen die gewoonlijk minstens vijftig werknemers tewerkstellen.

Samenstelling

Het Comité PB is een overlegorgaan op ondernemingsvlak, paritair samengesteld uit werkgeversvertegenwoordigers en werknemersvertegenwoordigers. De preventieadviseur neemt het secretariaat op zich van dit Comité.

Bevoegdheden

Het Comité PB heeft als algemene opdracht om op een actieve manier bij te dragen tot de verbetering van het welzijn van de werknemers op het werk. Het kan adviezen uitbrengen en voorstellen formuleren om het beleid ter voorkoming van de arbeidsongevallen en de beroepsziekten zo goed mogelijk af te stemmen op de risico's binnen de onderneming.

Onder bepaalde voorwaarden en in uitvoering van de Europese Richtlijn over informatie en consultatie van werknemers, neemt het Comité, bij afwezigheid van een OR, ook een aantal informatie- en consultatiebevoegdheden waar.

De verkiezingen worden georganiseerd per bedrijfseenheid en opgesplitst in kiescolleges. Afhankelijk van het feit of voldoende aantallen van de betreffende werknemerscategorie aanwezig zijn in de bedrijfseenheid, kunnen de verkiezingen

doorgaan voor arbeiders, bedienden, jongeren en kaderleden. In kleine bedrijven gebeurt het dat alleen een stemming voor een gemeenschappelijk college wordt gehouden (arbeiders en bedienden samen). Een OR en CPBW zijn wettelijk voorgeschreven vanaf een bepaald aantal werknemers; dit aantal is doorheen de jaren voor de OR aangepast (zie infra). Vandaag zijn bedrijfsorganisaties vanaf vijftig werknemers verplicht verkiezingen voor het CPBW te organiseren. Bij de Ondernemingsraad ligt deze norm op honderd werknemers. In de bouwsector en uitzendsector worden geen sociale verkiezingen gehouden. Uitgezonderd voor het kadercollege mogen aan de verkiezingen alleen kandidaten deelnemen, voorgedragen door de erkende vakbonden in België, namelijk het socialistische ABVV, het liberale ACLVB en het christelijke ACV. Bij kaderverkiezingen kunnen deze lijsten worden aangevuld met een lijst van de Nationale Confederatie van het Kaderpersoneel (NCK) of zogenaamde individuele lijsten of 'huislijsten'.

Er is geen stemplicht bij deze verkiezingen. Kandidaten (en verkozenen) genieten een zekere wettelijke bescherming tegen ontslag. Dat zulke specifieke wetgeving noodzakelijk is gebleken, bewijst dat genoemde overlegorganen (OR en CPBW) en de bijhorende sociale verkiezingen geen evidentie waren en zijn in het Belgische economische bestel. Het is steeds een belangrijke strijdfactor geweest in de erkenning van het syndicale feit en de economische democratie. Daarom zijn deze sociale verkiezingen ook een hoogdag voor de vakbonden. Positief uitgedrukt: hun erkenning wordt ermee bevestigd; negatiever geformuleerd gaat het om de legitimering van hun aanwezigheid in de bedrijven.

2. Belangrijke veranderingen in historisch perspectief

De eerste verkiezingen voor de OR dateren zoals gezegd van het jaar 1950. Achtereenvolgens werden er voor de OR nog verkiezingen georganiseerd in: 1954, 1958, 1963, 1967, 1971, 1975, 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 2000, 2004 en 2008. In het onderstaande bespreken we enkele belangrijke veranderingen in een periode van bijna zestig jaar sociale verkiezingen.

Bedrijven die in aanmerking kwamen voor een OR, dienden oorspronkelijk sociale verkiezingen te organiseren vanaf tweehonderd werknemers, vanaf 1958 daalde dit naar honderdvijftig werknemers. Krachtens het koninklijk besluit van 11 oktober 1978 is het vereiste aantal werknemers voor het inrichten van een OR teruggebracht op honderd. Hernieuwing van deze ondernemingsraden gebeurt indien een onderneming tenminste vijftig werknemers heeft.

De eerste verkiezingen voor de Comités voor veiligheid en hygiëne en verfraaiing van de werkplaatsen werden gehouden vanaf het jaar 1958 en vielen vanaf dan telkens samen met de verkiezingen voor de OR. Vanaf 2000 verandert het Comité van naam: van Comité voor Veiligheid, gezondheid (soms ook hygiëne) en verfraaiing van de werkplaatsen (CV) in Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk (CPBW). In deze CPBW's dienen sociale verkiezingen te

worden georganiseerd vanaf vijftig werknemers. Ook hernieuwing van de mandaten geldt vanaf vijftig werknemers.

Bij de start van de sociale verkiezingen werden er vertegenwoordigers voor arbeiders en bedienden verkozen. Dit voor zowel in de OR als ook in het CPBW. Vanaf 1963 kunnen er ook aparte vertegenwoordigers voor jongeren worden gekozen indien een onderneming tenminste 25 jongeren tot en met 21 jaar in dienst heeft. De betreffende jongerenkandidaten die zich verkiesbaar stellen, moeten minstens 21 jaar oud zijn. In 1967 wordt deze verkiesbaarheidsdrempel van jongeren verlaagd naar achttien jaar. Nog een andere wijziging aan dit jongerenkiescollege volgde in 1991, toen de maximum leeftijdsgrens om als jongere te worden beschouwd verhoogd werd van 21 naar 25 jaar.

Een andere belangrijke wijziging in de samenstelling van de kiescolleges vond plaats in 1987 bij de oprichting van een apart college voor de kaderleden in de OR. Het minimum aantal kaderleden binnen een onderneming om een apart kadercollege in te richten is vijftien, waarbij leidinggevendenden die tot het kadercollege gerekend worden meegeteld mogen worden. Diezelfde leidinggevendenden mogen zich dan weer niet kandidaat stellen om verkozen te worden.

Met betrekking tot de samenstelling van de vertegenwoordigers werd er bij wet vastgelegd dat er minstens drie effectieve en drie plaatsvervangende afgevaardigden van het personeel verkozen dienden te worden en maximaal twintig. In 1971 werd deze wet aangepast en werd de minimumgrens verlaagd naar twee en de maximumgrens verhoogd naar 25.

Een laatste belangrijke wijziging in het proces van sociale verkiezingen is het verbreden van de sociale verkiezingen door ook ondernemingen uit de non-profit de mogelijkheid te bieden sociale verkiezingen te organiseren. Dit betekende dat vanaf 1975 de gezondheidszorg, publieke diensten en onderwijs worden toegevoegd als ondernemingen zonder economische finaliteit naast de ondernemingen met economische finaliteit (de profit-sectoren). In de praktijk komen deze sociale verkiezingen in de non-profit echter maar zeer langzaam op gang. Dit wordt mede veroorzaakt door de zeer specifieke situatie binnen het Vlaamse onderwijs, waar men vaak niet overgaat tot het organiseren van sociale verkiezingen omwille van het bestaan van de alternatieve overlegorganen.

3. Opzet van de studie

In deze studie maken we een kwantitatieve analyse van de sociale verkiezingen in België. We hebben de beschikking over elektronische datagegevens sinds de sociale verkiezingen van 1975. Aangezien het rapport aan leesbaarheid zou inboeten indien de resultaten van alle verkiezingen in de tabellen zouden worden opgenomen, hebben we ervoor geopteerd om drie 'kernjaren' te selecteren, namelijk 1975, 1991 en 2008 (met een spreiding van telkens drie verkiezingen). Als het gaat om algemene overzichten worden er tevens figuren weergegeven, die de evolutie over de hele periode weergeven (1975-2008), in sommige situaties zelfs tot de begin-

jaren van de sociale verkiezingen (1954/1958).¹ De analyse overbrugt dus hier en daar een tijdspanne van bijna zestig jaar.

Gewoonlijk worden de resultaten van sociale verkiezingen vooral besproken in winst en verlies voor de vakbonden. In de voorliggende analyse is de klemtoon gelegd op het democratische vraagstuk: wie kan hoe deelnemen aan de verkiezingen?

Deze vraagstelling delen we op in een aantal specifieke thematieken gespreid over vijf hoofdstukken:

- hoofdstuk 2: de omvang en de spreidingsgraad van het fenomeen sociale verkiezingen;
- hoofdstuk 3: hoe wordt als kandidaat deelgenomen aan deze sociale verkiezingen en wat zijn de gevolgen voor het doorgaan of de afgelasting van deze verkiezingen;
- hoofdstuk 4: de opkomst bij sociale verkiezingen (er is geen stemplicht);
- hoofdstuk 5: de zetelverdeling bij sociale verkiezingen.

4. Analyse van een administratief databestand

De gegevens die hier worden besproken werden ingezameld door de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO), op basis van de statistische fiches die de 'juridische entiteit' moet opsturen met de gegevens per 'technische entiteit'. Voor de vlotte leesbaarheid spreken we hierna over 'bedrijven' of 'technische bedrijfseenheden' (afgekort TBE). De ingestuurde fiches dekken telkens 99% van de ingewachte resultaten. Tot en met de verkiezingen van 2004 dienden bedrijven de genoemde statistische fiche in te vullen na het houden van de verkiezingen. De fiche dient als administratieve verantwoording en controle. Het instrument bevat dan ook enerzijds informatie om een aantal wettelijke regelingen te controleren (bv. voor welke groepen moeten verkiezingen worden gehouden). Om deze controle te vereenvoudigen worden de verschillende delen van deze fiche vanaf 2008 op drie verschillende momenten aan de FOD WASO bezorgd (1. basisinformatie; 2. preëlectorale inlichtingen; 3. verkiezingsinlichtingen). Anderzijds bevat deze fiche gegevens om de algemene resultaten van de verkiezingen te verzamelen. Bij deze verzameling van de algemene resultaten ligt de klemtoon op de vraagstelling wie gewonnen of verloren heeft als vakbond en of het gebeuren van sociale verkiezingen een stijgend of dalend fenomeen is in de bedrijven.

¹ De eerste verkiezingen voor de OR dateren al van het jaar 1950, maar de resultaten zijn niet meer beschikbaar binnen het archief van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Zo hadden de onderzoekers via dit archief inzage in de resultaten vanaf 1954 (OR) en 1958 (CPBW). Een publicatie uit 1985 (Dambre), bespreekt weliswaar de resultaten van de eerste verkiezingen in 1950, maar dit is slechts beperkt tot een steekproef van een 1000-tal ondernemingen.

In de voorliggende studie willen we niet alleen een historisch overzicht geven van het fenomeen sociale verkiezingen, maar hier en daar ook een meer door-gedreven sociologische analyse ervan maken. De centrale vraag die we ons dan stellen is 'wie op welke wijze kan deelnemen aan de georganiseerde verkiezingen'. Dit is met andere woorden de vraag naar de democratische kracht van de sociale verkiezingen. Af en toe grijpen we hiervoor terug naar indicatoren of parameters die in politicologisch verkiezingsonderzoek worden gehanteerd (spreidingsgraad, niet-gevaloriseerde stemmen). Hierbij moeten we evenwel opmerken dat we in onze analyse beperkt zijn door de mogelijkheden die het administratief databestand biedt. Zo kan deze studie slechts uitgevoerd worden voor de achtergrondkenmerken die we uit de diverse bestanden kunnen reconstrueren:

- per ruwe beroepscategorie: arbeiders, bedienden, kaderleden; jonge werknemers (-25-jarigen);
- naar geslacht;
- geografisch (hier regionaal): Vlaanderen, Wallonië en Brussel;
- naar bedrijfsgrootte: <100 (OR)/<50 (CPBW), 100-199, 200-499, 500-999, 1 000+;
- naar sector:
 - steenindustrie;
 - (petro)chemie;
 - basismetale;
 - metaalverwerkende industrie;
 - metaalaanverwanten;
 - agro-voeding;
 - textiel;
 - papier en hout;
 - (grafische) media;
 - transport;
 - distributie;
 - horeca (en vrije tijd);
 - financiële sector;
 - andere diensten;
 - aanvullende paritaire comités (PC 100, PC 200, PC 218);
 - nutsbedrijven;
 - onderwijs;
 - sociale organisaties;²
 - gezondheidszorg;
 - overige gezondheidszorg.

² De sociale organisaties, gezondheidszorg en overige gezondheidszorg worden in sommige tabellen ook samengevoegd tot 'zorgsector algemeen' om de vergelijking doorheen de jaren beter te kunnen maken.

Het voordeel van het werken met een administratief databestand is dat het gaat om gegevens voor de volledige populatie van betrokken bedrijfseenheden. Steekproefproblemen zijn onze analyse daarom onbekend.

Voor specifieke methodologische besprekingen van de diverse databestanden, verwijzen we naar de metadata van de sociale verkiezingen.

HOOFDSTUK 2

OMVANG EN SPREIDING

Een eerste trendoverzicht dat geschetst wordt is de omvang van sociale verkiezingen: hoe breed is dit fenomeen verspreid doorheen de Belgische economie?

1. Basiscijfers omvang: aantal bedrijven en aantal werknemers

We geven een algemeen overzicht van het aantal bedrijven en werknemers dat bij de sociale verkiezingen betrokken is. Hierbij besteden we tevens aandacht aan eventuele verschillen in deze omvang naargelang het kiescollege, het gewest, de bedrijfsgrootte of de sector.

1.1 Algemeen overzicht

Tabel 2.1 en grafiek 2.1 en 2.2 schetsen een algemeen beeld van de omvang van sociale verkiezingen, het aantal betrokken bedrijven en werknemers, en de evolutie ervan doorheen de jaren.

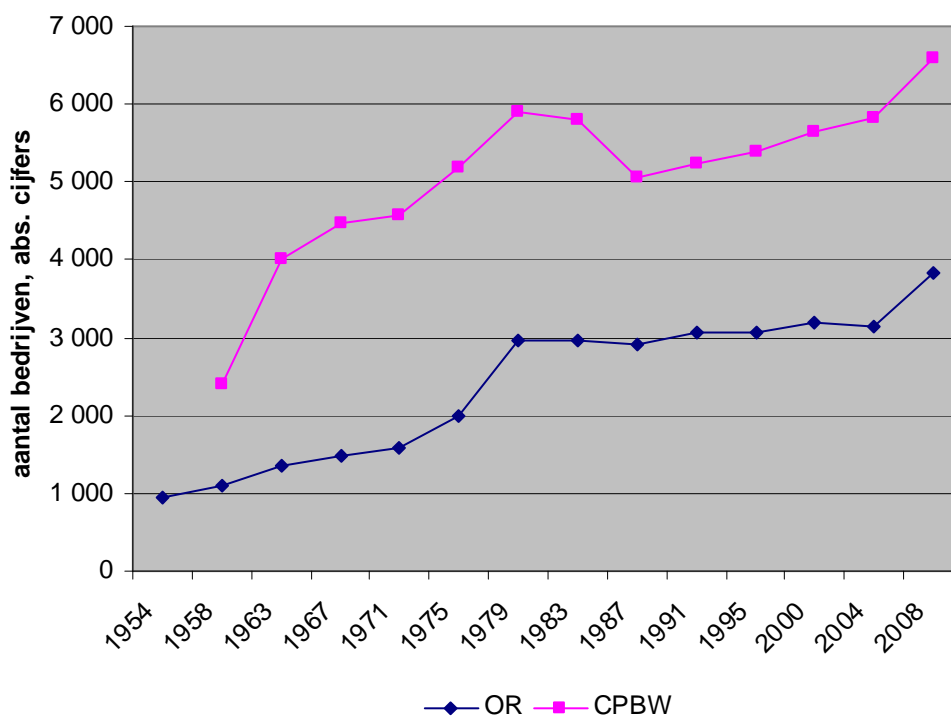
Tabel 2.1 Aantal bedrijven die verkiezingen moeten organiseren en hun kiezers

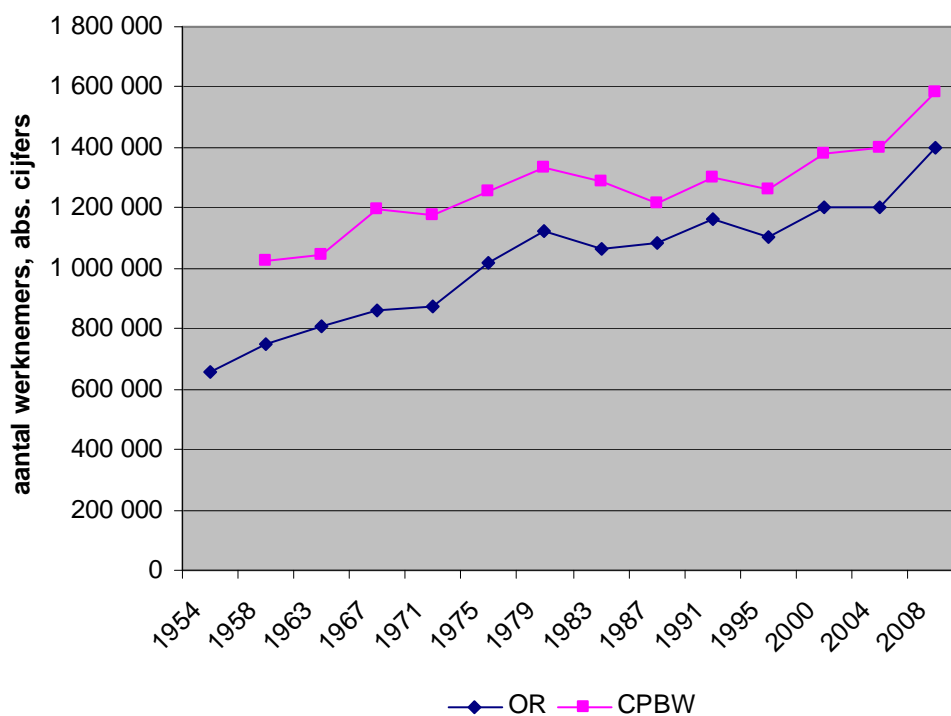
	OR 2008	OR 1991	OR 1975	OR 1954
Bedrijven	3 844	3 057	1 995	955
Werknemers	1 398 299	1 162 896	1 015 876	653 769
Ingeschreven kiezers	1 326 415	1 122 930	978 387	587 750
Groei-index bedrijven (1954=100)	402,5	320,1	208,9	100,0
Groei-index kiezers (1954=100)	213,9	177,9	155,4	100,0
Gemiddelde bedrijfsgrootte	356	380	509	685
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	CPBW 1958
Bedrijven	6 593	5 237	5 197	2 403
Werknemers	1 583 026	1 300 653	1 255 030	1 021 946
Ingeschreven kiezers	1 509 082	1 251 863	1 199 887	918 747
Groei-index bedrijven (1958=100)	274,4	217,9	190,3	100,0
Groei-index kiezers (1958=100)	154,9	127,3	122,8	100,0
Gemiddelde bedrijfsgrootte	250	248	241	425

Het aantal ingeschreven kiezers is gecorrigeerd voor dubbeltellingen.

Voor de berekening van de gemiddelde bedrijfsgrootte is geen rekening gehouden met de bedrijven die het aantal werknemers niet invulden.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Grafiek 2.1 Evolutie aantal bedrijven

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Grafiek 2.2 Evolutie aantal werknemers

In 3 844 bedrijfseenheden dienden OR-verkiezingen in 2008 georganiseerd te worden, in 6 593 bedrijfseenheden CPBW-verkiezingen. Het aantal bedrijven en kiezers ligt voor de CPBW-verkiezingen uiteraard hoger in vergelijking met de OR-verkiezingen gezien de andere wettelijke drempel tot oprichting (vijftig tegenover honderd).

Het aantal ondernemingen groeit nog steeds bij elke verkiezing. Het aantal betrokken werknemers bij sociale verkiezingen is, globaal genomen, sinds het begin van de verkiezingen in de jaren '50 meer dan verdubbeld). Bij de verkiezingen van 2008 waren 1 398 299 werknemers bij de OR-verkiezingen betrokken en 1 583 026 bij het CPBW.

Wat betreft aantal werknemers en ingeschreven kiezers is er voor 2008 een onderschatting van de cijfers door het hoge aantal 'missings' bij deze variabelen. Bij het OR-bestand gaat het respectievelijk om 78 en 189 bedrijven, bij het CPBW om 260 en 494 bedrijven. Een meer uitgebreide bespreking van deze 'bias' gebeurde al in hoofdstuk 1. Het betekent in elk geval dat waarschijnlijk het werknemerscijfer bij OR met 10 à 20 000 is onderschat en het cijfer van ingeschreven kiezers met 30 à 40 000. Bij het CPBW liggen deze cijfers nog hoger.

De gemiddelde bedrijfsgrootte van een eenheid, waar sociale verkiezingen moeten plaatsvinden, is sinds het begin van de sociale verkiezingen globaal genomen afgenomen. Dit komt in de eerste plaats doordat in de periode tussen 1954 en 1975 de drempel voor deelname aan sociale verkiezingen werd verlaagd.

Hoewel de wet over de bedrijfsorganisatie van 1948 al een OR voorzag vanaf vijftig werknemers werd in de praktijk de drempel voor uitvoering van een OR of CPBW slechts langzaam verlaagd. Na 1975 valt het op dat de gemiddelde grootte van de bedrijven met een OR-verkiezing daalt – het aantal kleine ondernemingen lijkt toe te nemen – terwijl de gemiddelde bedrijfsgrootte bij het CPBW eerder gelijk blijft.

1.2 Aantal per kiescollege

1.2.1 Aantal bedrijven

Tabel 2.2 schetst het overzicht van hoeveel van de bedrijven er voor welk type kiescollege verkiezingen organiseert.

Tabel 2.2 Aantal bedrijven die verkiezingen moeten organiseren, per kiescollege

	OR 2008		OR 1991		OR 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Jongeren	896	23,3	1 331	43,5	874	43,8
Arbeiders	3 039	79,1	2 757	90,2	1 907	95,6
Bedienden	3 752	97,6	3 046	99,6	1 983	99,4
Kaders*	1 187	30,9	1 200	39,3	----	----

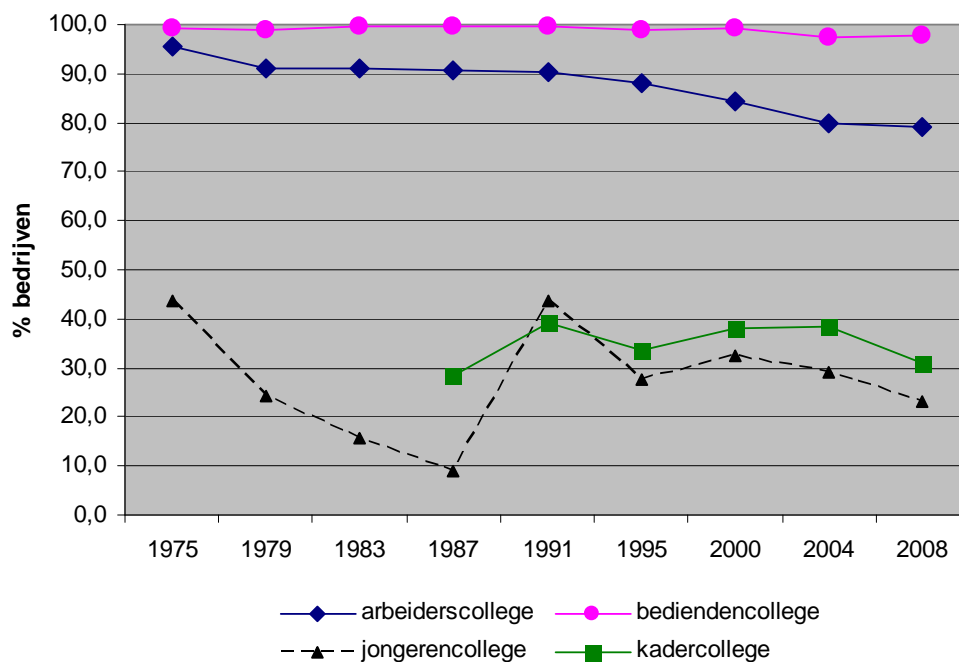
	CPBW 2008		CPBW 1991		CPBW 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Jongeren	999	15,2	1 476	28,2	1 140	21,9
Arbeiders	4 989	75,7	4 656	88,9	4 789	92,1
Bedienden	6 306	95,6	5 213	99,5	5 015	96,5

* Het kadercollege werd in 1987 opgericht.

FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Verkiezingen voor het kiescollege bedienden nemen absoluut gezien nog altijd toe en grijpen in bijna alle TBE plaats. Verkiezingen voor het kiescollege arbeiders nemen in aantal ook nog steeds toe, maar daar waar ze in 1975 nog in bijna alle TBE voorkwamen, is dit in 2008 nog maar in ruim driekwart van de bedrijven het geval. Het potentieel aantal jongerenverkiezingen fluctueert eerder in aantal. In 2008 is het aantal bedrijven met jongerenverkiezingen gedaald.

Voor het aandeel bedrijven geeft een volledige evolutie vanaf 1975 een beter beeld (zie grafiek 2.3).

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Grafiek 2.3 Percentage bedrijven dat verkiezingen inricht: per kiescollege

De stabiliteit van het aandeel bedrijven met verkiezingen voor het bediendencollege springt direct in het oog. Daarnaast zien we een dalende trend voor het aandeel bedrijven met verkiezingen voor het arbeiderscollege. Het aandeel bedrijven dat aparte verkiezingen voor jongeren organiseert is van 1975 tot en met 1987 gedaald, maar kende in 1991 een enorme piek, om dan weer gestaag te dalen. Een verklaring voor deze piek in 1991 is het verhogen van de leeftijdsgrens voor jongere van 21 naar 25 jaar. Procentueel gezien is het aantal TBE met een apart kadercollege aan fluctuaties onderhevig. In 2008 wordt het op een na laagste percentage sinds de oprichting van het kadercollege in 1987 opgetekend.

1.2.2 Aantal werknemers

In de onderstaande tabel wordt het aantal betrokken werknemers per kiescollege weergegeven.

Tabel 2.3 Aantal betrokken werknemers, per kiescollege

College	OR 2008		OR 1991		OR 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Arbeiders	452 250	32,34	431 908	37,14	565 107	55,63
Bedienden	677 049	48,42	491 058	42,23	371 828	36,60
Jongeren	96 210	6,88	123 889	10,65	78 943	7,77
Kaders	172 790	12,36	116 041	9,98	----	----

	CPBW 2008		CPBW 1991		CPBW 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Arbeiders	513 630	32,50	496 674	38,19	679 368	54,13
Bedienden	961 186	60,70	672 351	51,69	473 442	37,72
Jongeren	108 210	6,80	131 628	10,12	102 220	8,14

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Naar werknemers betekent dit dat het aantal arbeiders, dat kan deelnemen aan sociale verkiezingen in vergelijking met 1975 en 1991 lichtjes is gedaald, terwijl het aantal bedienden en vooral kaderleden sterk is gestegen (30% kaderleden meer in 2004 dan in 1995). Het aantal jongeren fluctueert: in vergelijking met 1975 is het aantal in 2008 gestegen, maar ten opzichte van 1991 gedaald.

Het aandeel van arbeiders daalt in het geheel van de sociale verkiezingen: in 1975 bestond ruim 50% binnen een onderneming uit arbeiders, terwijl dit in 2008 nog maar een derde blijkt te zijn. Ruim zes op de tien werknemers betrokken bij sociale verkiezingen zijn bediende of kaderlid. Het aandeel jongeren fluctueert binnen een onderneming en kent in 2008 ten opzichte van 1991 en 1975 een daling.

1.3 Verdeling naar gewest

Een volgende opdeling om de omvang van de verkiezingen te duiden, is deze naar gewest. Wederom maken we een onderscheid naar aantal betrokken bedrijven en werknemers.

1.3.1 Aantal bedrijven

Tabel 2.4 geeft de verdeling weer van het aandeel bedrijven dat sociale verkiezingen dient te organiseren, opgedeeld naar gewest en kiescollege.

Tabel 2.4 Bedrijven die verkiezingen moeten organiseren naar gewest en kiescollege, OR, in %

	OR 2008			OR 1991			OR 1975		
	VL	W	BR	VL	W	BR	VL	W	BR
Arbeiders	63,6	25,1	11,3	61,3	23,6	15,1	55,8	26,3	17,8
Bedienden	61,5	22,6	15,9	59,1	23,0	17,9	54,8	25,6	19,6
Jongeren	67,3	15,5	17,2	67,5	16,5	16,0	60,2	25,2	14,6
Kaders	56,8	20,1	23,1	58,8	23,5	17,6	----	----	----
Totaal	61,5	22,6	15,9	59,1	23,0	17,8	54,8	25,6	19,6

VL=Vlaanderen, W=Wallonië, BR=Brussel

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Een duidelijke meerderheid van de verkiezingen grijpt plaats in Vlaanderen. Dit aandeel is doorheen de jaren gestegen. De verkiezingen voor de jongeren- en kaderkiescolleges wijken af van dit globale beeld. Jongerenverkiezingen komen meer dan gemiddeld voor in Vlaanderen. Kaderverkiezingen komen opvallend meer voor in Brussel. In dit laatste gewest zijn arbeidersverkiezingen dan weer ondervertegenwoordigd.

1.3.2 Aantal werknemers

In tabel 2.5 wordt zowel het aantal als ook het aandeel werknemers weergegeven dat betrokken is bij de sociale verkiezingen.

Tabel 2.5 Aantal betrokken werknemers naar gewest

Regio	OR 2008		OR 1991		OR 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Vlaanderen	794 127	56,79	601 633	52,20	515 444	50,74
Wallonië	256 777	18,36	228 406	19,82	276 232	27,19
Brussel	347 395	24,84	322 472	27,98	224 202	22,07
N	3 844		3 026		1 995	

	CPBW 2008		CPBW 1991		CPBW 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Vlaanderen	933 383	58,96	713 575	55,32	664 779	52,97
Wallonië	301 505	19,05	271 971	21,09	338 276	26,95
Brussel	348 138	21,99	304 302	23,59	251 975	20,08
N	6 593		5 200		5 197	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Naar aantal werknemers kende elke regio in 2008 ten opzichte van 1991 een groei. Ten opzichte van 1975 is dit enkel het geval voor Vlaanderen en Brussel. Wallonië

bereikte immers zowel bij de OR als het CPBW in 1975 meer werknemers dan in 2008.

Vlaanderen is van de drie regio's de sterkste groeier, waardoor het aandeel van deze regio naar aantal werknemers aan belang wint bij sociale verkiezingen.

We zien hier ook een opvallend verschil tussen Brussel en Wallonië vergeleken met het aantal bedrijven. Naar aandeel bedrijven kenden beide regio's een daling, terwijl naar aantal werknemers enkel het belang van Wallonië beduidend daalt. Hou ter interpretatie wel in het achterhoofd dat hier niet de woonplaats van de deelnemende werknemer als basis van de berekening wordt genomen, maar de vestigingsplaats van de TBE, waar de verkiezingen worden georganiseerd.

1.4 Volgens bedrijfsgrootte

Naar bedrijfsgrootte zien we weinig verschuivingen doorheen de tijd. Opvallend voor de OR is dat het aandeel bedrijven met minder dan honderd werknemers dat verkiezingen organiseert sinds 1975 meer als verdubbeld is. Let wel, dit groter aandeel van de kleinste categorie voor 2008 is deels te verklaren door de beslissing van de Minister om die ondernemingen met ooit meer dan honderd werknemers, maar die inmiddels onder deze drempel gezakt zijn en bijgevolg enkel nog CPBW-verkiezingen houden, wat betreft algemene gegevens en verkiezingsresultaten ook op te nemen in het OR-bestand. Deze kleinste categorie van bedrijven is in het CPBW juist met ongeveer 10% afgenomen.

Het aandeel ondernemingen met honderd tot tweehonderd medewerkers is in zowel de OR als het CPBW gegroeid. Toch lijkt er vooral voor het CPBW eerder sprake te zijn van een verschuiving binnen de twee groepen van kleine bedrijven, dan van een echte groei van de kleinste bedrijven (daling bij <100 is groter dan de stijging bij 100-199).

De categorie tweehonderd tot vijfhonderd werknemers is voor de OR in 2008 met een kleine 10% ten opzichte van 1975 gedaald, terwijl deze categorie bij het CPBW soms toeneemt en dan weer daalt.

De grootste ondernemingen blijven eerder gelijk wat hun aandeel betreft.

Tabel 2.6 Bedrijven die verkiezingen moeten organiseren naar bedrijfsgrootte, in %

OR	2008	1991	1975
<100	12,6	7,2	4,9
100-199	39,9	42,6	30,1
200-499	31,9	35,9	42,9
500-999	9,8	9,2	13,4
1 000+	5,7	5,2	8,8
N	3 768	3 057	1 995

CPBW	2008	1991	1975
<100	37,7	39,0	46,2
100-199	32,5	30,2	27,7
200-499	20,4	22,1	17,4
500-999	5,9	5,8	5,4
1 000+	3,4	2,9	3,3
N	6 333	5 237	5 197

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

1.5 Verdeling naar sector

Een laatste opdeling die we maken om de omvang van de sociale verkiezingen in kaart te brengen, is een naar sector (zie tabel 2.7). De meeste industriële sectoren zagen hun relatieve aandeel ten opzichte van 1975 dalen, met als grootste incasseerders de textiel, de metaal (basismetaal en metaalverwerkend) en de steenindustrie. Naast de zorgsector en het onderwijs (ten opzichte van 1975), zijn het in de privé-sector de groep aanvullend (paritair comité 100, 200 en 218), de transport, de metaalaanverwanten, de distributie, en de horeca die hun aandeel zagen stijgen.

Tabel 2.7 Bedrijven die verkiezingen moesten organiseren, naar sectorindeling, in %

Sector	OR 2008	OR 1991	OR 1975	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Steenindustrie	3,20	2,98	6,12	4,02	2,90	5,31
(Petro)chemie	8,09	8,83	8,92	6,84	7,33	6,85
Basismetaal	0,94	1,11	2,01	0,56	0,69	0,87
Metaalverwerkend	11,11	13,64	21,30	10,03	12,98	16,57
Metaalaanverwant	4,53	3,79	3,01	5,08	4,70	5,00
Agro-voeding	6,35	6,64	8,42	5,25	6,42	6,98
Textiel	3,77	7,39	16,69	3,32	7,64	14,47
Papier en hout	2,76	3,53	4,81	2,32	3,51	5,50
(Grafische) media	1,43	1,60	2,31	1,21	1,95	2,46
Transport	5,44	3,24	0,80	5,52	3,15	1,77
Distributie	4,92	4,19	3,61	6,19	6,03	6,02
Horeca (en vrije tijd)	2,37	1,86	1,55	2,56	1,79	2,46
Financiële sector	2,16	3,86	4,01	1,88	3,97	4,12
Diensten	2,86	2,98	5,61	2,96	2,33	7,56
Aanvullend	12,33	7,43		12,60	8,44	
Nutsbedrijven	0,86	1,41	2,86	0,64	0,92	1,40
Onderwijs	11,34	12,79	1,45	13,12	13,35	4,06
Sociale organisaties*	1,66			1,73		
Gezondheidszorg	7,60	9,98	6,52	7,81	8,73	8,58
Overige zorgsector	6,30	2,75		6,36	3,17	
Zorgsector algemeen	15,56	12,73	6,52	15,90	11,90	8,58

* Aangezien een specifieke opdeling in de zorgsector slechts vanaf 1995 in de data gemaakt kan worden, is ter vergelijking ook de categorie 'zorgsector algemeen' toegevoegd.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

2. Spreidingsgraden sociale verkiezingen (algemeen)

Hoe breed verspreid is het fenomeen sociale verkiezingen in de Belgische economie? Een indicator die dit meet is de spreidingsgraad. We geven een overzicht.

2.1 Overzicht van gehanteerde spreidingsgraden

Definities

1. Potentiële spreidingsgraad van sociale verkiezingen (en wettelijke overlegorganen) = de ratio tussen het aantal werknemers tewerkgesteld in bedrijven waar sociale verkiezingen dienden te worden georganiseerd, en het aantal loontrekkenden in België.

2. Effectieve spreidingsgraad van sociale verkiezingen = de ratio tussen het aantal werknemers die effectief de kans hebben om te gaan stemmen bij sociale verkiezingen en het aantal loontrekkenden in België.
3. Effectieve spreidingsgraad van wettelijke overlegorganen gecontroleerd voor het beroepsstatuut = de ratio tussen het aantal werknemers tewerkgesteld in bedrijven waar voor hun college een vertegenwoordiging effectief zetelt in een OR of CPBW, en het aantal loontrekkenden in België.

Methodologische bemerkingen

Een vergelijking naar bedrijfsorganisaties is niet mogelijk, daar algemene statistieken niet vergelijkbaar zijn, daar een andere organisatieomschrijving wordt gehanteerd (juridische entiteit of vestiging).

Algemene statistieken rekenen onderwijstewerkstelling (ook van het gesubsidiëerd onderwijs) tot de overheidssector. Hiermee moeten we in onze berekeningen rekening houden.

Voor het aantal loontrekkenden worden telkens de RSZ-cijfers gehanteerd van het jaar voordien (bv. van het jaar 2007 voor de sociale verkiezing van 2008).

Voor het berekenen van de spreidingsgraden gebruiken we het aantal ingeschreven kiezers als indicator voor de deelname aan de sociale verkiezingen. Deze gegevens zijn niet altijd ingevuld, vooral als de verkiezingen niet zijn doorgegaan. Het aantal mogelijke kiezers wordt daardoor met enkele procenten onderschat en dientengevolge zijn ook de spreidingsgraden 1, 2 en 3 enigszins onderschat.

2.2 Potentiële spreidingsgraad van sociale verkiezingen

We starten met een overzicht van de potentiële spreidingsgraad van sociale verkiezingen. We berekenen deze ratio op twee manieren: enerzijds tellen we de onderwijssector mee en gebruiken we als totaal alle loontrekkenden in België (dus ook het overheidspersoneel), anderzijds tellen we als totaal alleen het aantal loontrekkenden in de privé-sector en laten we bij de kiezers de onderwijssector buiten beschouwing. De eerste ratio heeft als benaming in de tabel spreidingsgraad A, de tweede noemt spreidingsgraad B.

Wanneer we het totaal aantal loontrekkenden als referentiepunt nemen, zien we dat in 2008 slechts 35% van de Belgische werknemers een arbeidsplaats bezet, waar OR-verkiezingen dienen te worden georganiseerd (tabel 2.8). Voor de CPBW-verkiezingen bedraagt dit percentage ongeveer 40%. Voor het Comité is deze spreidingsgraad sinds 1975 stabiel gebleven, terwijl deze voor de OR zelfs nog iets gestegen is. Uit deze gegevens blijkt verder dat slechts een minderheid van de loontrekkenden de mogelijkheid heeft om sociale verkiezingen mee te maken. Zelfs als we de overheidssector buiten beschouwing laten, hebben grote groepen van werknemers niet de kans om aan dit systeem van economische democratie deel te nemen. Voor de CPBW-verkiezingen krijgt ongeveer de helft

van de werknemers uit de private sectoren de kans om deel te nemen aan sociale verkiezingen, terwijl dit voor de OR zelfs blijft bij iets meer dan een derde van de werknemers.

Tabel 2.8 Potentiële spreidingsgraad sociale verkiezingen (t.o.v. alle loontrekkenden en t.o.v. private tewerkstelling)

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Aantal loontrekkenden totaal	3 740 946	3 147 753	3 018 887
Aantal loontrekkenden private sector	2 656 308	2 200 981	2 295 050
Ingeschreven kiezers totaal	1 326 415	1 122 930	978 387
Ingeschreven kiezers private sector	1 225 271	1 032 698	964 906
Spreidingsgraad A			
Ingeschr. kiezers / Tot. loontrekkenden	35,5	35,7	32,4
Spreidingsgraad B			
Ingeschr. kiezers / Tot. private tewerkstelling	36,1	46,9	42,0
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Ingeschreven kiezers totaal	1 509 082	1 251 863	1 199 887
Ingeschreven kiezers private sector	1 363 768	1 141 291	1 170 194
Spreidingsgraad A			
Ingeschr. kiezers / Tot. loontrekkenden	40,3	39,8	39,7
Spreidingsgraad B			
Ingeschr. kiezers / Tot. private tewerkstelling	51,3	51,9	51,0

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Deze spreidingsgraad³ vertoont bovendien belangrijke verschillen naar sector. Gezien de problematiek van het reconstrueren van tewerkstellingscijfers per sector doorheen de tijd, beperken we ons tot de laatste twee verkiezingen (zie tabel 2.9). Sectoren waar voor 2008 de sociale verkiezingen sterk zijn verspreid betreffen onder meer de nutsbedrijven, de basismetaal, de overige zorgsector, de financiële sector, de (petro)chemie en de gezondheidszorg. In sectoren als de sociale organisaties, horeca, metaalaanverwanten, diensten, transport en distributie daarentegen kennen de sociale verkiezingen een zeer lage mogelijke spreiding. In de sociale organisaties, horeca, metaalaanverwanten en de diensten zijn in 2008 minder dan één op drie van de werknemers betrokken bij sociale verkiezingen; in 2004 was dit zelfs nog minder dan één op vier. Op dit vlak noteren we dus een zéér grote ongelijkheid tussen economische sectoren in België.

³ Omwille van het moeilijk opdelen van gemeenschappelijke kiescolleges, is in de opdeling naar sector het aantal werknemers als indicator voor het berekenen van de spreidingsgraad gebruikt; het aantal jongere werknemers wordt verdeeld op basis van de verhouding van het aantal arbeiders en bedienden binnen de onderneming.

Tabel 2.9 Potentiële spreidingsgraad naar (private) sector, CPBW 2008 en 2004

Sector	CPBW 2008			CPBW 2004		
	Loontr	Wns	Spreiding	Loontr	Wns	Spreiding
Steenindustrie	21 957	16 133	73,48	24 138	17 325	71,77
(Petro)chemie	126 259	106 810	84,60	128 219	100 633	78,49
basismetaal	26 413	26 534	100,46	27 513	26 375	95,86
Metaalverwerkend	217 729	165 783	76,14	226 107	164 639	72,81
Metaalaanverwant	75 827	20 580	27,14	73 760	18 272	24,77
Agro-voeding	108 968	61 868	56,78	109 833	59 310	54,00
Textiel	49 209	31 821	64,66	59 604	37 925	63,63
Papier en hout	41 290	21 270	51,51	43 591	22 798	52,30
(Grafische) media	15 245	8 456	55,47	14 933	7 835	52,47
Transport	139 623	68 734	49,23	127 765	53 642	41,98
Distributie	253 762	125 330	49,39	234 038	109 077	46,61
Horeca (en vrije tijd)	121 043	29 385	24,28	113 611	25 507	22,45
Financiële sector	109 561	97 073	88,60	116 403	105 869	90,95
Diensten	200 646	75 913	37,83	142 390	40 322	28,32
Aanvullend	508 235	230 141	45,28	466 910	210 995	45,19
Nutsbedrijven	35 110	36 081	102,77	32 987	32 613	98,87
Sociale organisaties	38 113	9 124	23,94	26 831	6 658	24,81
Gezondheidszorg	216 987	173 759	80,08	190 658	153 851	80,69
Overige zorgsector	108 798	105 155	96,65	107 631	83 556	77,63

Loontr=loontrekkenden, wns=werknemers, spreiding=potentiële spreidingsgraad

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA); tewerkstellingscijfers herberekening RSZ-cijfers

2.3 Effectieve spreidingsgraad van sociale verkiezingen (kunnen gaan stemmen)

In wat volgt wordt een eerste nuancering aangebracht in de (potentiële) spreidingsgraad van de sociale verkiezingen zoals deze zojuist is gepresenteerd. Voor deze nuance zetten we het aantal kiezers dat de mogelijkheid had om te gaan stemmen, met andere woorden voor hun kiescollege werden stemverrichtingen georganiseerd in hun bedrijfseenheid, af tegenover het totale aantal loontrekkenden. Net als bij de potentiële spreidingsgraad berekenen we deze ratio wederom inclusief (ratio A) en exclusief de onderwijssector (ratio B).

De eerste spreidingsgraad situeert zich rond de 30%, de tweede rond de 40% (tabel 2.10). Dit houdt in dat 30% van de Belgische loontrekkenden in de praktijk dus de mogelijkheid hebben om te gaan stemmen voor sociale verkiezingen. In de privé-sector gaat het om 40% van de werknemers. Sinds 1975 blijven deze ratio's ongeveer stabiel. In absolute aantallen betekent dit wel dat bij de laatste verkiezingen (2008) nog nooit zoveel werknemers de kans hadden om te gaan stemmen bij sociale verkiezingen.

Tabel 2.10 Effectieve spreidingsgraad sociale verkiezingen: werknemers die de mogelijkheid hebben om te gaan stemmen (t.o.v. alle loontrekkenden en t.o.v. private tewerkstelling)

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Aantal loontrekkenden totaal	3 740 946	3 147 753	3 018 887
Aantal loontrekkenden private sector	2 656 308	2 200 981	2 295 050
Ingeschreven kiezers totaal	1 023 865	905 890	901 909
Ingeschreven kiezers private sector	984 283	865 562	892 935
Spreidingsgraad A			
Ingeschr. kiezers / Tot. loontrekkenden	27,4	28,8	29,9
Spreidingsgraad B			
Ingeschr. kiezers / Tot. private tewerkstelling	37,1	39,3	38,9
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Ingeschreven kiezers totaal	1 120 483	965 382	1 021 528
Ingeschreven kiezers private sector	1 074 731	923 341	1 009 842
Spreidingsgraad A			
Ingeschr. kiezers / Tot. loontrekkenden	30,0	30,7	33,8
Spreidingsgraad B			
Ingeschr. kiezers / Tot. private tewerkstelling	40,5	42,0	44,0

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

2.4 Effectieve spreidingsgraad wettelijke overlegorganen gecontroleerd voor beroepscategorie

Op basis van deze opvolgegevens kan vervolgens worden bekeken hoeveel werknemers in België voor hun beroepscategorie effectief een vertegenwoordiging kennen in een wettelijk overlegorgaan (OR of CPBW). Eerst berekenen we deze dekkingsgraad of spreidingsgraad voor het totaal aantal loontrekkenden (ratio A). De semi-overheid wordt meegerekend bij de vertegenwoordigden. In tweede instantie berekenen we deze ratio alleen voor de privé-sector (ratio B). De tewerkstelling en zetelvertegenwoordiging van het onderwijs wordt niet meegerekend.

Wanneer we het CPBW als referentie nemen, kunnen we besluiten dat een op drie van de Belgische werknemers vertegenwoordigd is door een wettelijk overlegorgaan (minimum Comité). Naar private tewerkstelling, betekent dit dat iets minder dan de helft van de Belgische werknemers een wettelijk overlegorgaan als vertegenwoordiging in zijn bedrijf of organisatie kent.

Deze vertegenwoordigingsratio's (zie tabel 2.11) blijven net als de beide eerder besproken ratio's (potentieel en kunnen gaan stemmen) tamelijk constant door de jaren heen. Met andere woorden: ondanks de toename in absolute cijfers zien we dat de spreidingsgraad doorheen de jaren niet verruimd (of verkleind).

Tabel 2.11 Effectieve spreidingsgraad sociale verkiezingen: werknemers met vertegenwoordiging voor hun kiescollege (t.o.v. alle loontrekkenden en t.o.v. private tewerkstelling)

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Aantal loontrekkenden totaal	3 740 946	3 147 753	3 018 887
Aantal loontrekkenden private sector	2 656 308	2 200 981	2 295 050
Ingeschreven kiezers totaal	1 208 537	1 033 931	943 082
Ingeschreven kiezers private sector	1 134 552	954 020	932 223
Spreidingsgraad A	32,3	32,8	31,2
Ingeschr. kiezers / Tot. loontrekkenden			
Spreidingsgraad B	42,7	43,3	40,6
Ingeschr. kiezers / Tot. private tewerkstelling			
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Ingeschreven kiezers totaal	1 366 568	1 139 022	1 123 705
Ingeschreven kiezers private sector	1 245 387	1 041 420	1 100 238
Spreidingsgraad A	36,5	36,2	37,2
Ingeschr. kiezers / Tot. loontrekkenden			
Spreidingsgraad B	46,9	47,3	47,9
Ingeschr. kiezers / Tot. private tewerkstelling			

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

3. Spreidingsgraad naar paritair comité

Sinds een aantal jaar publiceert de RSZ tewerkstellingsstatistieken per paritair comité. We kunnen dus voor de verkiezingen van 2008 en 2004 deze spreidingsgraad berekenen per paritair comité. We hanteren voor deze vergelijking de cijfers van het Comité (grotere groep) en de RSZ-gegevens van 2003 en 2007 (naar periodes het best vergelijkbaar met het SV-bestand).

3.1 Potentiële spreidingsgraad

Eerst berekenen we de potentiële spreidingsgraad, dat wil zeggen het aantal werknemers dat werkt in een bedrijf dat de procedure sociale verkiezingen volgens de wetgeving moet opstarten, met andere woorden de tewerkstellingsdrempel van het Comité haalt. Omwille van het moeilijk opdelen van gemeenschappelijke kiescolleges, is in de opdeling naar paritaire comités het aantal werknemers als indicator voor het berekenen van de spreidingsgraad gebruikt en niet het aantal ingeschreven kiezers, zoals bij de overige spreidingsgraden het geval was (zie tabel 2.12).

Tabel 2.12 Potentiële spreidingsgraad naar paritair comité, CPBW, 2008-2004, aantal werknemers

Paritair comité	RSZ 2007	SV 2008	Ratio in %	RSZ 2003	SV 2004	Ratio in %
<i>Steenindustrie</i>						
102-groefbedrijf	3 428	2 327	67,87	3 594	2 364	65,78
106-cementbedrijf	7 385	5 397	73,08	7 412	5 157	69,58
113-ceramikbedrijf	1 378	1 125	81,63	1 626	1 235	75,95
114-steenbakkerij	1 230	1 075	87,41	1 220	989	81,07
115-glasbedrijf	6 977	5 792	83,02	8 210	7 108	86,58
124-bouwbedrijf	161 774	3 884	2,40	148 481	2 134	1,44
203-bedienden uit de hardsteen- groeven	189	149	79,01	193	138	71,50
204-porfiergroeven	56	56	100,36	54	182	337,04
324-diamantnijverheid en -handel	1 238	66	5,33	1 752	111	6,34
<i>(Petro)chemie</i>						
116-scheikundige nijverheid	46 527	38 228	82,16	49 570	38 708	78,09
117-petroleumnijverheid en -handel	1 214	920	75,80	1 257	1 177	93,64
127-handel in brandstoffen	1 566	0	0,00	1 614	90	5,58
207-scheikundige nijverheid	71 794	62 498	87,05	70 876	56 041	79,07
211-petroleumnijverheid en -handel	5 158	5 164	100,11	4 902	4 617	94,19
<i>Basismetaal</i>						
104-ijzernijverheid	12 681	12 421	97,95	13 336	12 866	96,48
105-non-ferro metalen	5 218	5 069	97,14	5 567	5 183	93,10
210-ijzernijverheid	5 606	5 956	106,24	5 676	5 574	98,20
224-non-ferro metalen	2 908	3 088	106,20	2 934	2 752	93,80
<i>Metaalverwerkend</i>						
111-metaal-, machine- en elek- trische bouw	149 695	108 546	72,51	157 060	110 740	70,51
209-metaalfabrikatennijverheid	68 034	57 237	84,13	69 047	53 899	78,06
<i>Metaalaanverwanten</i>						
112-garagebedrijf	27 726	5 107	18,42	27 944	4 976	17,81
149-sectors die aan de metaal- machine- of elektrische bouw verwant zijn	48 088	15 473	32,18	45 801	13 296	29,03
<i>Agro-voeding</i>						
118-voedingsnijverheid	59 435	38 763	65,22	60 195	37 247	61,88
132-ondernemingen van technische land- en tuinbouwwerken	1 224	59	4,82	1 282	50	3,90
133-tabaksbedrijf	1 214	1 090	89,82	1 485	1 184	79,73
143-zeevisserij	491	236	48,10	961	270	28,10
144-landbouw	2 313	226	9,76	2 132	228	10,69
145-tuinbouw	20 125	1 049	5,21	19 778	892	4,51
220-bedienden uit de voedingsnij- verheid	24 076	20 444	84,91	23 917	19 439	81,28

Tabel 2.12 Potentiële spreidingsgraad naar paritair comité, CPBW, 2008-2004. Vervolg 1

Paritair comité	RSZ 2007	SV 2008	Ratio in %	RSZ 2003	SV 2004	Ratio in %
<i>Textiel</i>						
109-kleding- en confectiebedrijf	10 797	3 606	33,40	12 668	4 026	31,78
110-textielverzorging	7 354	3 022	41,10	7 478	2 999	40,10
120-textielnijverheid en breiwerk	23 954	19 669	82,11	31 068	24 950	80,31
128-huiden- en lederbedrijf en ver- vangingsproducten	1 310	513	39,16	1 591	545	34,26
214-bedienden textielnijverheid en breiwerk	5 696	5 010	87,95	6 691	5 405	80,78
<i>Papier en hout</i>						
125-houtnijverheid	4 162	654	15,71	4 109	602	14,65
126-stoffering en houtbewerking	19 018	7 646	40,20	20 517	8 554	41,69
129-voortbrenging van papierpap, papier en karton	3 050	3 029	99,31	3 637	3 379	92,91
136-papier- en kartonbewerking	7 237	5 303	73,28	7 703	5 886	76,41
142-terugwinning grondstoffen	3 873	1 276	32,94	3 428	955	27,86
221-papiernijverheid	1 339	1 231	91,94	1 556	1 458	93,70
222-papier- en kartonbewerking	2 611	2 132	81,65	2 641	1 964	74,37
<i>(Grafische) media</i>						
130-drukkerij-, grafische kunst- en dagbladbedrijf	11 984	6 369	53,15	13 506	6 691	49,54
227-audiovisuele sector	3 261	2 087	63,99	1 427	1 144	80,17
<i>Transport</i>						
139-binnenscheepvaart	868	411	47,30	793	414	52,21
140-vervoer en de logistiek	77 098	30 376	39,40	72 342	24 825	34,32
223-sport	1 172	0	0,00	1 085	93	8,57
226-bedienden internationale han- del, vervoer en logistiek	41 979	30 346	72,29	36 937	21 882	59,24
301-havenbedrijf	11 499	69	0,60	9 803	187	1,91
315-handelsluchtvaart	8 179	7 532	92,09	7 889	6 334	80,29
<i>Distributie</i>						
119-handel in voedingswaren	34 518	13 092	37,93	34 000	11 552	33,98
201-zelfstandige kleinhandel	84 683	4 050	4,78	78 092	2 392	3,06
202-kleinhandel in voedingswaren	50 661	43 714	86,29	47 228	39 978	84,65
311-grote kleinhandelszaken	39 625	42 555	107,39	30 154	30 270	100,38
312-warenhuizen	14 399	14 608	101,45	16 668	18 462	110,76
313-apotheken en tarificatie- diensten	11 827	4 162	35,19	11 437	3 515	30,73
314-kappersbedrijf en schoonheids- zorgen	15 233	800	5,25	13 397	195	1,46
321-groothandelaars-verdelers in geneesmiddelen	2 816	2 350	83,45	3 062	2 713	88,60
<i>Horeca en vrije tijd*</i>						
217-casinobedienden	707	695	98,27	457	489	107,00
223-beheer van gebouwen, vast- goedmakelaars en dienstboden	1 172	0	0,00	1 085	93	8,57
302-hotelbedrijf	113 121	25 923	22,92	106 030	22 585	21,30
303-filmbedrijf	2 172	857	39,46	2 339	1 271	54,34
304-vermakelijkheidsbedrijf	3 871	1 910	49,34	3 700	1 069	28,89

Tabel 2.12 Potentiële spreidingsgraad naar paritair comité, CPBW, 2008-2004. Vervolg 2

Paritair comité	RSZ 2007	SV 2008	Ratio in %	RSZ 2003	SV 2004	Ratio in %
<i>Financiële sector</i>						
306-verzekeringswezen	24 724	19 098	77,24	25 679	24 526	95,51
307-makelarij en verzekerings- agentschappen	10 844	2 218	20,45	10 479	2 597	24,78
308-maatsch. voor hypothecaire leningen, sparen en kapitalisatie	4 341	4 104	94,54	3 736	3 702	99,09
309-beursvennootschappen	1 160	964	83,10	1 331	866	65,06
310-banken	65 488	67 721	103,41	70 710	71 122	100,58
325-openbare kredietinstellingen	3 004	2 968	98,80	4 468	3 056	68,40
<i>Diensten*</i>						
121-schoonmaak- en ontsmettings- ondernemingen	37 525	31 368	83,59	35 650	27 360	76,75
216-notarisbedienden	6 503	136	2,09	5 329	68	1,28
219-erkende controleorganismen	1 617	2 938	181,69	1 422	1 861	130,87
317-bewakings- en/of toezichts- diensten	12 713	8 896	69,98	11 566	10 598	91,63
322-uitzendarbeid	142 288	32 575	22,89	88 423	435	0,49
<i>Aanvullend*</i>						
100-aanvullend comité voor de werklieden	30 553	7 424	24,30	33 740	7 229	21,43
200-aanvullend comité voor de bedienden	83 152	36 209	43,55	75 674	33 214	43,89
218-aanvullend nationaal comité voor de bedienden	394 530	186 508	47,27	357 496	170 552	47,71
<i>Witte sector</i>						
329-socio-culturele sector	38 113	9 124	23,94	26 831	6 658	24,81
305-gezondheidsdiensten	216 987	173 759	80,08	190 658	128 403	67,35
318-diensten gezins- en bejaarden- hulp	23 732	35 405	149,19	34 301	26 413	77,00
319-opvoedings- en huisvestings- inrichtingen en -diensten	52 430	38 695	73,80	44 570	31 280	70,18
327-beschutte en sociale werkplaat- sen	32 636	31 055	95,16	28 760	25 863	89,93
<i>Nutsbedrijven</i>						
326-gas- en elektriciteitsbedrijf	15 736	16 820	106,89	15 292	15 470	101,16
328-stads- en streekvervoer	19 374	19 261	99,42	17 695	17 143	96,88

* PC 304 in de tabel bevat voor sv 2008 ook het nieuwe PC 333 (toeristische attracties). PC 219 bevat voor sv 2008 ook het nieuwe PC 334 (openbare loterijen) en PC 336 (vrije beroepen). PC 200 bevat voor sv2008 ook nieuwe PC 335 (sociale organisaties). PC 305 bevat voor sv 2008 ook de nieuwe PC's 330, 331, 332; voor sv 2004 ook de oude code 502. PC 120 bevat voor beide jaren ook PC 122 (vlas).

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA) en RSZ voor de tewerkstellingsgegevens per paritair comité (zie www.steunpuntwse.be)

Deze vergelijking, nu mogelijk omdat de RSZ sinds 2003 over meer betrouwbare tewerkstellingsstatistieken per paritair comité beschikt, vergt enige methodologische toelichting.

Voor deze vergelijking hebben we de jongerentewerkstelling à rato van de verdeling arbeiders/bedienden in een bedrijf verdeeld over de arbeiders- en bediendengroep. Bijvoorbeeld: een bedrijf telt twintig jongeren; verder is de tewerkstelling 20% arbeiders en 80% bedienden; dan hebben we vier jongeren bij de arbeiderstewerkstelling geteld en zestien jongeren bij de bediendegroep.

In de eerste plaats zien we een aantal anomalieën. Een exacte vergelijking tussen de cijfers van RSZ en het SV-databestand is dus niet mogelijk. Voor de RSZ gaat het om de gegevens van het tweede kwartaal van 2003 en 2007. Bij de sociale verkiezingen om de tewerkgestelde werknemers op de dag van aanplakking van het bericht dat de datum van de verkiezingen aankondigt. Deze zogenaamde dag X in de verkiezingsprocedure situeerde zich voor 2008 tussen 5 en 18 februari, respectievelijk 6 en 19 februari voor 2004. Het SV-bestand telt in theorie arbeidsplaatsen, i.e. iemand die op twee plaatsen werkt wordt tweemaal geteld, het RSZ-bestand tewerkgestelde werknemers, dat wil zeggen er wordt enkel rekening gehouden met de belangrijkste arbeidsplaats van een werknemer die op twee plaatsen werkt.

Naast een aantal kleine paritaire comités blijkt de traceerbare onverenigbaarheid (i.e. een ratio van boven de 100%) vooral terug te vinden in de paritaire comités uit de dienstensector, die grote ondernemingen tellen (warenhuizen, banken, gas & elektriciteit).

Bij het vergelijken mag verder niet uit het oog verloren worden, dat uitzendkrachten niet worden opgenomen in het SV-bestand en dus niet worden geteld bij het paritair comité 322 en ook het bouwbedrijf afwezig is (wegens akkoord om geen sociale verkiezingen te houden).

Uit het SV-bestand zijn vervolgens ook de onderwijsgegevens niet weerhouden, daar deze niet vergelijkbaar zijn met de cijfers uit het RSZ-bestand met betrekking tot deze sector. Bovendien blijken een aantal bedrijven in het sociale verkiezingenbestand oude PC-nummers gebruiken, die ondertussen verdwenen zijn. Meestal gaat het om weinig belangrijke uitzonderingen. Dit geldt niet voor de gezondheidssector, waar nog een groot aantal organisaties 502 als code hanteert. Deze 502 was de vroegere omschrijving voor een geheel van non-profitinstellingen die deelnamen aan de sociale verkiezingen. Vandaag zijn ze te situeren in de nieuwe paritaire comités 330, 331, 332, maar ook nog 305, 318, 319 en 327. In de tabel zijn deze onder de witte sector terug te vinden.

Naar spreidingsgraad zien we dan al het genoemde bouwbedrijf en de uitzendsector met een laag cijfer door de aangehaalde situaties. Andere zeer lage spreidingsgraden zien we bij een aantal kleine paritaire comités, maar toch ook bij iets grotere sectoren zoals de kappers (ong. 15 000 werknemers), tuinbouw (ong. 20 000 werknemers), de zelfstandige kleinhandel (ong. 85 000 werknemers) en de bosbouw (ong. 160 000 werknemers). Koplopers naar spreidingsgraad zijn duidelijk sectoren, die worden gedomineerd door grote ondernemingen. Opvallend hierbij is toch ook dat de witte sector het niet slecht doet, met uitzondering van de socio-culturele sector die wel een lage spreiding kent.

Bekijken we de 25 belangrijkste paritaire comités naar tewerkstelling voor 2008 en 2004 (zie tabel 2.13).⁴

Tabel 2.13 Potentiële spreidingsgraad in 25 belangrijkste paritaire comités naar tewerkstelling, CPBW, 2008-2004

Paritair comité	RSZ 2007	SV 2008	Ratio in %	RSZ 2003	SV 2004	Ratio in %
218 ANPCB	394 530	186 508	47,27	357 496	170 552	47,71
502 witte sector (305, 318, 319, 327)	325 785	278 914	85,61	298 289	211 959	71,06
124 bouwbedrijf	161 774	3 884	2,40	148 481	2 134	1,44
111 metaal-, machine- en elektrische bouw	149 695	108 546	72,51	157 060	110 740	70,51
322 uitzendarbeid	142 288	32 575	22,89	88 423	435	0,49
302 hotelbedrijf	113 121	25 923	22,92	106 030	22 585	21,30
201 zelfstandige kleinhandel	84 683	4 050	4,78	78 092	2 392	3,06
200 aanvullend PC bedienden	83 152	36 209	43,55	75 674	33 214	43,89
140 vervoer	77 098	30 376	39,40	72 342	24 825	34,32
207 scheikundige nijverheid	71 794	62 498	87,05	70 876	56 041	79,07
209 metaalfabrikatennijverheid	68 034	57 237	84,13	69 047	53 899	78,06
310 banken	65 488	67 721	103,41	70 710	71 122	100,58
118 voedingsnijverheid	59 435	38 763	65,22	60 195	37 247	61,88
202 kleinhandel in voedingswaren	50 661	43 714	86,29	47 228	39 978	84,65
149 metaal-, machine- en elektrische bouw verwante sectoren	48 088	15 473	32,18	45 801	13 296	29,03
116 scheikundige nijverheid	46 527	38 228	82,16	49 570	38 708	78,09
226 internationale handel, vervoer en aanverwante sectoren	41 979	30 346	72,29	36 937	21 882	59,24
311 grote kleinhandelszaken	39 625	42 555	107,39	30 154	30 270	100,38
329 socio-culturele sector	38 113	9 124	23,94	26 831	6 658	24,81
121 schoonmaak- en ontsmettingsondernemingen	37 525	31 368	83,59	35 650	27 360	76,75
119 handel in voedingswaren	34 518	13 092	37,93	34 000	11 552	33,98
100 aanvullend PC arbeiders	30 553	7 424	24,30	33 740	7 229	21,43
112 garagebedrijf	27 726	5 107	18,42	27 944	4 976	17,81
306 verzekeringswezen	24 724	19 098	77,24	25 679	24 526	95,51
220 voedingsnijverheid	24 076	20 444	84,91	23 917	19 439	81,28
120 textielnijverheid en breiwerk	23 954	19 669	82,11	31 068	24 950	80,31
145 tuinbouw	20 125	1 049	5,21	19 778	892	4,51
126 stoffering en houtbewerking	19 018	7 646	40,20	20 517	8 554	41,69

PC 120 bevat voor beide jaren ook PC 122 (vlas).

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA) en RSZ voor de tewerkstellingsgegevens per paritair comité (zie www.steunpuntwse.be)

⁴ De lijst is iets langer dan 25 paritaire comités omwille van een aantal verschuivingen: zo behoorden het aanvullend PC voor de arbeiders en de tuinbouw in 2004 nog niet tot de 25 grootste PC's (met een tewerkstelling van boven de 20 à 25 000 werknemers), terwijl de stoffering en houtbewerking in 2008 er niet meer toe zou behoren.

Wanneer we kijken naar de grote paritaire comités en bouwbedrijf/uitzendarbeid buiten beschouwing laten, zien we dat voor iets minder dan de helft de spreidingsgraad rond de 80% of meer ligt. Voor het belangrijk PC 111 van de metaalarbeiders ligt dit rond de 70%, net als bij het vervoer bedienden. In de tuinbouw, handel en horeca (PC 145, 302, 201, 112 ligt het percentage meestal extreem laag. Het KMO-kenmerk van deze sectoren speelt hier duidelijk. In de aanvullende paritaire comités van bedienden ligt de spreidingsgraad op 40 à 50%, in dat van de arbeiders rond de 20 à 25%.

3.2 Effectieve spreidingsgraad van de overlegorganen

We kijken vervolgens naar het aantal werknemers per paritair comité dat in zijn bedrijf wordt vertegenwoordigd voor zijn beroepscategorie (arbeiders of bedienden) door minimum een CPBW (zie tabel 2.14).

Dezelfde conclusies kunnen we hier maken, hoewel dat we in een aantal sectoren, zoals bewaking, schoonmaak, beursvennootschappen en voor 2008 ook het filmbedrijf en de terugwinning van grondstoffen de spreidingsgraad sterk zien dalen.

Tabel 2.14 Effectieve spreidingsgraad naar paritair comité, CPBW, 2008-2004

Paritair comité	SV 2008	Ratio in %	Dif pot. in %	SV 2004	Ratio in %	Dif pot. in %
<i>Steenindustrie</i>						
102-groefbedrijf	2 230	65,04	95,84	2364	65,78	100,00
106-cementbedrijf	5 397	73,08	100,00	5 157	69,58	100,00
113-ceramiëkbedrijf	1 125	81,63	100,00	1 235	75,95	100,00
114-steenbakkerij	1 075	87,41	100,00	989	81,07	100,00
115-glasbedrijf	5 589	80,11	96,49	6 958	84,75	97,89
124-bouwbedrijf	1 825	1,13	46,99	1 675	1,13	78,49
203-bedienden uit de hardsteen-groeven	149	79,01	100,00	138	71,50	100,00
204-porfiergroeven	48	85,20	84,89	173	320,37	95,05
324-diamantnijverheid en -handel	0	0,00	--	111	6,34	100,00
<i>(Petro)chemie</i>						
116-scheikundige nijverheid	37 445	80,48	97,95	38 019	76,70	98,22
117-petroleumnijverheid en -handel	915	75,39	99,46	1 173	93,32	99,66
127-handel in brandstoffen	0	0		90	5,58	100,00
207-scheikundige nijverheid	57 877	80,62	92,61	52 452	74,01	93,60
211-petroleumnijverheid en -handel	5 164	100,11	100,00	4 551	92,84	98,57
<i>Basismetale</i>						
104-ijzernijverheid	12 421	97,95	100,00	12 866	96,48	100,00
105-non-ferro metalen	5 069	97,14	100,00	5 183	93,10	100,00
210-ijzernijverheid	5 956	106,24	100,00	5 375	94,70	96,43
224-non-ferro metalen	3 048	104,80	98,68	2 735	93,22	99,38
<i>Metaalverwerkend</i>						
111-metaal-, machine- en elektrische bouw	106 053	70,85	97,70	109 106	69,47	98,52
209-metaalfabrikatennijverheid	51 828	76,18	90,55	49 485	71,67	91,81
<i>Metaalaanverwanten</i>						
112-garagebedrijf	4 615	16,64	90,37	4 648	16,63	93,41
149-sectoren die aan de metaal-machine- of elektrische bouw verwant zijn	14 429	30,01	93,25	12 233	26,71	92,01
<i>Agro-voeding</i>						
118-voedingsnijverheid	37 485	63,07	96,70	35 903	59,64	96,39
132-ondernemingen van technische land- en tuinbouwwerken	59	4,82	100,00	0	0,00	--
133-tabaksbedrijf	1 076	88,63	98,67	1 170	78,79	98,82
143-zeevisserij	236	48,10	100,00	270	28,10	100,00
144-landbouw	225	9,71	99,52	228	10,69	100,00
145-tuinbouw	1 049	5,21	100,00	892	4,51	100,00
220-bedienden uit de voedingsnijverheid	17 636	73,25	86,27	17 286	72,27	88,92
<i>Textiel</i>						
109-kleding- en confectiebedrijf	3 468	32,12	96,18	3 881	30,64	96,40
110-textielverzorging	2 924	39,76	96,75	2 998	40,09	99,97
120-textielnijverheid en breiwerk	19 547	81,60	99,38	24 607	79,20	98,63
128-huiden- en lederbedrijf en vervangingsproducten	476	36,34	92,80	545	34,26	100,00
214-bedienden textielnijverheid en breiwerk	3 432	60,25	68,50	3 564	53,27	65,94

Tabel 2.14 Effectieve spreidingsgraad naar paritair comité, CPBW, 2008-2004. Vervolg 1

Paritair comité	SV 2008	Ratio in %	Dif pot. in %	SV 2004	Ratio in %	Dif pot. in %
<i>Papier en hout</i>						
125-houtnijverheid	544	13,06	83,13	598	14,55	99,34
126-stoffering en houtbewerking	7 139	37,54	93,38	8 240	40,16	96,33
129-voortbrenging van papierpap, papier en karton	3 022	99,08	99,77	3 379	92,91	100,00
136-papier- en kartonbewerking	5 252	72,57	99,04	5 886	76,41	100,00
142-terugwinning grondstoffen	776	20,04	60,85	703	20,51	73,61
221-papiernijverheid	1 231	91,94	100,00	1 458	93,70	100,00
222-papier- en kartonbewerking	1 610	61,66	75,52	1 763	66,76	89,77
<i>(Grafische) media</i>						
130-drukkerij-, grafische kunst- en dagbladbedrijf	5 726	47,78	89,91	6 567	48,62	98,15
227-audiovisuele sector	1 650	50,59	79,07	1 053	73,79	92,05
<i>Transport</i>						
139-binnenscheepvaart	411	47,30	100,00	345	43,51	83,33
140-vervoer en de logistiek	27 971	36,28	92,08	22 988	31,78	92,60
226-bedienden internationale handel, vervoer en logistiek	28 197	67,17	92,92	20 363	55,13	93,06
301-havenbedrijf	88	0,77	127,54	187	1,91	100,00
315-handelsluchtvaart	6 299	77,01	83,63	6 271	79,49	99,01
<i>Distributie</i>						
119-handel in voedingswaren	11 818	34,24	90,27	10 745	31,60	93,01
201-zelfstandige kleinhandel	2 744	3,24	67,76	1 903	2,44	79,56
202-kleinhandel in voedingswaren	42 921	84,72	98,19	39 676	84,01	99,24
311-grote kleinhandelszaken	40 984	103,43	96,31	28 847	95,67	95,30
312-warenhuizen	14 608	101,45	100,00	18 462	110,76	100,00
313-apotheken en tarificatiediensten	4 009	33,90	96,32	3 359	29,37	95,56
314-kappersbedrijf en schoonheidszorgen	570	3,74	71,25	0	0,00	
321-groothandelaars-verdelers in geneesmiddelen	2 348	83,38	99,91	2 374	77,53	87,50
<i>Horeca en vrije tijd*</i>						
217-casinobedienden	695	98,27	100,00	476	104,16	97,34
223-beheer van gebouwen, vastgoedmakelaars en dienstboden	0	0,00	--	8	0,74	8,60
302-hotelbedrijf	22 809	20,16	87,99	21 268	20,06	94,17
303-filmbedrijf	506	23,30	59,04	1 213	51,86	95,44
304-vermakelijkheidsbedrijf	1 871	48,33	98,16	1 069	28,89	100,00
<i>Financiële sector</i>						
306-verzekeringswezen	15 964	64,57	83,59	24 417	95,09	99,56
307-makelarij en verzekeringsagentschappen	2 053	18,93	92,56	2 578	24,60	99,27
308-maatsch. voor hypothecaire leningen, sparen en kapitalisatie	3 991	91,94	97,25	3 499	93,66	94,52
309-beursvennootschappen	524	45,17	54,36	402	30,20	46,42
310-banken	65 910	100,64	97,33	71 118	100,58	99,99
325-openbare kredietinstellingen	2 903	96,64	97,81	3 056	68,40	100,00

Tabel 2.14 Effectieve spreidingsgraad naar paritair comité, CPBW, 2008-2004. Vervolg 2

Paritair comité	SV 2008	Ratio in %	Dif pot. in %	SV 2004	Ratio in %	Dif pot. in %
<i>Diensten*</i>						
121-schoonmaak- en ontsmettings-ondernemingen	20 541	54,74	65,48	12 906	36,20	47,17
216-notarisbedienden	0	0,00	--	0	0,00	--
219-erkende controleorganismen	2 544	157,33	86,59	1 811	127,36	97,31
317-bewakings- en/of toezichtsdiensten	1 025	8,06	11,52	1 495	12,93	14,11
322-uitzendarbeid	20 566	14,45	63,13	260	0,29	59,77
<i>Aanvullend*</i>						
100-aanvullend comité voor de werklieden	5 790	18,95	77,99	5 632	16,69	77,91
200-aanvullend comité voor de bedienden	29 385	35,34	77,89	30 884	40,81	92,98
218-aanvullend nationaal comité voor de bedienden	149 393	37,87	80,10	147 225	41,18	86,32
<i>Witte sector</i>						
329-socio-culturele sector	7 924	20,79	86,84	5 380	20,05	80,81
305-gezondheidsdiensten	167 808	77,34	96,58	148 234	77,75	96,35
318-diensten gezins- en bejaardenhulp	34 942	147,24	98,69	25 849	75,36	97,86
319-opvoedings- en huisvestingsinrichtingen en -diensten	36 060	68,78	93,19	29 367	65,89	93,88
327-beschutte en sociale werkplaatsen	30 623	93,83	98,61	25 125	87,36	97,15
<i>Nutsbedrijven</i>						
326-gas- en elektriciteitsbedrijf	16 820	106,89	100,00	15 470	101,16	100,00
328-stads- en streekvervoer	19 254	99,38	99,96	17 137	96,85	99,97

* PC 304 in de tabel bevat voor sv 2008 ook het nieuwe PC 333 (toeristische attracties). PC 219 bevat voor sv 2008 ook het nieuwe PC 334 (openbare loterijen) en PC 336 (vrije beroepen). PC 200 bevat voor sv2008 ook nieuwe PC 335 (sociale organisaties). PC 305 bevat voor sv 2008 ook de nieuwe PC's 330, 331, 332; voor sv 2004 ook de oude code 502. PC 120 bevat voor beide jaren ook PC 122 (vlas).

Dif pot. in %=verschil met potentiële spreidingsgraad in % (effectief/potentieel * 100%)

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

4. Mandaten

Bij de Belgische sociale verkiezingen gaat het in totaal in 2008 om ongeveer 62 000 mandaten die moeten worden verdeeld, ruwweg 26 000 voor de OR en 36 000 voor het CPBW. De wetgeving voorziet bovendien per effectief mandaat de mogelijkheid om een plaatsvervanger te verkiezen. Deze worden echter buiten beschouwing gelaten. De databestanden bevatten hierover immers geen informatie. In deze paragraaf wordt het aantal mandaten per kiescollege en per sector bekeken. Ook wordt de situatie van de verdeling van de mandaten per bedrijfs-eenheid en over de kiescolleges heen toegelicht.

4.1 Mandaten naar kiescollege

Het aantal mandaten is in de periode 1975-2008 met 89% gestegen voor de OR en met 26% voor het CPBW. Ter vergelijking de tewerkstelling steeg met 38% (zie tabel 2.15) wat betekent dat werknemers voor wat de OR betreft meer mandaten kunnen opnemen en dus een groei in vertegenwoordiging zien. Voor het CPBW daarentegen is deze groei in aantal mandaten kleiner dan de groei in tewerkstelling, waardoor de vertegenwoordiging voor de werknemers iets is afgenomen.

Opgedeeld naar kiescolleges daalt het relatieve aantal arbeidersmandaten; het aantal bediendemandaten blijft stijgen absoluut en relatief gezien.

Het kadercollege stijgt spectaculair, namelijk een absolute stijging in aantal met 79%; het relatieve aandeel steeg met 39%. Het jongerencollege wordt eerder gekenmerkt door een sterke fluctuatie. Deze categorie kende een piek in 1991, voornamelijk veroorzaakt door de wetswijziging in 1991, waarbij de leeftijdsbepaling is omhoog getrokken naar 25 jaar (Op den Kamp & Van Gyes, 2006). In 2008 is het aantal mandaten dat jongeren ter beschikking hebben echter lager dan in 1975: slechts 3 (CPBW) à 4% (OR) van de beschikbare mandaten is gereserveerd voor de jongeren.

Het aantal mandaten voor kaderleden groeit gestaag. In 2008 is de verhouding tussen arbeiders en kadermandaten één op vier, terwijl deze in 1987 nog ongeveer één op zeven was (Op den Kamp & Van Gyes, 2006). Deze verschuiving is misschien niet zo zichtbaar omdat het aantal arbeidersmandaten in absolute aantallen slechts miniem is gedaald. Andere groepen en in het bijzonder de kaderleden hebben evenwel een duidelijke groei van mandaten gekend.

Tabel 2.15 Aantal mandaten, verdeling naar kiescolleges, absolute en relatieve cijfers, groei sinds 1975

	OR 2008	OR 1991	OR 1975	Groei 1975-2008*
<i>Absolute aantallen</i>				
Totaal	25 730	21 300	13 609	189
Arbeiders	9 246	8 433	7 597	122
Bedienden	13 126	9 558	4 983	263
Jongeren	1 037	1 546	1 029	101
Kaderleden	2 321	1 763		179
<i>Percentage</i>				
Arbeiders	35,93	39,59	55,82	64
Bedienden	51,01	44,87	36,62	139
Jongeren	4,03	7,26	7,56	53
Kaderleden	9,02	8,28		139
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	Groei 1975-2008*
<i>Absolute aantallen</i>				
Totaal	35 621	29 180	28 337	126
Arbeiders	12 987	12 170	15 050	86
Bedienden	21 503	15 332	11 999	179
Jongeren	1 131	1 678	1 288	88
Kaderleden				
<i>Percentage</i>				
Arbeiders	36,46	41,71	53,11	69
Bedienden	60,37	52,54	42,34	143
Jongeren	3,18	5,75	4,55	70
Kaderleden				

* Voor het berekenen van de groeivoet geldt 1975=100; 1987=100 voor de kaderleden (1 299 resp. 6,5% kadermandaten in 1987).

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

4.2 Sectorale aandelen

In tabel 2.16 wordt het procentueel aandeel van de sectoren in het aantal mandaten voor de OR van 2008 weergegeven. Deze verdeling is tevens gemaakt voor de kiescolleges (jongeren worden buiten beschouwing gelaten). Wat de groeivoeten betreft geldt 1975 als 100. De absolute groei geeft weer hoeveel het aantal mandaten in 2008 voor een sector is gestegen ten opzichte van 1975. De relatieve groei van een sector geeft weer hoeveel het procentuele aandeel van een sector in 2008 ten opzichte van 1975 vergeleken met andere sectoren is veranderd.

Tabel 2.16 Evolutie in het aantal mandaten OR naar sector, groeivoet 1979-2008

Sector	% van mandaten OR 2008				Groeivoet 1979-2008						Groeivoet 1987-2008	
	Totaal	Arbeider	Bediende	Kader	Totaal Abs	Relatief	Arbeider Abs	Relatief	Bediende Abs	Relatief	Kader Abs	Relatief
Steenindustrie	2,65	4,95	1,23	1,94	78	58	72	72	78	55	122	68
(Petro)chemie	8,38	8,79	6,93	17,23	136	102	98	98	125	88	179	100
Basismetaal	1,15	1,97	0,57	1,16	75	56	61	61	95	67	129	72
Metaalverwerkend	10,94	17,83	6,02	10,77	85	64	75	75	85	60	131	73
Metaalaanverwant	4,09	4,61	4,00	2,80	167	125	142	142	164	116	181	101
Agro-voeding	5,82	10,03	3,27	4,70	110	83	106	106	100	71	151	85
Textiel	3,30	6,54	1,57	1,08	41	31	41	41	52	37	132	74
Papier en hout	2,41	4,76	1,14	0,73	82	62	82	82	84	59	106	59
(Grafische) media	1,29	1,84	1,07	0,69	95	71	74	74	122	86	107	60
Transport	5,13	6,53	4,44	3,15	336	252	347	348	278	196	348	195
Distributie	5,76	2,42	7,29	5,26	156	117	93	93	154	109	200	112
Horeca (en vrije tijd)	2,27	3,13	1,67	1,29	279	210	251	252	264	186	273	153
Financiële sector	2,97	0,31	3,75	9,52	78	59	32	32	58	41	109	61
Diensten	3,04	5,85	1,23	0,73	112	84	152	152	54	38	142	79
Aanvullend	12,47	2,28	17,65	24,77	373	281	281	282	301	212	301	168
Nutsbedrijven	1,43	1,01	1,56	2,24	88	66	186	186	56	40	163	91
Onderwijs	10,43	4,54	16,62	2,71	155	116	156	156	149	105	137	77
Zorgsector algemeen	16,48	12,60	19,99	9,22	239	180	234	234	216	152	235	132

1979 bevat reeds meer informatie omtrent verschillende sectoren en is om die reden als referentie gehanteerd (1979=100)

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De industriële sectoren samen hebben een aandeel voor de OR 2008 van net geen 40%. Belangrijke sectoren naar aantal mandaten zijn de zorgsector, de aanvullende sector, de metaalverwerkende sector, de onderwijssector en de petrochemie.

Een achttal sectoren heeft in vergelijking met 1979 het aantal mandaten tussen de 5 en bijna 60% zien afnemen met als koploper textiel en kleding (59%), gevolgd door de basismetale (25%), de financiële sector en de steenindustrie (22%), hout en papier (18%), de metaalverwerkende sector (15%), de nutsbedrijven (12%) en als laatste de (grafische) media (5%).

Tien sectoren zagen het aantal mandaten met meer dan 10% stijgen. Koplopers die hun mandaten zagen verdubbelen tot zelfs bijna verviervoudigen, zijn de aanvullende sector (+273%), de transport (+236%), de horeca (+179%), en de zorgsector (+139%).

Naar relatief aandeel blijft enkel de (petro)chemie nagenoeg gelijk. De groei situeert zich met name in de dienstensectoren zowel profit als non-profit. De industriële sectoren worden gekenmerkt door een relatieve daling.

De relatieve groei in mandaten is voor de meeste sectoren kleiner dan de absolute groei (soms zelfs absolute groei en relatieve daling). Het aantal mandaten kan met andere woorden gestegen zijn, terwijl het geheel aan te verdelen mandaten echter relatief meer gestegen is, zodat het aandeel minder belangrijk is geworden.

In de meeste industriële sectoren is het aantal arbeidersmandaten gedaald, terwijl dit meestal niet het geval is in de dienstensectoren (profit en non-profit). De metaalverwerkende sector neemt als koploper bijna 20% van deze mandaten voor zijn rekening.

Bij de bediendemandaten is het aantal dalende (8) en stijgende sectoren (9) gelijk verdeeld. De grootste dalers zijn de bediendemandaten in de textiel (48%), de diensten (46%), de financiële sector (42%) en de steensectoren (22%). De grootste stijgers zijn dan weer de aanvullende sectoren (+201%), de transport (+178%), de horeca (+164%) en de zorgsector (+116%).

Bij de kaders vallen een vijftal sectoren op waar een grote concentratie van kadermandaten terug te vinden is: de aanvullende sector, de petrochemie, de metaalverwerking, de financiële sector en de zorgsector. De commerciële dienstensector is het belangrijkste actieterrein van deze kadermandaten. De kaders kenmerken zich door grote absolute stijgingpercentages voor alle sectoren. Let op: het relatieve aandeel van deze kadermandaten is echter enkel gestegen voor de transport, de aanvullende sector, de horeca, de zorgsector en de distributie.

5. Besluit

- Meer dan een miljoen werknemers zijn betrokken bij sociale verkiezingen en 3 800 (OR) tot 6 500 (CPBW) technische bedrijfseenheden.
- Toch kan een meerderheid van de Belgische werknemers niet deelnemen aan deze sociale verkiezingen. Ze werken vooral in bedrijven die door sectorale omstandigheden (overheid, bouw en uitzendsector) of door de tewerkstellingsdrempel niet overgaan tot de organisatie van sociale verkiezingen.
- In omvang is het gebeuren van sociale verkiezingen alleen maar groter geworden.
- De spreidingsgraad blijft eerder stabiel.
- Naar paritair comité en sector wordt deze spreidingsgraad vooral bepaald door het KMO-karakter van de sector of niet.
- De organisatie van sociale verkiezingen volgt doorheen de jaren de economische verschuivingen. Sociale verkiezingen is nu vooral een Vlaams gebeuren, het belang van de arbeidersgroep daalt bij elke verkiezingen. Er is sprake van een KMO-isering: de technische bedrijfseenheden worden gemiddeld genomen iets kleiner.
- Bij de Belgische sociale verkiezingen gaat het in totaal om ongeveer 62 000 mandaten die moeten worden verdeeld, ruwweg 26 000 voor de OR en 36 000 voor het CPBW.
- Het aantal mandaten is in de periode 1975-2008 met 89% gestegen voor de OR en met 26% voor het CPBW. Ter vergelijking: de tewerkstelling steeg met 38%.
- Belangrijke sectoren naar aantal mandaten zijn de zorgsector, de aanvullende sector, de metaalverwerkende sector, de onderwijssector en de petrochemie.
- Opgedeeld naar kiescolleges daalt het relatieve aantal arbeidersmandaten; het aantal mandaten voor kaderleden groeit gestaag. Bij de kaders vallen een vijftal sectoren op waar een grote concentratie van kadermandaten terug te vinden is: de aanvullende sector, de petrochemie, de metaalverwerking, de financiële sector en de zorgsector.

HOOFDSTUK 3

KANDIDATEN

In dit hoofdstuk gaat het over de spelers van het spel: de kandidaten. We brengen niet alleen in kaart hoeveel mensen er zich kandidaat stellen, maar ook met welke problematiek bedrijven te kampen hebben: niet overal worden immers kandidaten gevonden. Dit gebrek aan kandidaten kan zich op twee wijzen voordoen:

- bedrijf of kiescollege zonder kandidaten: er zijn helemaal geen kandidaten zodat de verkiezing voor het betreffende college of voor het bedrijf in zijn geheel wordt afgelast;
- bedrijf of kiescollege met afgelaste verkiezingen: er zijn wel (voldoende) kandidaten, maar ze behoren tot één lijst, zodat een kiesstrijd niet mogelijk is. Om die reden worden de verkiezingen afgelast en worden de mandaten louter toegekend.

Vooraleer we de bedrijven zonder kandidaten analyseren, lijkt het nuttig een algemeen kandidatenoverzicht te geven.

1. Aantal kandidaten

In deze paragraaf wordt een globaal beeld geschetst van de verdeling van het aantal kandidaten. Tabel 3.1 geeft een overzicht van het totaal aantal kandidaten en de verhouding ten opzichte van het aantal ingeschreven kiezers (ratio). Daarnaast wordt de kandidatenverdeling per vakbond weergegeven.

Tabel 3.1 Evolutie aantal kandidaten, totaal en naar vakbond, groei-index 1975=100

	Kand	Ingk	Ratio*	ABVV	ACV	ACLV B	Kaderlijst
OR 2008	60 804	1 326 415	(4,6)	22 839	29 207	7 830	928
OR 2004	56 396	1 144 845	(4,9)	21 014	27 083	7 108	1 211
OR 2000	55 793	1 155 090	4,8	21 152	26 698	6 880	1 063
OR 1995	53 895	1 057 120	5,1	20 105	26 229	6 317	1 244
OR 1991	52 523	1 122 930	4,7	19 891	25 797	5 530	1 305
OR 1987	50 244	1 051 397	4,8	19 410	24 001	5 475	1 358
OR 1983	52 778	1 026 678	5,1	21 011	25 465	6 402	
OR 1979	55 741	1 082 067	5,2	22 714	27 000	6 027	
OR 1975	44 689	978 387	4,6	19 298	20 653	4 738	
Groei-index '08-75	136			118	141	165	68
	Kand	Ingk	Ratio*	ABVV	ACV	ACLV B	
CPBW 2008	72 480	1 509 082	(4,8)	27 506	36 289	8 685	
CPBW 2004	70 491	1 292 216	(5,5)	26 941	35 341	8 209	
CPBW 2000	67 666	1 318 779	5,1	26 114	33 796	7 756	
CPBW 1995	66 677	1 206 226	5,5	25 609	33 750	7 318	
CPBW 1991	63 090	1 251 863	5,0	24 810	32 247	6 033	
CPBW 1987	61 278	1 187 198	5,2	24 974	30 065	6 239	
CPBW 1983	72 845	1 237 773	5,9	29 549	35 054	8 242	
CPBW 1979	77 059	1 281 469	6,0	32 002	37 676	7 381	
CPBW 1975	69 965	1 199 887	5,8	30 252	33 357	6 356	
Groei-index '08-75	104			91	109	137	

Totaal aantal kandidaten / totaal aantal ingeschreven kiezers. Cijfers tussen haakjes voor 2008 en 2004 gezien het aantal missing bij de variabele ingeschreven kiezers.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het gaat bij de OR-verkiezingen om iets minder dan 61 000 kandidaten, bij het CPBW om bijna 72 500. In totaal gaat het dus om ongeveer 133 500 kandidaten bij de sociale verkiezingen van 2008. Uiteraard kunnen zich hier overlappingen voordoen, namelijk werknemers die zich zowel bij de OR als het CPBW kandidaat stellen. Een zicht op deze cumul hebben we niet. Het aantal kandidaten is in absolute cijfers niet dalend. Het aandeel kandidaten vergeleken met het aantal ingeschreven kiezers kende vooral in 1995 een duidelijke stijging, maar is in 2000 weer teruggevallen op het vorige niveau. Voor 2008 en 2004 kunnen we dit cijfer moeilijker berekenen door het aantal missing bij de variabele ingeschreven kiezers (i.h.b. bij CPBW). Daarom zetten we deze ratio's tussen haakjes. Waarschijnlijk is ondanks de stijging in absoluut aantal deze ratio niet gestegen in 2008 ten opzichte van 2004, daar het weergegeven cijfer een duidelijke overschatting is, door het ontbreken van aantal ingeschreven kiezers. Buiten de iets hogere ratio's van 1979, 1983 en 1995 blijkt deze ratio dus tamelijk stabiel te zijn. Ondanks deze onderschatting in de noemer, kunnen we in elk geval concluderen dat 2008 geen goed kandidatenjaar was – het slechtste sinds lang.

Voor de vakbonden gaat het in absolute cijfers in 2008 om volgende grootheden: bij het ACV respectievelijk over 29 en 36 000, bij het ABVV over 23 en 27 500 en bij de ACLVB om 8 en 8 700 kandidaten. Doorheen de jaren bekeken valt op dat voor alle vakbondslijsten 1987 een duidelijke dip laat zien in het vinden van kandidaten. Voor het ACV en het ABVV was deze dip al vier jaar eerder begonnen.

Het aantal kandidaten van de ACLVB groeit gestaag, namelijk sinds 1975 met twee derde voor de OR en met een derde voor het CPBW. Het aantal kandidaten van het ACV staat wat de groei betreft op de tweede plaats (+40% sinds 1975 voor de OR, +10% voor het CPBW). Na een dip in 1983 en 1987, maakt het ACV in 2008 zelfs een grote sprong vooruit in aantal kandidaten. Het ABVV kent de geringste groei van de traditionele bonden en zag het absolute aantal kandidaten voor het CPBW zelfs dalen ten opzichte van 1975 (1979 was een topjaar wat het aantal kandidaten betreft). Ondanks een herstel in 2004 ten opzichte van 2000, hebben de alternatieve kaderlijsten het wel moeilijker om hun kandidatenaantal op peil te houden; in 2008 is het aantal kandidaten voor deze lijsten immers wederom gedaald, zelfs tot op het laagste aantal sinds de oprichting van het kadercollege in 1987.

2. Bedrijven zonder kandidaten, zonder verkiezingen

Het moeten organiseren van sociale verkiezingen vormt één kant van de medaille, het kunnen mobiliseren van kandidaten vormt echter de keerzijde. Een voorwaarde voor het laten doorgaan van de verkiezingen vormt met andere woorden het hebben van mensen die zich verkiesbaar stellen. Niet in alle bedrijven blijkt dit het geval te zijn. We zullen deze problematiek vanuit twee invalshoeken bestuderen: (1) hoeveel bedrijven kennen geen kandidaten, (2) voor welke kiescolleges zijn er geen kandidaten?

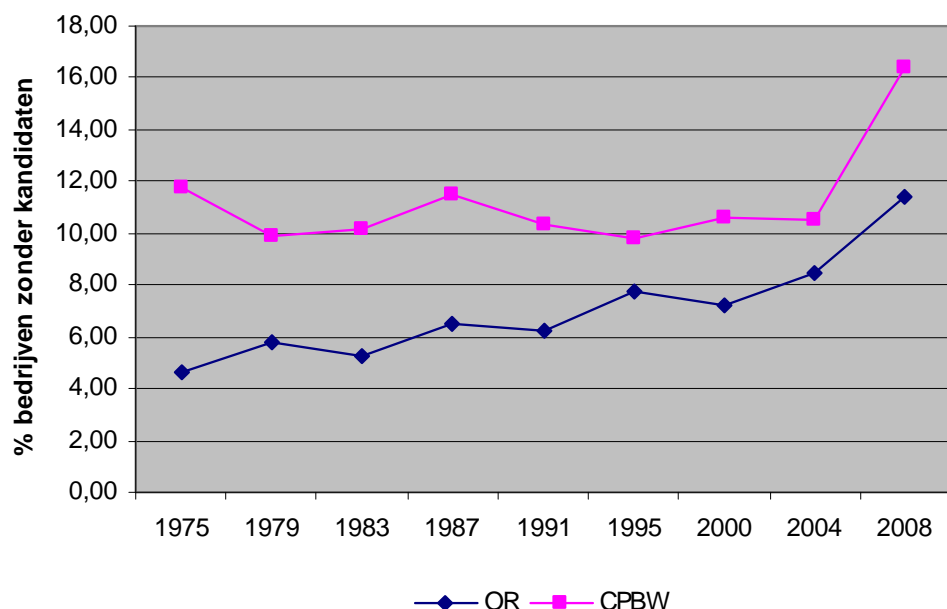
2.1 Bedrijven zonder kandidaten

Niet in alle bedrijven die verkiezingen moeten organiseren, kunnen werknemers worden gemobiliseerd die zich kandidaat stellen voor de Ondernemingsraad of het Comité. Tabel 3.2 (kernjaren) en figuur 3.1 (evolutie) geven een algemeen overzicht van het aantal en percentage bedrijven zonder kandidaten.

Tabel 3.2 Bedrijven zonder kandidaten, aantal en % van totaal

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Totaal bedrijven	3 844	3 057	1 995
Bedrijven zonder kandidaten	437	192	92
Aandeel	11,37	6,28	4,61
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Totaal bedrijven	6 593	5 237	5 197
Bedrijven zonder kandidaten	1 083	542	609
Aandeel	16,43	10,35	11,72

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 3.1 Evolutie % bedrijven zonder kandidaten

Concreet had in 2008 11% van de bedrijven helemaal geen kandidaten voor de OR-verkiezingen. Voor de Comitéverkiezingen was dit meer dan 16%. Beide raden worden sinds 1975 gekenmerkt door een gestaag groeiend aandeel bedrijven zonder kandidaten. Voor de OR-verkiezingen is de verhouding van het aantal bedrijven zonder kandidaten ten opzichte van het totaal aantal bedrijven sinds 1975 met bijna een factor 2,5 gestegen. Voor het CPBW is deze stijging minder groot, namelijk 1,4 (in 1991 was er zelfs een daling te constateren). De toename in het aandeel bedrijven zonder kandidaten van de verkiezingen van 2008 ten opzichte van 2004 is enorm. Het lijkt er met andere woorden op dat het vinden van kandidaten voor bepaalde bedrijven steeds moeilijker wordt.

Vervolgens bekijken we ditzelfde verhaal nogmaals, waarbij we ons de vraag stellen of er in het vinden van kandidaten mogelijk regionale verschillen te onderscheiden zijn. We geven een overzicht van de drie kernjaren in onderstaande tabel.

Tabel 3.3 Bedrijven zonder kandidaten, naar gewest, aantal en % van totaal

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
<i>Vlaanderen</i>			
Totaal bedrijven	2 345	1 789	1 093
Bedrijven zonder kandidaten	291	109	34
Aandeel	12,41	6,09	3,11
<i>Wallonië</i>			
Totaal bedrijven	882	697	510
Bedrijven zonder kandidaten	65	21	16
Aandeel	7,37	3,01	3,14
<i>Brussel</i>			
Totaal bedrijven	617	540	392
Bedrijven zonder kandidaten	81	61	45
Aandeel	13,13	11,30	11,48
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
<i>Vlaanderen</i>			
Totaal bedrijven	4 115	3 089	2 957
Bedrijven zonder kandidaten	700	311	269
Aandeel	17,01	10,07	9,10
<i>Wallonië</i>			
Totaal bedrijven	1 480	1 207	1 253
Bedrijven zonder kandidaten	168	63	93
Aandeel	11,35	5,22	7,42
<i>Brussel</i>			
Totaal bedrijven	998	904	987
Bedrijven zonder kandidaten	215	167	247
Aandeel	21,54	18,47	25,03

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

In Wallonië is het aandeel bedrijven zonder kandidaten duidelijk lager, bv. voor de OR-verkiezingen worden in slechts 65 Waalse bedrijfseenheden tegenover ruim 291 Vlaamse bedrijfseenheden geen enkele kandidaat gevonden. Tweederde van de bedrijven zonder kandidaten is bij de OR dan ook Vlaams getint. Verderop in dit hoofdstuk zoeken we naar een mogelijke verklaring voor dit fenomeen. Het aandeel bedrijven zonder kandidaten in Brussel is sinds 2000 gestaag aan het dalen geweest tot en met 2004. In 2008 kent Brussel echter ineens weer het hoogste aandeel van de drie regio's (13%) zoals tot 2000 het geval was (Op den Kamp & Van Gyes, 2004). Bedrijven zonder kandidaten leek tot en met 2004 steeds meer en meer een Vlaams probleem te worden, maar zowel Wallonië als Brussel kennen in 2008 ineens een grote stijging in het aandeel bedrijven zonder kandidaten.

Naast regionale verschillen zijn er wellicht ook verschillen in het vinden van kandidaten naar gelang de bedrijfsgrootte. Tabel 3.4 geeft de situatie weer van de bedrijven zonder kandidaten rekening houdend met de grootte van een bedrijf.

Tabel 3.4 Bedrijven zonder kandidaten, naar bedrijfsgrootte, aantal en % van totaal

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
<i><100</i>			
Totaal bedrijven	475	219	97
Bedrijven zonder kandidaten	53	34	8
Aandeel	11,16	15,53	8,25
<i>100-199</i>			
Totaal bedrijven	1 503	1 303	600
Bedrijven zonder kandidaten	175	88	35
Aandeel	11,64	6,75	5,83
<i>200-499</i>			
Totaal bedrijven	1 203	1 097	865
Bedrijven zonder kandidaten	112	57	39
Aandeel	9,31	5,20	4,51
<i>500-999</i>			
Totaal bedrijven	371	280	267
Bedrijven zonder kandidaten	18	5	8
Aandeel	4,85	1,79	3,00
<i>1 000+</i>			
Totaal bedrijven	216	158	175
Bedrijven zonder kandidaten	16	8	5
Aandeel	7,41	5,06	2,86
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
<i><100</i>			
Totaal bedrijven	2 388	2 042	2 400
Bedrijven zonder kandidaten	503	358	426
Aandeel	21,06	17,53	17,75
<i>100-199</i>			
Totaal bedrijven	2 061	1 579	1 438
Bedrijven zonder kandidaten	227	118	132
Aandeel	11,01	7,47	9,18
<i>200-499</i>			
Totaal bedrijven	1 292	1 158	906
Bedrijven zonder kandidaten	80	54	38
Aandeel	6,19	4,66	4,19
<i>500-999</i>			
Totaal bedrijven	374	305	281
Bedrijven zonder kandidaten	16	4	7
Aandeel	4,28	1,31	2,49
<i>1 000+</i>			
Totaal bedrijven	218	153	172
Bedrijven zonder kandidaten	13	8	6
Aandeel	5,96	5,23	3,49

Bron: WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Kleinere bedrijven hebben meer te kampen met een gebrek aan kandidaten dan grotere bedrijven. Vooral bedrijven met minder dan honderd werknemers worden veel geconfronteerd met dit probleem: voor de Comitéverkiezingen geldt dit voor 21% van de bedrijven.

Voor de diverse grootte ordes geldt dezelfde algemene trend, namelijk een stijgend aantal bedrijven zonder kandidaten. De ondernemingen met minder dan honderd werknemers vormen voor de OR van 2008 een uitzondering. Aangezien het hier evenwel over een moeilijk te interpreteren categorie gaat (zie hoofdstuk 1) dienen we dit resultaat met enige voorzichtigheid te beschouwen.

Een volgend aspect dat we onder de aandacht willen brengen is het bestaan van eventuele sectorale verschillen in het al dan niet vinden kandidaten. In tabel 3.5 wordt de situatie geschetst.

In nogal wat sectoren ligt het aandeel bedrijven zonder kandidaten boven de 10%, soms zelfs boven de 30%, vooral als naar de CPBW-verkiezingen wordt gekeken. Onderwijs is een van de koplopers wat betreft het niet vinden van kandidaten. De oprichting van alternatieve overlegorganen in het Vlaamse onderwijs is ongetwijfeld een belangrijke verklarende factor voor deze evolutie, wat tevens ook een verklaring zou kunnen zijn voor het hogere aandeel bedrijven zonder kandidaten in Vlaanderen. Hogere percentages van bedrijven zonder kandidaten bij zowel de OR als het CPBW laten zich verder voor 2008 optekenen bij de bedrijfsdiensten, steensectoren, de financiële sector, de horeca, de aanvullende sector en de metaalaanverwanten.

In vergelijking met 1991 en 1975 is het probleem van de kandidaten voor de meeste sectoren alleen maar toegenomen. De overige zorgsector en de textiel (bij CPBW) vormen hierop een uitzondering en kennen een daling in bedrijven zonder kandidaten voor 2008. Een aantal sectoren kennen een zekere fluctuatie in het toe- of afnemen van het kandidatenprobleem, met name de (petro)chemie (OR), de basismetaal, de distributie, de horeca, de financiële sector, de bedrijfsdiensten, onderwijs (CPBW) en de gezondheidszorg. Trendmatig gezien is het kandidatenprobleem binnen de steensectoren het meest gegroeid sinds de verkiezingen van 1975. Voor de financiële sector en de horeca was het probleem in de OR en het CPBW nog nooit zo groot als in 2008 (uitgezonderd voor de horeca in 1975 bij het CPBW).

Tabel 3.5 Bedrijven zonder kandidaten, naar sector, aantal en % OR

Sector	Totaal bedrijven			Bedrijven zonder kandidaten			Aandeel		
	OR 2008	OR 1991	OR 1975	OR 2008	OR 1991	OR 1975	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Steenindustrie	123	91	122	22	4	1	17,89	4,40	0,82
(Petro)chemie	311	270	178	11	16	6	3,54	5,93	3,37
Basismetiaal	36	34	40	2		3	5,56	0,00	7,50
Metaalverwerkend	427	417	425	20	5	2	4,68	1,20	0,47
Metaalaanverwant	174	116	60	18	7	4	10,34	6,03	6,67
Agro-voeding	244	203	168	14	6	4	5,74	2,96	2,38
Textiel	145	226	333	3	6	3	2,07	2,65	0,90
Papier en hout	106	108	96	2	2	--	1,89	1,85	0,00
(Grafische) media	55	49	46	5	1	--	9,09	2,04	0,00
Transport	209	99	16	15	7	--	7,18	7,07	0,00
Distributie	189	128	72	16	13	6	8,47	10,16	8,33
Horeca (en vrije tijd)	91	57	31	11	3	3	12,09	5,26	9,68
Financiële sector	83	118	80	12	4	3	14,46	3,39	3,75
Bedrijfsdiensten	110	91	112	39	18	44	35,45	19,78	39,29
Aanvullend	474	227	--	78	43	--	16,46	18,94	--
Nutsbedrijven	33	43	57	--	--	--	0,00	0,00	0,00
Onderwijs	436	391	29	140	40	8	32,11	10,23	27,59
Sociale organisaties*	64	--	--	5	--	--	7,81	--	--
Gezondheidszorg	292	305	130	13	12	8	4,45	3,93	6,15
Overige zorgsector	242	84	--	11	5		4,55	5,95	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 3.5 Bedrijven zonder kandidaten, naar sector, aantal en % CPBW. Vervolg

Sector	Totaal bedrijven			Bedrijven zonder kandidaten			Aandeel		
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Steenindustrie	265	152	276	111	8	14	41,89	5,26	5,07
(Petro)chemie	451	384	356	46	33	31	10,20	8,59	8,71
Basismetaal	37	36	45	2	--	1	5,41	0,00	2,22
Metaalverwerkend	661	680	861	51	27	35	7,72	3,97	4,07
Metaalaanverwant	335	246	260	48	34	30	14,33	13,82	11,54
Agro-voeding	346	336	363	25	22	19	7,23	6,55	5,23
Textiel	219	400	752	10	21	38	4,57	5,25	5,05
Papier en hout	153	184	286	19	9	10	12,42	4,89	3,50
(Grafische) media	80	102	128	11	5	2	13,75	4,90	1,56
Transport	364	165	92	54	15	8	14,84	9,09	8,70
Distributie	408	316	313	46	32	52	11,27	10,13	16,61
Horeca (en vrije tijd)	169	94	128	40	13	43	23,67	13,83	33,59
Financiële sector	124	208	214	20	19	33	16,13	9,13	15,42
Bedrijfsdiensten	195	122	393	61	23	162	31,28	18,85	41,22
Aanvullend	831	442	--	255	134	--	30,69	30,32	--
Nutsbedrijven	42	48	73	--	--	1	0,00	0,00	1,37
Onderwijs	865	699	211	188	83	61	21,73	11,87	28,91
Sociale organisaties*	114	--	--	14	--	--	12,28	--	--
Gezondheidszorg	515	457	446	53	44	69	10,29	9,63	15,47
Overige zorgsector	419	166	--	29	20	--	6,92	12,05	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Gezien de specifieke situatie van het Vlaamse onderwijs, bekijken we deze cijfers nogmaals, maar door het onderwijs niet op te nemen (zie tabel 3.6).

Tabel 3.6 Bedrijven zonder kandidaten, onderwijssector niet meegeteld, aantal en % van het totaal

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Totaal bedrijven	3 408	2 666	1 966
Bedrijven zonder kandidaten	297	152	87
Aandeel	8,71	5,70	4,43
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Totaal bedrijven	5 728	4 538	4 986
Bedrijven zonder kandidaten	895	459	548
Aandeel	15,63	10,11	10,99

Bron: WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het aandeel bedrijven zonder kandidaten ligt zonder onderwijs zeker voor de OR lager (11,4 incl. onderwijs, vs. 8,7 excl.).

Het aantal bedrijfseenheden dat OR-verkiezingen moet organiseren, maar dit niet doet bij gebrek aan kandidaten, is dan in de periode 1975-2008 gestegen tot bijna driehonderd, wat bijna een verdubbeling is ten opzichte van 1991 en zelfs meer dan een verdrievoudiging ten opzichte van 1975. Ook voor het CPBW doet zich ten opzichte van 1991 een verdubbeling in het aantal bedrijven zonder kandidaten voor. Het verschil met 1975 is iets minder groot. Naar aandeel van het totaal aantal bedrijven zien we zowel voor de OR als het CPBW een stijging ten opzichte van de beide andere jaren, namelijk de helft meer ten opzichte van 1991 (OR en CPBW) en bijna een derde meer ten opzichte van 1975 (OR).

2.2 Kiescolleges zonder kandidaten

De tweede manier om de kandidatenproblematiek te bekijken is via het bestaan van kiescolleges zonder kandidaten. Tabel 3.7 schetst een algemeen beeld.

Tabel 3.7 Bedrijven naar kiescolleges zonder kandidaten, aantal en % binnen een categorie

	OR 2008		OR 1991		OR 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Arbeiders	610	20,1	477	17,3	150	7,9
Bedienden	753	20,1	526	17,3	262	13,2
Jongeren	252	28,1	269	20,2	43	4,9
Kaders	281	23,7	454	37,8	150	7,9

	CPBW 2008		CPBW 1991		CPBW 1975	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Arbeiders	1 213	24,3	1 056	22,7	841	17,6
Bedienden	1 718	27,2	1 407	27,0	1 504	30,0
Jongeren	301	30,1	328	22,2	93	8,2
Kaders	--	--	--	--	--	--

Bron: WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het aantal bedrijven zonder kandidaten is voor alle kiescolleges ten opzichte van 1975 gestegen. Vergelijken we met 1991, dan doen de jongeren- en kaderkiescolleges het in 2008 een stuk beter.

Bij de OR-verkiezingen van 2008 is in 20% van de bedrijven geen lijst ingediend voor de arbeiders- of bediendencolleges. De jongerencolleges worden het meest geconfronteerd met geen kandidaten. In 1991 waren dit nog de kadercolleges met bijna 40% van de bedrijven zonder kandidaten. Dit percentage is in 2008 gezakt tot 24 en staat zelfs niet meer zo ver van het aandeel bedrijven zonder kandidaten bij de arbeiders en bedienden.

Bij de CPBW-verkiezingen ligt het aantal en ook het aandeel bedrijven zonder kandidaten hoger dan bij de OR-verkiezingen. Voor dit orgaan scoren de arbeiderscolleges duidelijk beter, namelijk 24% ten opzichte van 27% voor de bediendencolleges. Dit verschil tussen arbeiders- en bediendencolleges lijkt ook bij het CPBW doorheen de jaren kleiner te worden, zoals dit bij de OR ook het geval is.

2.3 Kans op bedrijf zonder kandidaten

We stellen ons de vraag of de eerder besproken parameters mogelijk een significante invloed zouden kunnen hebben op het al dan niet vinden van kandidaten. Met behulp van een logistische regressie (tabel 3.8) brengen we de diverse parameters op de kans op een bedrijf zonder kandidaten in kaart. De afhankelijke variabele in de analyse is een dummy (0=wel kandidaten, 1=geen kandidaten). We

brengen in het model de variabelen: aantal werknemers en de proporties arbeiders, kaderleden en vrouwen,⁵ maar ook sector en regio.

Tabel 3.8 Kans op een bedrijf zonder kandidaten, 2008-1975, logistische regressie, odds ratio's

Predictoren	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
Aantal werknemers	0,96**	n.s.	0,93*	0,80***	0,81***	0,70***
Proportie arbeiders	0,93*	n.s.	1,10*	0,94***	0,93**	n.s.
Proportie kaderleden	0,88*	n.s.	--	--	--	--
Proportie vrouwen	1,07*	1,07*	1,10*	1,09***	1,09***	1,08***
<i>Sector</i>						
Basisindustrie	0,21***	n.s.	0,16**	n.s.	n.s.	0,34***
Metaalverwerkend	0,16***	0,22**	0,05***	n.s.	n.s.	0,22***
Metaalaanverwant	0,36***	n.s.	0,18*	n.s.	1,86*	0,39***
Agro-voeding	0,17***	n.s.	0,15**	0,51*	n.s.	0,26***
Textiel	0,04***	n.s.	0,06***	0,30**	n.s.	0,17***
Papier en hout	0,07***	n.s.	0,21*	n.s.	n.s.	0,16***
(Grafische) media	0,27*	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,05***
Transport	0,18***	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,35*
Distributie	0,22***	n.s.	n.s.	0,63*	n.s.	0,49**
Horeca (en vrije tijd)	0,37*	n.s.	n.s.	1,78*	n.s.	n.s.
Financiële sector	n.s.	0,29*	n.s.	n.s.	n.s.	0,50**
Bedrijfsdiensten	n.s.	3,87**	3,48**	3,33***	4,17***	2,06***
Aanvullend	0,48***	2,08**	--	2,18***	3,50***	--
Non-profit	0,09***	0,44*	n.s.	0,38***	n.s.	0,48***
Ref. Semi-overheid						
<i>Regio</i>						
Vlaanderen	1,64**	n.s.	0,42**	n.s.	0,77*	0,40***
Wallonië	0,44***	0,37***	0,40**	0,52***	0,36***	0,30***
Ref. Brussel						
p-waarde	***	***	***	***	***	***
R ²	0,10	0,04	0,10	0,08	0,07	0,13
Maximum R ²	0,21	0,13	0,31	0,14	0,14	0,25

p-waarde: ***<0,001 **<0,01 * <0,05

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Voor 2008 vinden we significante invloeden terug voor het aantal werknemers, de proportie arbeiders, kaderleden en vrouwen. Naarmate een bedrijf meer werknemers telt, proportioneel meer arbeiders en kaderleden telt neemt de waarschijnlijkheid op een bedrijf zonder kandidaten af. Indien er echter proportioneel meer vrouwen in een bedrijf werkzaam zijn, dan neemt deze waarschijnlijkheid juist eerder toe.

⁵ Aangezien een stijging met één werknemer of 1% arbeiders, kaderleden en vrouwen waarschijnlijk weinig invloed zal hebben op de kansverhouding, hebben we deze variabelen herschaald: een eenheid verandering bij aantal werknemers betekent een verandering met honderd werknemers, een eenheid verandering bij proportie betekent een verandering met 10%. De herschaling van deze variabelen geldt ook voor de andere regressies in het rapport.

Sector speelt vooral bij de OR een belangrijke rol. In de semi-overheid (onderwijs) is de waarschijnlijkheid van een bedrijf zonder kandidaten het grootst. De kansverhouding ten opzichte van de semi-overheid is het kleinst binnen de textiel, papier en hout (enkel OR) en de non-profit. Dit betekent dat de waarschijnlijkheid om in deze sectoren een bedrijf zonder kandidaten te vinden het geringst is.

Naar regio worden de eerder besproken bevindingen bevestigd: in Vlaanderen is de kans groter op een bedrijf zonder kandidaten (enkel OR) en in Wallonië kleiner (in vergelijking met Brussel).

Opvallende resultaten uit de beide andere kernjaren zijn: er is geen invloed van aantal werknemers, proportie arbeiders en kaderleden, sector en regio (Vlaanderen) op de kans op een bedrijf zonder kandidaten bij de OR in 1991. Voor de OR in 1975 zorgt de proportie arbeiders eerder voor een grotere waarschijnlijkheid op een bedrijf zonder kandidaten; een bedrijf gevestigd in Vlaanderen doet deze waarschijnlijkheid dan weer afnemen ten opzichte van een bedrijf in Brussel.

3. Volledigheid van de lijsten

Het aantal bedrijven zonder kandidaten geeft een indicatie van de actieve participatie van de vakbonden en hun kandidaten aan de sociale verkiezingen. Ook de volledigheidsgraad kan als een indicator voor actieve participatie dienen: hoeveel kandidaten kunnen worden ingezet per te behalen mandaat? De volledigheidsgraad wordt uitgedrukt als de verhouding van het aantal kandidaten op een bepaalde lijst ten opzichte van het aantal beschikbare mandaten. Is die graad gelijk aan één dan zijn er evenveel kandidaten als er mandaten te verdelen zijn. Een graad kleiner dan één betekent minder kandidaten dan mandaten, bij een graad groter dan één zijn er meer kandidaten dan mandaten. Het minimum van de volledigheidsgraad is nul (geen enkele kandidaat), het maximum is twee (een effectieve en een plaatsvervanger per mandaat), wanneer het gaat om de volledigheid van een lijst per vakbond. Als we de lijsten van de vakbonden samentellen, kan de volledigheidsgraad schommelen tussen nul en zes (drie bonden komen op en hebben telkens een effectieve en plaatsvervanger per mandaat gevonden). Bij de kaderverkiezingen kan deze volledigheidsgraad zelfs oplopen tot tien (er kunnen vijf soorten lijsten worden ingediend).

3.1 Volledigheidsgraad: algemeen, naar kiescollege en naar vakbond

Om te beginnen geven we een algemeen overzicht van de volledigheid van de kandidatenlijsten. We bekijken het totale plaatje en per kiescollege voor de kernjaren (zie tabel 3.9).

Tabel 3.9 Volledigheidsgraden kandidatenlijsten, totaal en naar kiescollege

	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
Totaal	2,36	2,46	3,28	2,03	2,16	2,47
Arbeiders	3,04	3,10	3,72	2,57	2,67	2,96
Bedienden	2,00	2,04	2,56	1,72	1,75	1,76
Jongeren	2,07	2,39	3,60	1,92	2,27	3,31
Kaderleden	1,87	1,77	--	--	--	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Wanneer we de algemene volledigheidsgarden bekijken, stellen we vast dat het gaat om tamelijk lage cijfers. Tegenover elk beschikbaar mandaat staat ongeveer 2,3 kandidaat bij de OR. Voor het CPBW ligt deze volledigheidsgraad nog iets lager en tendeert deze eerder naar twee. Ten opzichte van 1991 en 1975 zijn deze volledigheidsgarden in 2008 afgenomen.

Bij de arbeiders stijgt deze graad tot boven de drie (bij de OR), bij de bedienden, jongeren en kaderleden rond de twee en lager. Dit betekent dat het aantal kandidaten dat strijdt voor een mandaat meestal beperkt blijft tot één of twee. In vergelijking met 1991 en 1975 zijn deze volledigheidsgarden voor alle kiescolleges gedaald, met uitzondering voor het kadercollege.

3.2 Volledigheidsgarden per vakbond

Hoe ziet de volledigheidsgraad van de kandidatenlijsten van de verschillende vakbonden eruit? We geven een eerste overzicht weer in tabel 3.10.

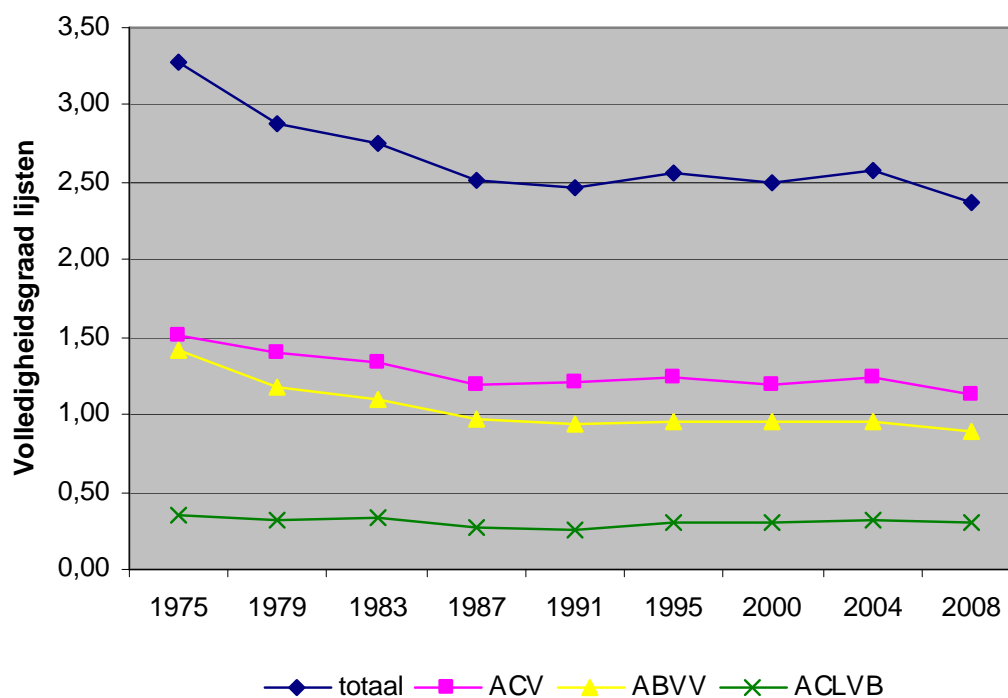
Tabel 3.10 Volledigheidsgarden kandidatenlijsten, totaal, naar kiescollege en naar vakbond

	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
ACV	1,14	1,21	1,52	1,02	1,10	1,18
ABVV	0,89	0,93	1,42	0,77	0,85	1,07
ACLVB	0,30	0,26	0,35	0,24	0,21	0,22

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het valt op dat enkel het ACV er in slaagt om voor elk mandaat op zijn minst één kandidaat voor te dragen.

We bekijken ook de volledige evolutie sinds 1975 van deze volledigheidsgarden (zie figuur 3.2).

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 3.2 Evolutie volledigheidsgaad lijsten OR

Trendmatig valt op dat de volledigheidsgaad van de lijsten daalt. De resultaten voor de OR en het CPBW zijn gelijkaardig (CPBW niet weergegeven).

De evolutie van de volledigheidsgaden naar vakbond is in een licht dalende lijn voor het ACV en het ABVV. De ACLVB blijven tamelijk constant in de volledigheid van de lijsten.

In wat volgt geven we de volledigheid van de vakbondsljsten weer opgedeeld naar verschillende kenmerken, te weten naar gewest (tabel 3.11), naar bedrijfs-grootte (tabel 3.12), naar profit en non-profit (tabel 3.13) en naar sector (tabel 3.14).

Tabel 3.11 Volledigheidsgraden kandidatenlijsten, naar gewest

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
<i>Vlaanderen</i>						
ACV	1,11	1,24	1,63	1,00	1,12	1,30
ABVV	0,78	0,81	1,34	0,66	0,72	0,99
ACLVB	0,30	0,26	0,42	0,24	0,21	0,26
<i>Wallonië</i>						
ACV	1,26	1,28	1,52	1,12	1,21	1,19
ABVV	1,10	1,22	1,64	1,00	1,12	1,34
ACLVB	0,24	0,20	0,26	0,19	0,16	0,18
<i>Brussel</i>						
ACV	1,06	1,04	1,22	0,97	0,93	0,79
ABVV	1,00	0,99	1,34	0,90	0,93	0,94
ACLVB	0,39	0,34	0,27	0,35	0,25	0,18

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De hogere volledigheidsgaad van het ACV doet zich in alle drie de gewesten voor. In Brussel scoort het ACV het laagst en is het verschil met het ABVV gering. Zowel het ACV als ook het ABVV kunnen per mandaat de meeste kandidaten voordragen in Wallonië. Voor het ABVV is het verschil tussen de volledigheid in Vlaanderen en Wallonië echter groter. De ACLVB scoort dan weer het sterkst in Brussel wat het mobiliseren van kandidaten betreft.

Voor alle drie de vakbonden is dit vinden van kandidaten in Vlaanderen en Wallonië in vergelijking met 1975 een groter probleem geworden. Voor het ACV en het ABVV geldt dit ook in Brussel. Ten opzichte van 1991 ziet het plaatje er iets anders uit: het ACV en het ABVV zagen hun problematiek in het vinden van kandidaten per mandaat nog groeien in Vlaanderen en Wallonië, terwijl zij deze in Brussel net iets beter het hoofd konden bieden. De ACLVB daarentegen zag het aantal voor te dragen kandidaten per mandaat juist groeien in alle gewesten.

We geven vervolgens de volledigheidsgaden naar bedrijfsgrootte weer (tabel 3.12).

Tabel 3.12 Volledigheidsgraden kandidatenlijsten, naar bedrijfsgrootte

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
<i><100</i>						
ACV	0,91	0,89	1,14	0,69	0,78	0,85
ABVV	0,66	0,84	1,21	0,48	0,57	0,72
ACLVB	0,15	0,12	0,14	0,11	0,08	0,10
<i>100-199</i>						
ACV	0,95	1,06	1,34	0,91	1,03	1,11
ABVV	0,71	0,74	1,23	0,67	0,75	0,98
ACLVB	0,18	0,14	0,19	0,16	0,13	0,15
<i>200-499</i>						
ACV	1,17	1,22	1,49	1,22	1,29	1,47
ABVV	0,91	0,92	1,34	0,94	1,00	1,36
ACLVB	0,30	0,23	0,26	0,31	0,25	0,24
<i>500-999</i>						
ACV	1,37	1,39	1,68	1,48	1,49	1,65
ABVV	1,10	1,14	1,61	1,20	1,24	1,58
ACLVB	0,37	0,37	0,45	0,40	0,38	0,45
<i>1000+</i>						
ACV	1,49	1,66	1,79	1,55	1,72	1,73
ABVV	1,28	1,47	1,76	1,28	1,52	1,72
ACLVB	0,71	0,71	0,78	0,75	0,78	0,79

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Elke vakbond kan meer kandidaten per mandaat mobiliseren binnen grotere bedrijven. Het verschil tussen de kleinste en de grootste bedrijven is voor het ACLVB een factor 4 bij de OR en zelfs 6 bij het CPBW. Ook voor het ABVV is dit verschil groot: een verdubbeling bij de OR en anderhalf keer zo veel bij het CPBW. Zowel in de kleine, middelgrote en grote ondernemingen heeft het ACV een betere inplanting dan de andere vakbonden.

In de onderstaande tabel geven we een opdeling van de volledigheidsgarden van de kandidatenlijsten weer met een onderscheid naar ondernemingen met handels- en industriële finaliteit (profit) en ondernemingen zonder handels- en industriële finaliteit (non-profit).

Tabel 3.13 Volledigheidsgraden kandidatenlijsten, naar profit en non-profit

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
<i>Profit</i>						
ACV	1,15	1,26	1,55	1,04	1,16	1,23
ABVV	1,01	1,12	1,51	0,91	1,03	1,17
ACLVB	0,35	0,31	0,37	0,29	0,25	0,24
<i>Non-profit</i>						
ACV	1,10	1,07	1,11	0,97	0,93	0,81
ABVV	0,55	0,34	0,33	0,44	0,30	0,28
ACLVB	0,17	0,11	0,05	0,12	0,08	0,09

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De volledigheidsgaad is voor alle vakbonden beter in de profit dan in de non-profit. Vooral het ABVV en de ACLVB kunnen in de profit opmerkelijk meer kandidaten per mandaat voordragen.

Tabel 3.14 Volledigheidsgraad van de vakbondslijsten, naar sector, OR

Sector	ACV	2008 ABVV	ACLVB	ACV	1991 ABVV	ACLVB	ACV	1975 ABVV	ACLVB
Steenindustrie	1,15	1,17	0,27	1,45	1,48	0,28	1,69	1,71	0,37
(Petro)chemie	1,25	1,10	0,36	1,23	1,11	0,26	1,64	1,61	0,39
Basismetaal	1,69	1,65	0,58	1,75	1,66	0,52	1,87	1,92	0,66
Metaalverwerkend	1,42	1,26	0,42	1,50	1,38	0,40	1,73	1,75	0,48
Metaalaanverwant	1,09	0,81	0,22	1,07	0,89	0,17	1,35	1,49	0,17
Agro-voeding	1,28	1,04	0,34	1,42	1,16	0,32	1,56	1,31	0,28
Textiel	1,36	1,14	0,45	1,38	1,11	0,31	1,61	1,44	0,39
Papier en hout	1,34	1,10	0,30	1,48	1,28	0,33	1,61	1,48	0,30
(Grafische) media	1,14	1,08	0,27	1,26	1,27	0,22	1,16	1,37	0,20
Transport	1,11	0,99	0,45	0,99	0,88	0,36	1,46	1,59	0,74
Distributie	1,13	1,13	0,30	1,20	1,17	0,25	1,45	1,42	0,32
Horeca (en vrije tijd)	1,06	1,11	0,45	1,13	0,98	0,25	0,86	0,72	0,20
Financiële sector	1,09	0,91	0,64	1,17	1,01	0,51	1,28	1,20	0,23
Bedrijfsdiensten	0,64	0,57	0,16	0,78	0,89	0,17	0,76	0,74	0,18
Aanvullend	0,80	0,64	0,26	0,76	0,55	0,14	--	--	--
Nutsbedrijven	1,57	1,60	0,65	1,68	1,60	0,46	1,75	1,87	0,43
Onderwijs	0,78	0,25	0,07	0,96	0,20	0,10	1,01	0,13	0,20
Sociale organisaties*	1,03	0,84	0,07	--	--	--	--	--	--
Gezondheidszorg	1,32	0,62	0,22	1,20	0,45	0,11	1,13	0,38	0,02
Overige zorgsector	1,33	0,86	0,27	1,01	0,52	0,14	--	--	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 3.14 Volledigheidsgraad van de vakbondslijsten, naar sector, CPBW. Vervolg

Sector	2008			1991			1975		
	ACV	ABVV	ACLVB	ACV	ABVV	ACLVB	ACV	ABVV	ACLVB
Steenindustrie	1,07	1,07	0,24	1,35	1,39	0,24	1,40	1,38	0,24
(Petro)chemie	1,19	1,04	0,34	1,21	1,08	0,24	1,37	1,35	0,27
Basismetaal	1,74	1,68	0,57	1,85	1,77	0,48	1,78	1,86	0,56
Metaalverwerkend	1,28	1,14	0,34	1,40	1,29	0,33	1,49	1,48	0,35
Metaalaanverwant	0,89	0,69	0,18	0,90	0,72	0,11	0,98	0,91	0,10
Agro-voeding	1,19	0,92	0,29	1,26	0,99	0,26	1,31	1,04	0,20
Textiel	1,23	1,00	0,37	1,23	0,98	0,24	1,34	1,16	0,28
Papier en hout	1,16	0,92	0,26	1,32	1,14	0,25	1,38	1,12	0,21
(Grafische) media	1,07	0,97	0,24	1,10	1,14	0,18	0,93	1,17	0,17
Transport	0,96	0,88	0,34	0,92	0,76	0,25	0,92	0,99	0,25
Distributie	1,12	1,16	0,20	1,18	1,21	0,14	0,96	1,18	0,14
Horeca (en vrije tijd)	0,85	0,88	0,34	1,03	0,91	0,22	0,52	0,45	0,11
Financiële sector	1,21	0,95	0,73	1,17	1,03	0,54	1,04	0,95	0,14
Bedrijfsdiensten	0,61	0,57	0,14	0,78	0,90	0,16	0,60	0,61	0,17
Aanvullend	0,68	0,53	0,21	0,64	0,47	0,10	--	--	--
Nutsbedrijven	1,67	1,75	0,64	1,81	1,70	0,45	1,56	1,73	0,35
Onderwijs	0,74	0,17	0,05	0,84	0,17	0,07	0,75	0,04	0,14
Sociale organisaties*	0,99	0,58	0,07	--	--	--	--	--	--
Gezondheidszorg	1,15	0,52	0,17	1,09	0,41	0,10	0,84	0,39	0,07
Overige zorgsector	1,18	0,80	0,21	0,90	0,50	0,10	--	--	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Naar sector zijn de resultaten voor de OR en het CPBW vergelijkbaar. Voor alle drie de vakbonden geldt dat de meeste kandidaten gemobiliseerd kunnen worden in de basismetaal en de nutsbedrijven. Voor het ACLVB geldt dit ook in de financiële sector.

Het moeilijkst hebben de vakbonden het om kandidaten te vinden in het onderwijs. Voor het ACV is het bij de bedrijfsdiensten zelfs nog iets moeilijker dan binnen onderwijs. Daarnaast vindt het ACV minder kandidaten per mandaat in de aanvullende sector. Het mobiliseren van kandidaten in diezelfde sectoren gelden ook voor het ABVV uitgebreid met de gezondheidszorg. De ACLVB kent de laagste inplanting binnen de sociale organisaties, de gezondheidszorg en de metaal-aanverwanten.

Evolutiegewijs kunnen we stellen dat in vergelijking met 1991 en 1975 de sectoren waar de vakbonden het best hun kandidaten kunnen mobiliseren dezelfde zijn. Voor de ACLVB zien we wel een verschil met 1975 waar de transport de plaats inneemt in ruil voor de financiële sector en de nutsbedrijven.

Kijken we naar de sectoren waar de vakbonden het juist moeilijk hebben om kandidaten per mandaat te vinden, dan zien we dat in 1975 de horeca het rijtje heeft vervoegd bij alle vakbonden. Het ABVV heeft zijn inplanting in de zorgsector ten opzichte van 1991 en 1975 opvallend gebeterd.

4. Afgelaste verkiezingen

Een laatste in dit hoofdstuk te bespreken problematiek van sociale verkiezingen is het volledig aflassen van één of meerdere kiesverrichtingen.

4.1 Bedrijven met in zijn geheel afgelaste verkiezingen

Een algemeen overzicht van bedrijven die hun verkiezingen aflassen volgt in tabel 3.15.

Voor de OR geldt dat ongeveer een vijfde van de ondernemingen de verkiezingen aflast, tegenover zelfs een derde van de ondernemingen bij het CPBW.

Het aandeel bedrijven waar niet wordt gestemd ligt traditioneel veel hoger in Vlaanderen en in Brussel, vergeleken met de situatie in Wallonië. In de drie gewesten is dit aandeel enorm toegenomen ten aanzien van 1975. In vergelijking met 1991 is dit aandeel voor Vlaanderen en Brussel gedaald. In Wallonië zien we een stijging in bedrijven zonder verkiezingen voor zowel de OR als het CPBW.

Het aandeel bedrijven zonder verkiezingen in de ondernemingen tot tweehonderd werknemers ligt voor de OR tot drie keer hoger dan de ondernemingen met meer dan vijfhonderd werknemers. Voor het CPBW is dit verschil zelfs tot vijf keer hoger. In grotere bedrijven komt het met andere woorden veel minder voor dat de sociale verkiezingen om de een of andere reden worden afgelast. Ook rekening houdende met de grootte van de bedrijven blijkt

dat het aandeel bedrijven zonder verkiezingen enorm gestegen is ten opzichte van 1975. In vergelijking met 1991 zien we voor de ondernemingen van alle grootteordes echter weer een daling in het aandeel bedrijven zonder verkiezingen.

Tabel 3.15 Bedrijven zonder verkiezingen, algemeen overzicht, % naar gewest, % naar grootte

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
Algemeen overzicht						
Totaal	3 844	3 057	1 995	6 593	5 237	5 197
Zonder verkiezing	818	676	209	2 184	1 642	1 315
Aandeel	21,28	22,11	10,48	33,13	31,35	25,30
Regio						
<i>Vlaanderen</i>						
Totaal	2 345	1 789	1 093	4 115	3 089	2 957
Zonder verkiezing	560	450	101	1 515	1 057	674
Aandeel	23,88	25,15	9,24	36,82	34,22	22,79
<i>Wallonië</i>						
Totaal	882	697	510	1 480	1 207	1 253
Zonder verkiezing	127	96	36	349	271	238
Aandeel	14,40	13,77	7,06	23,58	22,45	18,99
<i>Brussel</i>						
Totaal	617	540	392	998	904	987
Zonder verkiezing	131	124	72	320	307	403
Aandeel	21,23	22,96	18,37	32,06	33,96	40,83
Bedrijfsgrootte						
<i><100</i>						
Totaal	475	219	97	2 388	2 042	2 400
Zonder verkiezing	130	75	16	1 019	905	845
Aandeel	27,37	34,25	16,49	42,67	44,32	35,21
<i>100-199</i>						
Totaal	1 503	1 303	600	2 061	1 579	1 438
Zonder verkiezing	366	342	80	629	474	337
Aandeel	24,35	26,25	13,33	30,52	30,02	23,44
<i>200-499</i>						
Totaal	1 203	1 097	865	1 292	1 158	906
Zonder verkiezing	202	215	87	235	218	100
Aandeel	16,79	19,60	10,06	18,19	18,83	11,04
<i>500-999</i>						
Totaal	371	280	267	374	305	281
Zonder verkiezing	32	27	16	32	31	19
Aandeel	8,63	9,64	5,99	8,56	10,16	6,76
<i>1 000+</i>						
Totaal	216	158	175	218	153	172
Zonder verkiezing	22	17	10	21	14	14
Aandeel	10,19	10,76	5,71	9,63	9,15	8,14

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 3.16 Bedrijven zonder verkiezingen, OR, naar sector

Sector	Totaal bedrijven			Bedrijven zonder kandidaten			Aandeel		
	OR 2008	OR 1991	OR 1975	OR 2008	OR 1991	OR 1975	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Steenindustrie	123	91	122	24	9	4	19,51	9,89	3,28
(Petro)chemie	311	270	178	24	32	7	7,72	11,85	3,93
Basismetaal	36	34	40	3	--	--	8,33	0,00	0,00
Metaalverwerkend	427	417	425	36	18	7	8,43	4,32	1,65
Metaalaanverwant	174	116	60	35	22	4	20,11	18,97	6,67
Agro-voeding	244	203	168	27	17	8	11,07	8,37	4,76
Textiel	145	226	333	8	16	9	5,52	7,08	2,70
Papier en hout	106	108	96	11	8	5	10,38	7,41	5,21
(Grafische) media	55	49	46	6	6	5	10,91	12,24	10,87
Transport	209	99	16	37	22	1	17,70	22,22	6,25
Distributie	189	128	72	37	29	12	19,58	22,66	16,67
Horeca (en vrije tijd)	91	57	31	16	11	10	17,58	19,30	32,26
Financiële sector	83	118	80	19	20	11	22,89	16,95	13,75
Bedrijfsdiensten	110	91	112	58	34	52	52,73	37,36	46,43
Aanvullend	474	227	--	140	87	--	29,54	38,33	--
Nutsbedrijven	33	43	57	1	--	--	3,03	0,00	0,00
Onderwijs	436	391	29	252	236	16	57,80	60,36	55,17
Sociale organisaties*	64	--	--	11	--	--	17,19	--	--
Gezondheidszorg	292	305	130	43	74	58	14,73	24,26	44,62
Overige zorgsector	242	84	--	30	35	--	12,40	41,67	--

Tabel 3.16 Bedrijven zonder verkiezingen, CPBW, naar sector. Vervolg

Sector	Totaal bedrijven			Bedrijven zonder kandidaten			Aandeel		
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Steenindustrie	265	152	276	121	14	31	45,66	9,21	11,23
(Petro)chemie	451	384	356	81	79	50	17,96	20,57	14,04
Basismetaal	37	36	45	4	--	1	10,81	0,00	2,22
Metaalverwerkend	661	680	861	98	75	81	14,83	11,03	9,41
Metaalaanverwant	335	246	260	102	83	67	30,45	33,74	25,77
Agro-voeding	346	336	363	61	68	54	17,63	20,24	14,88
Textiel	219	400	752	25	64	88	11,42	16,00	11,70
Papier en hout	153	184	286	36	26	27	23,53	14,13	9,44
(Grafische) media	80	102	128	16	17	28	20,00	16,67	21,88
Transport	364	165	92	113	52	29	31,04	31,52	31,52
Distributie	408	316	313	85	63	86	20,83	19,94	27,48
Horeca (en vrije tijd)	169	94	128	59	29	76	34,91	30,85	59,38
Financiële sector	124	208	214	30	47	60	24,19	22,60	28,04
Bedrijfsdiensten	195	122	393	103	49	225	52,82	40,16	57,25
Aanvullend	831	442	--	391	245	--	47,05	55,43	--
Nutsbedrijven	42	48	73	2	2	5	4,76	4,17	6,85
Onderwijs	865	699	211	601	489	165	69,48	69,96	78,20
Sociale organisaties*	114	--	--	27	--	--	23,68	--	--
Gezondheidszorg	515	457	446	139	162	242	26,99	35,45	54,26
Overige zorgsector	419	166	--	90	78	--	21,48	46,99	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Sector blijkt ook een belangrijke rol te spelen bij het al of niet afgelasten van sociale verkiezingen (zie tabel 3.16). In 2008 is er geen enkele sector waarvoor geldt dat de verkiezingen in alle bedrijven zijn doorgegaan. Het aandeel bedrijven met volledig afgelaste verkiezingen kan oplopen tot bijna 60 (OR) à 70% (CPBW). Dit is het geval voor onderwijs, dat hiermee veruit de koploper van alle sectoren is. Deze wordt daarbij op enige afstand gevolgd door de bedrijfsdiensten (53%), de aanvullende sectoren (30% OR, 47% CPBW), de steenindustrie (20% OR, 46% CPBW). Andere probleemsectoren wat betreft het doorgaan van verkiezingen zijn horeca, transport, metaalaanverwant, de gezondheidszorg, papier en hout, de financiële sector en de sociale organisaties. Vooral bij de CPBW-verkiezingen laten deze sectoren hoge percentages van niet-doorgaan optekenen (tot ruim 1 op 3).

Wordt er een vergelijking gemaakt met de verkiezingen in 1975, dan geldt voor de OR-verkiezingen dat nagenoeg alle sectoren een stijging kennen van het aandeel bedrijven zonder verkiezingen, met de steenindustrie als grootste stijger. De horeca en de gezondheidszorg (die een spectaculaire daling laten zien), en de (grafische) media (die nagenoeg onveranderd blijft) vormen hierop een uitzondering. Voor het CPBW ziet deze vergelijking met 1975 er heel anders uit: slechts de helft van de sectoren laat een duidelijke stijging in het aandeel bedrijven zonder verkiezingen zien, de andere helft kent een daling of blijft stabiel. De vergelijking met 1991 laat zowel voor de OR als het CPBW zien dat sectoren wisselend toegenomen of gedaald zijn in het aandeel bedrijven zonder verkiezingen. Dit betekent dat de verschillen tussen de sectoren in 2008 kleiner zijn geworden dan dit voor de beide andere jaren het geval was.

Deze diverse aan bod gekomen verschillen naar bedrijfskenmerken worden in de onderstaande tabel samengebracht. Zo kunnen we deze kenmerken als geheel van mogelijke verklaringen op het al dan niet doorgaan van verkiezingen bekijken. We hanteren daarvoor de logistische regressie als analyse-instrument. De afhankelijke variabele in de analyse is een dummy (0=geen verkiezingen, 1=wel verkiezingen).

Tabel 3.17 Kans op het doorgaan van verkiezingen, 2008-1975, logistische regressie, odds ratio's

Predictoren	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
Aantal werknemers	1,11***	1,08***	1,06*	1,31***	1,29***	1,31***
Proportie arbeiders	1,06*	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	1,10***
Proportie kaderleden	1,15**	n.s.	--	--	--	--
Proportie vrouwen	0,90***	0,93**	n.s.	0,91***	0,93***	0,93***
<i>Sector</i>						
Basisindustrie	7,61***	7,20***	6,43***	7,33***	7,46***	7,77***
Metaalverwerkend	8,71***	19,55***	12,61***	8,63***	11,58***	8,94***
Metaalaanverwant	3,41***	4,58***	4,55*	3,61***	3,46***	4,74***
Agro-voeding	8,11***	11,69***	5,07**	8,72***	7,17***	6,00***
Textiel	21,22***	19,68***	10,74***	17,48***	12,70***	11,39***
Papier en hout	6,97***	13,75***	4,28**	5,32***	10,87***	10,23***
(Grafische) media	8,75***	7,02***	n.s.	6,44***	8,79***	5,02***
Transport	4,99***	4,34***	n.s.	4,01***	4,36***	2,57**
Distributie	4,89***	3,76***	n.s.	7,45***	8,22***	6,43***
Horeca (en vrije tijd)	4,82***	4,97***	n.s.	3,58***	4,07***	n.s.
Financiële sector	2,31***	4,36***	2,61*	3,90***	4,71***	5,70***
Bedrijfsdiensten	n.s.	n.s.	0,39**	n.s.	n.s.	n.s.
Aanvullend	2,50***	1,87**	--	2,04***	1,56**	--
Non-profit	8,99***	3,63***	n.s.	7,35***	3,29***	1,80**
Ref. Semi-overheid						
<i>Regio</i>						
Vlaanderen	0,49***	0,65**	n.s.	0,52***	0,68***	1,81***
Wallonië	1,87***	1,94***	1,97*	1,54***	1,77***	2,57***
Ref. Brussel						
p-waarde	***	***	***	***	***	***
R ²	0,18	0,18	0,16	0,20	0,21	0,22
Maximum R ²	0,28	0,28	0,33	0,28	0,29	0,32

p-waarde: ***<0,001 **<0,01 * <0,05

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Significante verbanden naar bedrijfsgrootte, de proportie arbeiders en kaderleden (OR) en het aandeel vrouwelijke werknemers worden vastgesteld. Naarmate een bedrijf groter is, neemt de waarschijnlijkheid op het doorgaan van de verkiezingen toe. Het aandeel vrouwelijke werknemers onder het personeel laat zien dat de kans op het doorgaan van verkiezingen in bedrijven met een hoger percentage tewerkgestelde vrouwen iets minder waarschijnlijk is. Een hoger percentage arbeiders of kaderleden leidt ertoe dat de kans op het doorgaan van de verkiezingen iets meer dan waarschijnlijk is.

Naar sector en regio worden ook significante verbanden vastgesteld. Zo kunnen bedrijven behorend tot de meer industriële sectoren (basisindustrie, metaal, textiel, etc.) én die gevestigd zijn in Wallonië rekenen op de grootste waarschijnlijkheid in het doorgaan van verkiezingen. In onderwijsinstellingen uit de semi-publieke sector, gevestigd in Vlaanderen, is de kans dat de verkiezingen doorgaan het minst waarschijnlijk.

Over de verschillende jaren heen, blijven bijna alle invloeden gelijk. De proportie arbeiders of kaderleden in een onderneming blijkt geen effect te hebben op het al dan niet doorgaan van verkiezingen voor 1991 en 1975. In 1975 blijkt de semi-publieke sector minder met andere sectoren te verschillen in het al dan niet doorgaan van verkiezingen. In 1975 verschilt Vlaanderen in het al dan niet doorgaan van verkiezingen ook niet van Brussel.

4.2 Kiescolleges met afgelaste verkiezingen

Het is interessant de afgelasting te bekijken per kiescategorie, maar dit is niet zo eenvoudig. In kleinere bedrijfseenheden kennen we immers het fenomeen van een gemeenschappelijk kiescollege. Wanneer in een bedrijfseenheid geen 25 arbeiders, respectievelijk 25 bedienden werken, maar beide categorieën wel recht hebben op minimum één mandaat, gaan de verkiezingen voor arbeiders en bedienden door binnen één gemeenschappelijk kiescollege. Concreet betekent dit dat de kiezers (arbeiders en bedienden) twee stemmen mogen uitbrengen: één om de arbeidersvertegenwoordigers te verkiezen en één om de bediendemandaten te verdelen. In dit systeem van een gemeenschappelijk kiescollege kiezen arbeiders dus ook voor bedienden en omgekeerd.

In onderstaande tabel worden per kiescategorie de percentages weergegeven van verkiezingen die worden afgelast. We geven het percentage bedrijfseenheden weer met ook mandaten voor zulke kiescategorie.

Tabel 3.18 Aflassen van verkiezingen naar kiescategorie

	Arbeiders	Bedienden	Jongeren	Kaderleden
OR 2008	31,2	37,8	46,1	46,8
OR 2004	27,3	32,5	39,1	45,6
OR 2000	28,0	36,4	43,8	49,4
OR 1995	31,6	37,3	38,3	47,2
OR 1991	34,0	41,0	38,8	54,4
OR 1987	34,2	42,1	35,6	39,0
OR 1983	19,0	24,2	24,9	
OR 1979	14,7	20,4	21,1	
OR 1975	14,1	29,0	9,7	
	Arbeiders	Bedienden	Jongeren	Kaderleden
CPBW 2008	41,1	49,5	47,6	
CPBW 2004	37,0	46,4	40,7	
CPBW 2000	38,9	49,8	47,1	
CPBW 1995	39,4	49,4	41,2	
CPBW 1991	41,6	53,1	41,1	
CPBW 1987	42,3	53,2	39,7	
CPBW 1983	28,7	37,9	28,8	
CPBW 1979	23,3	33,5	28,6	
CPBW 1975	35,4	51,2	15,6	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het percentage van de verkiezingen dat wordt afgelast ligt in het CPBW voor de diverse kiescategorieën hoger dan voor de OR. Bij de jongeren is dit verschil minder groot.

Bij de arbeiders ligt het percentage waar de verkiezingen worden afgelast het laagst (rond 30% bij de OR, rond 40% bij het Comité). Bij de bedienden ligt dit percentage gemiddeld 10% hoger. Zowel bij arbeiders als bedienden daalt het percentage van verkiezingen die worden afgelast sinds 1987. Voor beide kiescolleges lagen de percentages van 1975 tot met 1983 wel een stuk lager. Deze percentages zijn sinds die periode niet meer geëvenaard. In 2008 heeft er voor beide kiescolleges weer een stijging plaatsgevonden.

Jongerenverkiezingen zijn eerder uitzonderlijk. Voor de OR geldt dat de kloof met het afgelastingspercentage van de bedienden in de loop der jaren vergroot is. Voor het CPBW is deze veel kleiner. Van alle colleges worden kaderverkiezingen het meest geconfronteerd met afgelasting (50%). Ook voor deze beide kiescolleges is in 2008 het aandeel bedrijven met verkiezingen die worden afgelast gestegen.

4.3 Gemeenschappelijke kiescolleges en afgelasting

Een specifieke opmerking moeten we maken over het doorgaan van verkiezingen in de gemeenschappelijke kiescolleges. Volgens de algemene regels moeten arbeiders en bedienden een gemeenschappelijk kiescollege hebben wanneer één van de twee categorieën minder dan 25 werknemers telt. Voor beide categorieën samen

wordt er dan één stembureau opgericht. Indien er zowel kandidaten voor mandaten van arbeiders als bedienden zijn, krijgt elke kiezer een stembiljet voor beide. Dit betekent in de praktijk dus dat arbeiders zowel voor een kandidaat arbeider kiest als ook voor een kandidaat bediende.

We illustreren de situatie voor de OR-verkiezingen van 2008. Van de 3 844 bedrijven die OR-verkiezingen moesten organiseren binnen hun bedrijf, zouden er 1 131 (26,8%) een gemeenschappelijk kiescollege moeten hebben ingericht waarbij arbeiders en bedienden twee keer een stem dienden uit te brengen. Voor het aantal gemeenschappelijke stemmen geldt in de praktijk dat het aantal stemmen voor het gemeenschappelijk kiescollege gelijk is aan het aantal stemmen voor de arbeiderscategorie én aan het aantal stemmen voor de bediendencategorie (ze brengen immers hun stem tweemaal uit). Het is echter mogelijk dat er een stopzetting van de verkiezingsprocedure voor een van de beide werknemerscategorieën is geweest. Dit is het geval als er geen enkele kandidatenlijst voor de betreffende werknemerscategorie werd ingediend of wanneer er slechts één representatieve werknemersorganisatie een aantal kandidaten heeft voorgedragen dat gelijk is aan of lager dan het aantal toe te kennen mandaten.

Sinds de verkiezingen van 2000 is het mogelijk om de gemeenschappelijke stemmen uit te splitsen naar stemmen die voor het bediendenkiescollege zijn uitgebracht en die voor het arbeiderscollege. Een moeilijkheid bij deze stemmen is dat het op basis van de data niet mogelijk is om te achterhalen welke van de uitgebrachte stemmen door arbeiders en welke door bedienden zijn gebeurd, omdat arbeiders zowel hun stem uitbrengen voor een arbeiderskandidaat als ook voor een bediendenkandidaat en visa versa.

Om zicht te krijgen over de orde van grootte waarover we spreken, geven we een overzicht van het bestaan van gemeenschappelijke kiescolleges weer (zie tabel 3.19).⁶

⁶ De selectie of een bedrijf al dan niet een gemeenschappelijk college moest inrichten, is gebeurd op basis van het hebben van ingeschreven kiezers voor het gemeenschappelijk college. Indien de variabele ingeschreven kiezers blanco blijkt te zijn, is deze aanname aangevuld met het hebben van stemmers voor het gemeenschappelijk college. Missing zijn die bedrijven waarvoor zowel ingeschreven kiezers als stemmers niet ingevuld blijken te zijn. Dit zijn die bedrijven waarvoor we niet kunnen bepalen of ze een gemeenschappelijk college zouden moeten inrichten.

Tabel 3.19 Verdeling bedrijven naar het al dan niet moeten inrichten van gemeenschappelijk kiescollege

	OR 2008		OR 1991		OR 1975	
	Absoluut	%	Absoluut	%	Absoluut	%
Geen gem. kiescollege	2 599	69,7	1 794	58,7	1 479	74,1
Wel gem. kiescollege	1 131	30,3	1 263	41,3	516	25,9
Missings	114					
Totaal N	3 844		3 057		1 995	

	CPBW 2008		CPBW 1991		CPBW 1975	
	Absoluut	%	Absoluut	%	Absoluut	%
Geen gem. kiescollege	3 735	60,2	2 312	44,1	2 410	46,4
Wel gem. kiescollege	2 468	39,8	2 925	55,9	2 786	53,6
Missings	390				1	
Totaal N	6 593		5 237		5 197	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het aantal ondernemingen met een gemeenschappelijk kiescollege is in 2008 zowel voor de OR als het CPBW enorm gedaald. We concluderen dat een steeds kleiner wordende categorie van bedrijven een gemeenschappelijk kiescollege moet inrichten. Dit lijkt enigszins in tegenspraak met de schijnbare KMO-isering van de sociale verkiezingen, waarbij men immers zou verwachten dat door een toename van het aantal kleine ondernemingen, het aantal gemeenschappelijke kiescolleges ook wel eens zou kunnen toenemen.

Als we de bedrijven met een gemeenschappelijk kiescollege nader bekijken, dan zien we dat niet overal beide verkiezingen doorgaan (zie tabel 3.20).

Tabel 3.20 Al dan niet doorgaan van verkiezingen in bedrijven met een gem. kiescollege

	OR 2008		OR 1991		OR 1975	
	Arbeider ja	Arbeider nee	Arbeider ja	Arbeider nee	Arbeider ja	Arbeider nee
Bediende ja	309 27,30%	269 23,80%	258 20,40%	271 21,50%	170 32,90%	58 11,20%
Bediende nee	280 24,80%	272 24,10%	313 24,80%	421 33,30%	202 39,10%	86 16,70%
Totaal N	1 131		1 263		516	

	CPBW 2008		CPBW 1991		CPBW 1975	
	Arbeider ja	Arbeider nee	Arbeider ja	Arbeider nee	Arbeider ja	Arbeider nee
Bediende ja	478 19,40%	444 18,00%	487 16,60%	476 16,30%	610 21,90%	280 10,10%
Bediende nee	695 28,20%	849 34,40%	778 26,60%	1184 40,50%	1048 37,60%	848 30,40%
Totaal N	2 468		2 925		2 786	

Totaal N=aantal ondernemingen met een gemeenschappelijk kiescollege

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De cijfers uit de bovenstaande tabel illustreren dat in het merendeel van de bedrijven slechts een van de beide verkiezingen plaatsvindt. Verder blijkt dat voor de OR van 2008 in slechts 27% van de bedrijven die gemeenschappelijke verkiezingen moesten organiseren, beide verkiezingen zijn doorgedaan. Voor het CPBW is dit zelfs nog geen 20%. Toch zijn deze percentages ruimschoots verbeterd in vergelijking met 1991 en naderen zelfs het topjaar 1975 (zie elektronische bijlage voor een volledig overzicht).

Het volledig aflassen van de verkiezingen komt voor de OR in bijna een kwart van de bedrijven voor en voor het CPBW in ruim een derde van de bedrijven. Trendmatig kunnen we dezelfde conclusie trekken voor het aandeel bedrijven waar beide verkiezingen afgelast worden: een grote daling ten opzichte van 1991 en bijna terug op het niveau van 1975.

4.4 Bedrijven met minstens één afgelaste verkiezing

Een volgend gegeven dat we willen toelichten is hoeveel bedrijven minstens een verkiezing hebben afgelast. Er werd hierbij als volgt te werk gegaan. Per kiescollege is er een selectie gemaakt: (a) een bedrijf heeft al dan niet mandaten voor een bepaalde kiescategorie, (b) de betreffende kiesverrichting ging al dan niet door. Indien een bedrijf minstens voor één kiescollege mandaten te verdelen heeft, maar de kiesverrichting voor dit kiescollege niet doorging, wordt dit bedrijf in de telling opgenomen.

Tabel 3.21 Bedrijven met minstens één afgelaste verkiezing

	Absoluut	% van het totaal	% volledige afgelasting
OR 2008	2 263	58,9	21,28
OR 1991	2 005	65,6	22,11
OR 1975	673	33,7	10,48
CPBW 2008	3 923	59,5	33,13
CPBW 1991	3 469	66,2	31,35
CPBW 1975	2 935	56,5	25,30

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het percentage bedrijven dat voor minstens één van de kiescategorieën de verkiezingen aflast ligt zeer hoog in vergelijking met het volledige afgelastingspercentage. Voor 2008 geldt dat zowel bij de OR als ook bij het CPBW bijna 60% van de bedrijven minstens één kiesverrichting heeft afgelast.

Dit percentage bedrijven met minstens één afgelaste kiesverrichting is voor wat de OR- en de CPBW-verkiezingen betreft ten opzichte van 1991 gedaald. Voor beide geldt dat dit percentage bedrijven in 1975 echter het laagst lag.

Wederom willen we bekijken of bedrijfskenmerken als geheel een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het al dan aflasten van minstens één kiesverrichting. Ook hiervoor wordt de logistische regressie als analyse-instrument gebruikt. De afhankelijke variabele in de analyse is scoort '0' voor het doorgaan alle kiesverrichtingen en '1' voor het aflasten van minstens één kiesverrichting.

Tabel 3.22 Kans op het aflassen van minstens één verkiezing, 2008-1975, logistische regressie, odds ratio's

Predictoren	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
Aantal werknemers	0,97***	0,96***	0,92***	0,94***	0,95***	0,88***
Proportie arbeiders	n.s.	n.s.	n.s.	1,09***	n.s.	0,95**
Proportie kaderleden	n.s.	n.s.	--	--	--	--
Proportie vrouwen	1,16***	1,07***	1,05*	1,17***	1,10***	1,05**
Gem. college	2,32***	2,70***		3,37***	4,79***	
<i>Sector</i>						
Basisindustrie	0,52***	0,54**	0,48*	0,21***	0,32***	0,33***
Metaalverwerkend	0,41***	0,39***	n.s.	0,25***	0,31***	0,39***
Metaalaanverwant	0,65*	n.s.	n.s.	0,43***	0,61*	0,56**
Agro-voeding	0,57**	0,44**	n.s.	0,24***	0,33***	0,56**
Textiel	n.s.	n.s.	n.s.	0,34***	n.s.	n.s.
Papier en hout	0,53*	n.s.	n.s.	0,44**	0,51**	0,59*
(Grafische) media	0,45*	n.s.	n.s.	0,21***	0,51*	0,50**
Transport	0,52**	0,42**	n.s.	0,26***	0,40***	n.s.
Distributie	0,40***	0,55*	n.s.	0,16***	0,21***	0,37***
Horeca (en vrije tijd)	0,45**	0,49*	4,12**	0,28***	0,40**	n.s.
Financiële sector	n.s.	n.s.	n.s.	0,24***	0,62*	0,61*
Bedrijfsdiensten	n.s.	n.s.	3,50***	0,56*	n.s.	n.s.
Aanvullend	0,57**	n.s.	--	0,42***	n.s.	--
Non-profit	0,33***	n.s.	3,27**	0,18***	0,58**	n.s.
Ref. Semi-overheid						
<i>Regio</i>						
Vlaanderen	1,90***	1,89***	n.s.	1,83***	1,98***	n.s.
Wallonië	n.s.	0,57***	0,60**	0,78*	0,64***	0,49***
Ref. Brussel						
p-waarde	***	***	***	***	***	***
R ²	0,12	0,16	0,26	0,19	0,23	0,25
Maximum R ²	0,17	0,22	0,36	0,25	0,32	0,34

p-waarde: ***<0,001 **<0,01 * <0,05

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Significante effecten blijken allereerst voor de bedrijfsgrootte, de proportie arbeiders (CPBW) en voor het aandeel tewerkgestelde vrouwen in een onderneming. Hoe groter de onderneming, hoe kleiner de waarschijnlijkheid op de kans minstens één kiesverrichting af te lassen. Naarmate er procentueel meer vrouwen zijn tewerkgesteld in een onderneming, neemt de waarschijnlijkheid toe dat een kiesverrichting wordt afgelast.

Een zeer sterk verband zien we terug voor het al dan niet hebben van een gemeenschappelijk college. De waarschijnlijkheid van een bedrijf met een gemeenschappelijk college op de kans om minstens één kiesverrichting af te lassen is bijna 2,5 keer zo groot als diezelfde waarschijnlijkheid voor een bedrijf zonder gemeenschappelijk college.

Ook voor sector en regio zien we significante effecten. Voor alle sectoren zien we een kleinere waarschijnlijkheid van het aflassen van een kiesverrichting in ver-

gelijking met de semi-publieke sector. Voor de verkiezingen van de beide organen in 2008 geldt dat deze kansverhouding bij de non-profit en de distributie het kleinst is. Afschaffing van minstens één van de kiesverrichtingen is met andere woorden het minst waarschijnlijk in deze sectoren. Voor het CPBW komen hier ook de (grafische) media, de basisindustrie en de agro-voeding bij met vergelijkbare resultaten. Als een onderneming dan tevens in Brussel ligt worden deze kansen zelfs nog extra verkleind.

De resultaten voor 1991 zijn vergelijkbaar met die van 2008, met dat verschil dat er naast de al geconstateerde significante effecten er ook een significant negatief verband staat voor bedrijven die in Wallonië gevestigd zijn. In lijn met wat we al eerder in het hoofdstuk zagen heeft deze regio een traditioneel lager afgelastingspercentage dan Vlaanderen of Brussel. De resultaten van deze analyse bevestigen dit nogmaals. De resultaten van 1975 levert voor de OR minder significante effecten tussen de diverse sectoren, wat duidt op het niet bestaan van echte verschillen met de referentie categorie, namelijk de publieke sector. De bestaande significante effecten voor de financiële sector, de horeca, de bedrijfsdiensten en de non-profit zijn zeer opvallend in de volledig andere richting van de latere jaren. Deze effecten duiden voor de betreffende sectoren namelijk op een grotere waarschijnlijkheid van het bestaan van de problematiek van het aflassen van minstens één van de kiesverrichtingen in vergelijking met de publieke sector. Voor het CPBW zijn de resultaten eerder vergelijkbaar met de beide andere jaren, zij het dat ook hier heel wat sectoren geen significant verschil opleveren met de resultaten voor de semi-publieke sector.

5. Participatie van vrouwelijke kandidaten

Sinds enige tijd worden de vakbonden aangespoord tot een evenredige vertegenwoordiging van vrouwen en mannen als kandidaten en verkozenen bij sociale verkiezingen. In dit kader ondernemen de vakbonden dan ook diverse initiatieven en campagnes om deze evenredigheid te bevorderen. In deze paragraaf bekijken we daarom de deelname van vrouwen aan sociale verkiezingen als kandidaat.

5.1 Kans voor een vrouwelijke kandidaat

Aangezien er meer mannen tewerkgesteld zijn in de ondernemingen waar sociale verkiezingen moeten worden georganiseerd en bijgevolg de kans groter is dat er meer mannen zich kandidaat stellen, vergelijken we ook de 'kans' dat een vrouw zich kandidaat stelt met deze kans bij mannen.

Tabel 3.23 Kans om zich kandidaat te stellen (aantal kandidaten/aantal werknemers) naar geslacht

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
Kans ¹ mannen	5,6	5,4	4,8	5,8	5,5	5,9
Kans vrouwen	2,9	3,1	3,3	3,2	3,7	4,7
Kansverhouding ²	52	57	69	55	67	80

1 Kans = totaal aantal kandidaten van het geslacht/totaal aantal werknemers van het geslacht

2 Kansverhouding = kans vrouwen/kans mannen

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De kans dat een vrouwelijke werknemster zich kandidaat stelt bedroeg in 2008 2,9% voor de OR-verkiezingen en 3,2% voor de CPBW-verkiezingen. Deze ondervertegenwoordiging kan worden samengevat in een kansverhouding: de 'kans dat een vrouw zich kandidaat stelt is 'slechts' 52% van de kans dat een man voor de OR-verkiezingen zich kandidaat stelt. Voor de CPBW-verkiezingen ligt deze kansverhouding iets hoger (55%). Voor beide overlegorganen is deze kansverhouding als maat voor de ondervertegenwoordiging in vergelijking met 1991 en 1975 verslechterd. De beste kansen waren er voor de vrouwen in 1975 bij het CPBW, toen de kans voor vrouwen om zich kandidaat te stellen 80% van de kans van de mannen was.

Tabel 3.24 Vergelijking in groei tussen aantal vrouwelijke kandidaten en werknemers, CPBW, 1975-2008

	OR 2008	OR 1991	OR 1975	Groei-index*
Mannelijke kandidaten	41 744	39 130	35 598	117
Vrouwelijke kandidaten	19 060	13 393	9 091	210
Vrouwelijke werknemers	657 756	435 921	278 956	236
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975	Groei-index*
Mannelijke kandidaten	48 037	44 997	52 726	91
Vrouwelijke kandidaten	24 443	18 093	17 239	142
Vrouwelijke werknemers	753 041	489 378	367 984	205

* Groei-index; 1975=100

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Uit de cijfers van bovenstaande tabel blijkt dat het aantal vrouwelijke kandidaten een exponentiële groei kende (ruime verdubbeling voor de OR en twee vijfde meer voor het CPBW). In de bestudeerde periode steeg echter de vrouwelijke tewerkstelling (in bedrijven met sociale verkiezingen) voor de OR nog net iets méér (136%) en voor het CPBW veel meer (verdubbeling). Ondanks de stijging

van het aantal vrouwelijke kandidaten, kan deze stijging dus de groei van vrouwelijke tewerkstelling zeker voor het CPBW niet bijbenen. De OR lijkt daar beter in te slagen.

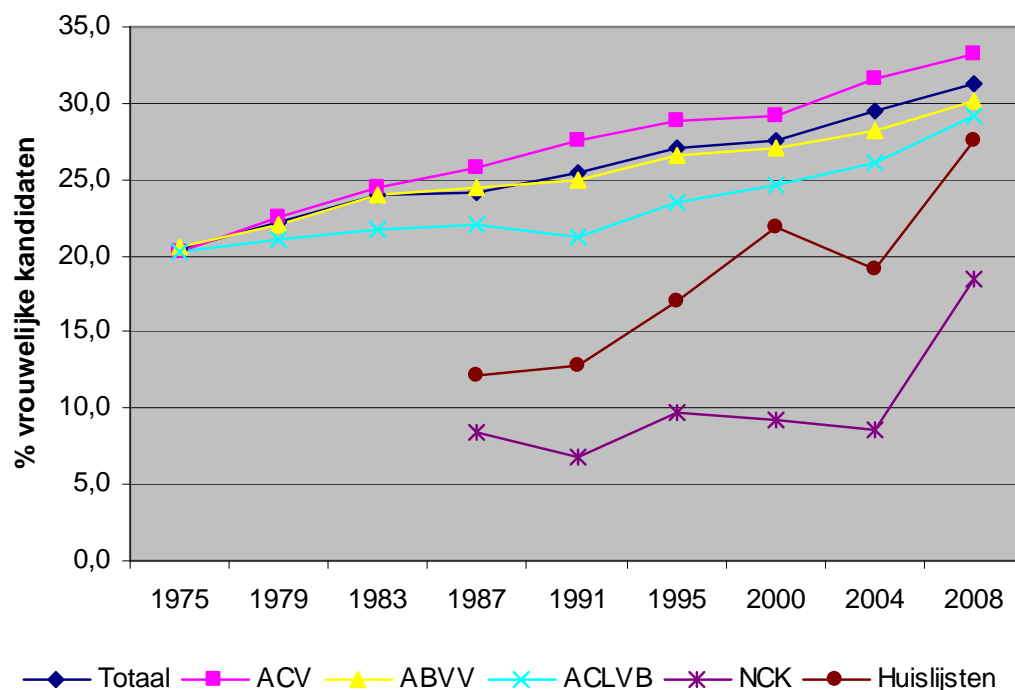
5.2 Vrouwelijke kandidaten per vakbond

We geven een algemeen overzicht van het aandeel vrouwelijke kandidaten per vakbond (tabel 3.25 en figuur 3.3).

Tabel 3.25 Vrouwelijke kandidaten per vakbond in

	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
ACV	33,2	27,6	20,2	35,9	30,2	24,3
ABVV	30,1	25,0	20,5	32,1	28,0	24,9
ACLVB	29,2	21,2	20,2	29,6	23,5	25,0
NCK	18,5	6,8				
Huislijsten	27,5	12,8				

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 3.3 Evolutie % vrouwelijke kandidaten per vakbond, OR

Sinds 1975 is het aandeel van de vrouwelijke kandidaten op de verschillende vakbondslijsten aldus toegenomen. Het ACV ligt daarbij iets boven het gemiddelde met een aandeel van 33% voor de OR-verkiezingen en 36% voor de Comité-verkiezingen. Het aandeel vrouwelijke kandidaten bij de kaderlijsten en vooral bij het NCK blijft beduidend lager, hoewel deze sinds 1991 (met een dip in 2004) een behoorlijke inhaalslag hebben begaan. Zeker voor de kaderlijsten is het aandeel vrouwelijke kandidaten in 2008 vergelijkbaar met dat van het ACLVB.

Wat de vrouwelijke kandidaatstelling en haar ondervertegenwoordiging betreft worden een aantal factoren tegenover elkaar afgewogen (zie tabel 3.26). Via een logistische regressie wordt bekeken welke bedrijfskenmerken een invloed hebben op de al of niet aanwezigheid van een vrouwelijke kandidaat (0=geen kans op een vrouwelijke kandidaat; 1=kans op een vrouwelijke kandidaat). Gehanteerde predictoren in het analysemodel zijn: bedrijfsgrootte, proportie arbeiders, aandeel vrouwelijke werknemers, aantal vrouwelijke werknemers,⁷ aantal kandidaten, ratio aantal kandidaten/aantal mandaten, sector en regio.

In de analyse zitten enkel de bedrijven met vrouwelijke werknemers en waar minimum één kandidaat opkomt, opdat de analyse niet te sterk wordt bepaald door het al of niet aanwezig zijn van een kandidaat.

⁷ Net als de herschaling van het aantal werknemers, zal een verschuiving met een vrouwelijke werknemer niet direct aanzienlijke gevolgen hebben voor de waarschijnlijkheid een vrouwelijke kandidaat te vinden. Ook hier hebben we een herschaling toegepast: een eenheid verandering houdt een verandering met tien vrouwelijke werknemers in.

Tabel 3.26 Kans op een vrouwelijke kandidaat, bedrijven met kandidaten en vrouwelijke werknemers, 2008-1975, logistische regressie, odds ratio's

Predictoren	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
Aantal werkn.	n.s.	0,86***	n.s.	0,89*	n.s.	0,94***
Proportie arbeiders	n.s.	0,89***	0,86**	0,93**	0,89***	0,88***
Proportie kaderleden	n.s.	n.s.	--	--	--	--
Proportie vrouwen	1,98***	2,02***	3,02***	1,85***	1,77***	2,13***
Aantal vr. werkn.	1,12**	1,09***	1,06**	1,11***	1,13***	1,12***
Aantal kandidaten	n.s.	1,11***	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Ratio kand/mand	1,84***	n.s.	2,46***	2,27***	2,20***	2,26***
<i>Sector</i>						
Basisindustrie	n.s.	1,98*	2,30*	1,51*	n.s.	n.s.
Metaalverwerkend	2,10*	2,13**	2,06*	2,07**	1,48*	n.s.
Metaalaanverwant	2,35*	n.s.	n.s.	2,27***	n.s.	n.s.
Agro-voeding	3,62**	4,20***	4,43***	3,74***	2,04**	1,76*
Textiel	3,99**	6,14***	10,94***	3,20***	3,75***	3,38***
Papier en hout	2,52*	3,75***	3,76**	2,40**	2,51**	1,95*
(Grafische) media	2,96*	4,10**	8,80***	2,52*	3,06**	3,03**
Transport	3,57**	2,24*	n.s.	3,74***	n.s.	n.s.
Distributie	n.s.	8,92**	n.s.	3,00***	2,41**	n.s.
Horeca (en vrije tijd)	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	3,03*	n.s.
Financiële sector	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Bedrijfsdiensten	3,42*	3,38*	n.s.	2,59*	n.s.	n.s.
Aanvullend	2,67**	3,43***		3,11***	1,71*	
Non-profit	n.s.	n.s.	5,79*	2,54***	n.s.	n.s.
Ref. Semi-overheid						
<i>Regio</i>						
Vlaanderen	n.s.	0,65*	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Wallonië	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Ref. Brussel						
p-waarde	***	***	***	***	***	***
R ²	0,30	0,32	0,41	0,34	0,36	0,43
Maximum R ²	0,50	0,51	0,60	0,53	0,53	0,60

p-waarde: ***<0,001 **<0,01 * <0,05

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De kans dat een vrouw zich kandidaat stelt bij de verkiezingen, wordt in 2008 (en ook in 1991 en 1975) bepaald door het hebben van veel vrouwelijke werknemers en vooral een groot aandeel van deze vrouwen onder het totaal aantal werknemers (bijna een verdubbeling van de kansverhouding). Voor het CPBW vinden we tevens een negatief effect terug van het aantal werknemers en het aandeel arbeiders binnen een onderneming. Dit betekent dat naarmate een onderneming meer werknemers telt en onder deze werknemers een groter aandeel arbeiders tewerkgesteld is, de kans op een vrouwelijke kandidaat kleiner wordt. Het effect voor het aantal werknemers komt terug voor de OR in 1991 en het CPBW in 1975. Het arbeiderseffect vinden we terug voor alle jaren (m.u.v. OR 2008).

Veel kandidaten per voorziene mandaat zorgen ook voor een significant, positief effect op de kans een vrouw als kandidaat terug te vinden. Met andere woorden wanneer het aanbod aan vrouwen groot is en er veel vraag is naar kandidaten, is de kans groot dat we vrouwelijke kandidaten terugvinden op de kieslijsten. Dit effect zien we ook terug voor alle jaren, met uitzondering van de OR in 1991.

Regionale verschillen spelen geen rol in de kans op het vinden van vrouwelijke kandidaten. De kans op een vrouwelijke kandidaat in Vlaanderen voor de OR in 1991, bleek wel significant minder waarschijnlijk dan diezelfde kans in Brussel.

Sectorale verschillen zijn er daarom des te meer. Voor de OR is het positieve effect het grootst binnen de textielsector, gevolgd door de agro-voeding. Bij het CPBW is dit wederom de agro-voeding op een gedeelde plaats met de transport. Deze sectoren vinden in vergelijking met de semi-publieke sector het gemakkelijkst vrouwelijke kandidaten.

6. Besluit

- De sociale verkiezingen van 2008 tellen 133 500 kandidaten (een aantal dat geen rekening houdt met eventueel cumul, dit wil zeggen iemand die kandidaat is bij OR en CPBW).
- De traditionele vakbonden worden niet geconfronteerd met een dalend aantal kandidaten. Het is vooral het ACLVB dat het laatste decennium zijn kandidatenaantal spectaculair zag groeien (+2/3 sinds 1975), alhoewel het verschil met de andere bonden natuurlijk nog groot blijft. De alternatieve kaderlijsten hebben het moeilijker om hun kandidatenaantal op peil te houden.
- Bedrijfsomvang, met andere woorden het potentieel aan werknemers om uit te rekruteren, is de bepalende factor voor de kandidatenkwestie: kleinere bedrijven hebben meer te kampen met een gebrek aan kandidaten dan grotere bedrijven.
- Vlaanderen heeft een duidelijk groter probleem aan de aanbodzijde van de sociale verkiezingen. Brussel heeft op dit vlak een interessante inhaalbeweging gemaakt. Wallonië doet het opvallend beter wat betreft het vinden van kandidaten.
- Sectoraal blijven onderwijs en bedrijfsdiensten aan ondernemingen de zorgenkinderen.
- Jongeren- en kadercolleges hebben een groter kandidatenprobleem. Er zijn dikwijls niet voldoende kandidaten om een verkiezingsstrijd te organiseren (35% van deze verkiezingen bij de jongeren en 50% bij de kaders gaat niet door). Bij de kaders is wel een duidelijke verbetering merkbaar.
- De volledigheidsgraad – de verhouding van het aantal kandidaten op een bepaalde lijst ten opzichte van het aantal beschikbare mandaten – is tamelijk laag: tegenover elk beschikbaar mandaat staat ongeveer 2,3 kandidaat bij de OR, en ongeveer twee bij het CPBW.

- Bij de arbeiders stijgt deze graad tot boven de drie (bij de OR), bij de bedienden, jongeren en kaderleden rond de twee en lager. In vergelijking met 1991 en 1975 zijn deze volledigheidsgaden voor alle kiescolleges gedaald, met uitzondering voor het kadercollege.
- Trendmatig valt op dat de volledigheidsgraad van de lijsten daalt. De resultaten voor de OR en het CPBW zijn gelijkaardig. De evolutie van de volledigheidsgaden naar vakbond is licht dalend voor het ACV en het ABVV. De ACLVB blijven tamelijk constant in de volledigheid van de lijsten.
- Voor de OR geldt dat ongeveer een vijfde van de ondernemingen de verkiezingen aflast, tegenover een derde van de ondernemingen bij het CPBW.
- Het aandeel bedrijven waar niet wordt gestemd ligt traditioneel veel hoger in Vlaanderen en in Brussel, vergeleken met de situatie in Wallonië.
- Slechts in ongeveer 27% van de gemeenschappelijke kiescolleges hebben de arbeiders en bedienden ieder voor de beide soorten mandaten hun stem uitgebracht.
- De kans dat een vrouw zich kandidaat stelt is 'slechts' 52% (OR) respectievelijk 55% (CPBW) van de kans dat een man voor de OR-verkiezingen zich kandidaat stelt.
- Het aantal vrouwelijke kandidaten kende sinds 1975 een exponentiële groei, maar in bedrijven met sociale verkiezingen, steeg het aantal vrouwelijke werknemers veel sterker. Vooral voor het CPBW kan de groei in aantal vrouwelijke kandidaten de groei in vrouwelijke tewerkstelling niet genoeg bijbenen. Voor de OR lukt dit iets beter.
- Over de verschillende verkiezingen heen is het aandeel van de vrouwen op de diverse vakbondsljsten iets toegenomen. Opvallend is de inhaalbeweging van de kaderlijsten, die op een gelijk aandeel als het ACLVB komen.
- De kans dat een vrouw zich kandidaat stelt wordt voornamelijk positief beïnvloed door een groter aantal en aandeel vrouwelijke werknemers binnen een bedrijf en het hebben van veel kandidaten per voorziene mandaat. Er zijn ook sectorale verschillen te onderscheiden: voor de OR is het positieve effect het grootst binnen de textielsector en de agro-voeding. Bij het CPBW is dit de agro-voeding en de transport. Deze sectoren vinden in vergelijking met de semi-publieke sector het gemakkelijkst vrouwelijke kandidaten.

HOOFDSTUK 4

STEMMEN

Hoe wordt er gestemd bij sociale verkiezingen? In de eerste plaats gaan we de opkomst na: hoeveel kiezers nemen effectief deel aan de sociale verkiezingen. Vervolgens kijken we na of ze daarbij kleur bekennen, achter één van de opkomende partijen gaan staan of eerder blanco of ongeldig stemmen. Ten derde wordt geanalyseerd of dit uitbrengen van een stem wel wordt gevaloriseerd: resulteert het uitbrengen van een stem voor een lijst, ook in het behalen van een zetel door deze lijst, of gaat deze stem ‘verloren’. Ten slotte gaan we in op de stemmenverdeling tussen de vakbonden.

1. Onderschatte en werkelijke opkomst

Voor de beschrijving van de opkomst hanteren we twee definities:

- onderschatte opkomst van sociale verkiezingen = de ratio tussen het aantal stemmers en het totale aantal ingeschreven kiezers;
- effectieve opkomst van sociale verkiezingen = de ratio tussen het aantal stemmers en het aantal ingeschreven kiezers die effectief de kans hebben om te gaan stemmen bij sociale verkiezingen.

Hierbij moeten we de volgende methodologische bemerking maken:

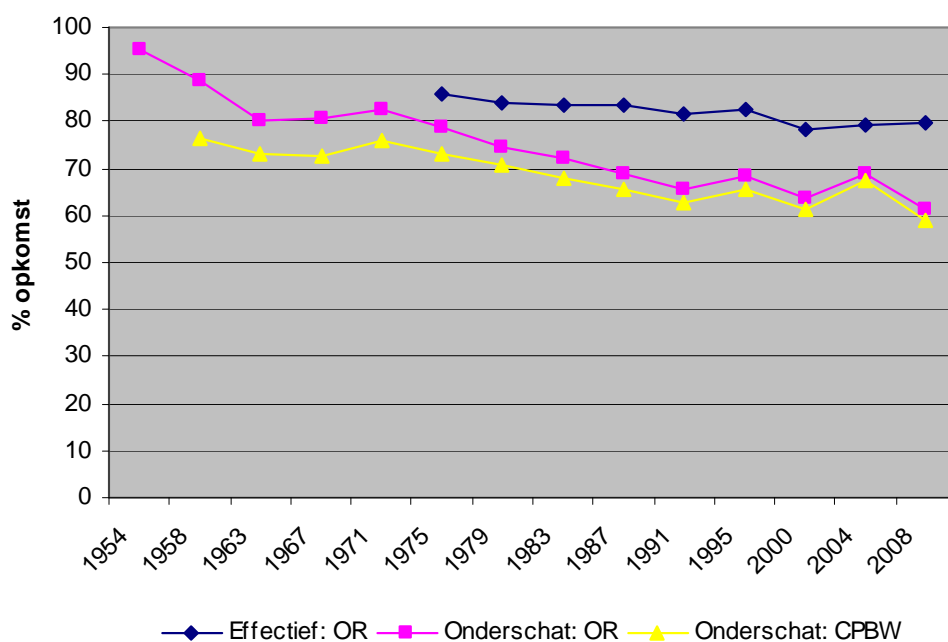
- bij de onderschatte opkomst moeten we wederom rekening houden met het aantal missing bij de variabele ingeschreven kiezers voor 2008 en 2004. Voor de effectieve opkomst stelt zich dit probleem niet omdat deze missings zich bijna uitsluitend voordoen bij bedrijven, waar de verkiezingen niet doorgingen.

Tabel 4.1 en figuur 4.1 brengen de effectieve en onderschatte opkomst in kaart.

Tabel 4.1 Effectieve en onderschatte opkomst

	OR 2008	OR 1991	OR 1975
Stemmers	815 984	737 206	772 715
Ingeschreven kiezers met stemmogelijkheid	1 023 865	905 890	901 909
<i>Effectieve opkomst</i>	79,7	81,4	85,7
Totaal aantal ingeschreven kiezers	1 326 415	1 122 930	978 387
<i>Onderschatte opkomst</i>	61,5	65,7	79,0
	CPBW 2008	CPBW 1991	CPBW 1975
Stemmers	890 492	784 671	875 625
Ingeschreven kiezers met stemmogelijkheid	1 120 483	965 382	1 021 528
<i>Effectieve opkomst</i>	79,5	81,3	85,7
Totaal aantal ingeschreven kiezers	1 509 082	1 251 863	1 199 887
<i>Onderschatte opkomst</i>	59,0	62,7	73,0

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De evolutie van de effectieve opkomst voor de OR en het CPBW is gelijklopend, in de figuur wordt enkel deze voor de OR weergegeven.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 4.1 Evolutie opkomst sociale verkiezingen: effectief en onderschat

Zowel de OR als het CPBW kennen een effectieve opkomst van net iets minder dan 80%. De onderschatte opkomst ligt een stuk lager en schommelt rond de 60%. Er blijkt een dalende trend in zowel de effectieve als de onderschatte opkomst te

zijn. De dalende trend voor de effectieve opkomst is echter duidelijk minder sterk dan die voor de onderschatte opkomst. Bovendien is deze sinds 2000 zelfs terug lichtjes aan het stijgen.

Ondanks de geconstateerde daling in opkomst, neemt dit evenwel niet weg dat de effectieve opkomst bij sociale verkiezingen hoog mag worden genoemd. Het gaat per slot van rekening niet om een stemplicht, maar een stemrecht. Nog steeds gaan bijna vier op vijf van de werknemers die de kans hebben om te stemmen, effectief hun stem uitbrengen bij sociale verkiezingen.

2. Geldige en ongeldige stemmen

We zagen zojuist dat de opkomst relatief hoog is voor de sociale verkiezingen, maar hoe wordt er eigenlijk gestemd? Hoe ziet het stemgedrag er specifiek binnen het gemeenschappelijk kiescollege uit waar zowel de arbeiders als de bedienden hun stem voor de beide kiescategorieën moeten uitbrengen? De onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 4.2 Geldigheid van de stemmen

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
<i>Alle bedrijven</i>						
Geldige	759 250	94,1	706 873	92,4	729 437	85,8
Ongeldig/blanco	47 568	5,9	57 795	7,6	59 645	14,2
Totaal stemmen	806 818	100	764 668	100	789 082	100
<i>Gem. kiescollege én twee verkiezingen</i>						
Geldige	71 566	90,8	59 474	87,6	36 405	85,8
Ongeldig/blanco	7 232	9,2	8 393	12,4	6 046	14,2
Totaal stemmen	78 798	100	67 867	100	42 451	100
CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
<i>Alle bedrijven</i>						
Geldige	851 237	93,9	772 803	91,8	842 499	91,9
Ongeldig/blanco	55 142	6,1	69 046	8,2	74 567	8,1
Totaal stemmen	906 379	100	841 849	100	917 066	100
<i>Gem. kiescollege én twee verkiezingen</i>						
Geldige	88 833	90,2	105 079	87,4	86 852	87,3
Ongeldig/blanco	9 699	9,8	15 089	12,6	12 604	12,7
Totaal stemmen	98 532	100	120 168	100	99 456	100

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Alle bedrijven in rekening genomen zien we dat het aantal geldige stemmen in 2008 ten opzichte van 1975 gestegen is (in 1991 een daling). Procentueel gezien zien we deze stijging voor alle drie de jaren terug en dit voor zowel de OR als ook het CPBW. Dit percentage vertoont weinig verschil bij een opdeling naar gewest, bedrijfsgrootte of sector. Telkens gaat het om een geldigheidsgraad van 90% en meer. Sociale verkiezingen worden dus zeker niet geconfronteerd met mogelijke anti-stemmen door blanco of ongeldig stemmen (minder dan 7% van het totaal). Bovendien wordt dit aantal blanco of ongeldige stemmen steeds kleiner.

Toch zijn we benieuwd naar de zeer specifieke situatie van het gemeenschappelijk kiescollege, waarbij we de volgende hypothese stellen: het aantal blanco/ongeldige stemmen is hoger in die bedrijven waar er een gemeenschappelijk kiescollege ingericht wordt én er voor de beide kiescategorieën gestemd moet worden (arbeiders en bedienden). De achterliggende redenering is namelijk dat kiezers wellicht uit weinig voeling met de 'andere' kiescategorie eerder geneigd zijn voor die betreffende categorie blanco of ongeldig te stemmen. Zowel voor de OR als ook het CPBW blijkt dat in vergelijking met het percentage ongeldig/blanco stemmen voor alle bedrijven dit inderdaad 3 à 4% hoger ligt voor de bedrijven met twee verkiezingen voor het gemeenschappelijk college. Dit verschil tussen de beide groepen is ook te onderscheiden voor de verkiezingen van 1991 en 1975. Een uitzondering hierop vormt de OR 1975 waarvoor dit percentage van de bedrijven met een gemeenschappelijk college niet verschilt van alle andere bedrijven. De bovenstaande bevindingen lijken in lijn te liggen met onze verwachtingen. Toch blijft ook bij deze groep dit percentage nog onder de 10% en blijken we ook hier niet echt te maken te hebben met een fenomeen als anti-stemmen.

Om het probleem rond blanco/ongeldige stemmen nog iets meer uit te diepen worden via een lineair regressiemodel verklaringen voor de invloed op de hoeveelheid blanco/ongeldige stemmen in kaart gebracht op organisatieniveau. De resultaten worden in tabel 4.3 weergegeven.

Tabel 4.3 Hoeveelheid blanco/ongeldige stemmen, lineaire regressie, gestandaardiseerde coëfficiënten

Predictoren	OR			CPBW		
	2008	1991	1975	2008	1991	1975
Aantal stemmers	0,73***	0,96***	0,91***	0,75***	0,90***	0,91***
Aantal vr. werkn.	0,15***	-0,06***	n.s.	0,07***	-0,03**	-0,03**
Proportie vrouwen	-0,05***	n.s.	0,03*	-0,04**	n.s.	0,03**
Proportie arbeiders	0,10***	0,04**	0,05**	0,10***	n.s.	0,02*
Proportie kaderleden	-0,03**	-0,02*	--	--	--	--
Gem. college	0,04***	0,03*	n.s.	0,02*	0,05***	n.s.
Ratio kand/mand	0,03*	n.s.	n.s.	0,04***	0,04***	0,04***
<i>Verhouding arb-bed: % kleinste categorie</i>						
Eén categorie	0,05*	0,04**	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Tot 10%	0,05**	0,09***	0,10***	0,06**	0,09***	0,07***
Tussen 10-20%	0,05**	0,07***	n.s.	0,05**	0,06**	0,05**
Tussen 20-30%	n.s.	0,04*	n.s.	0,05**	0,04*	n.s.
Tussen 30-40%	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Tussen 40-50%	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Ref. Evenredige verdeling						
<i>Sector</i>						
Basisindustrie	n.s.	0,05**	0,04*	-0,05**	0,06***	n.s.
Metaalverwerkend	n.s.	0,05**	n.s.	-0,05**	0,06***	n.s.
Metaalaanverwant	n.s.	0,04***	0,03*	n.s.	0,06***	0,03**
Agro-voeding	n.s.	0,06***	n.s.	n.s.	0,06***	n.s.
Textiel	n.s.	0,09***	n.s.	n.s.	0,08***	n.s.
Papier en hout	n.s.	0,03**	n.s.	n.s.	0,05***	n.s.
(Grafische) media	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,03**	n.s.
Transport	n.s.	0,04***	n.s.	n.s.	0,05***	n.s.
Distributie	0,08***	0,07***	0,04**	0,05***	0,08***	n.s.
Horeca (en vrije tijd)	n.s.	0,04**	n.s.	n.s.	0,04***	n.s.
Financiële sector	-0,03*	n.s.	n.s.	-0,04***	n.s.	n.s.
Bedrijfsdiensten	n.s.	0,04***	n.s.	n.s.	0,06***	n.s.
Aanvullend	n.s.	0,03*	n.s.	n.s.	0,05***	n.s.
Non-profit	n.s.	0,03*	n.s.	n.s.	0,04**	n.s.
Ref. Semi-overheid						
<i>Regio</i>						
Vlaanderen	-0,06**	-0,04**	n.s.	-0,06***	n.s.	n.s.
Wallonië	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Ref. Brussel						
Adjusted R ²	0,76	0,84	0,86	0,66	0,78	0,82

In de analyse zitten enkel die bedrijven waar ook daadwerkelijk gestemd is.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Een eerste voor de hand liggend significant positief effect op het aantal blanco/ongeldige stemmen blijkt het totaal aantal uitgebrachte stemmen te zijn: hoe meer stemmen uitgebracht, hoe meer blanco/ongeldige stemmen. Voor 2008 is er een significant positieve invloed te onderscheiden van het aantal vrouwelijke werknemers binnen een bedrijf, terwijl het aandeel tewerkgestelde vrouwen juist

een negatieve invloed heeft op het aantal blanco en ongeldige stemmen. Dit betekent dat hoe meer vrouwen er binnen een bedrijf werkzaam zijn het aantal blanco/ongeldige stemmen toeneemt, terwijl het aantal kleiner wordt indien het percentage vrouwen onder het totaal aantal werknemers binnen een bedrijf groter is. In 1991 en 1975 (CPBW) had het aantal vrouwelijke werknemers nog een positieve invloed in het aantal blanco/ongeldige stemmen: hoe meer vrouwen er in een bedrijf werken hoe minder blanco/ongeldige stemmen er worden uitgebracht. De proportie vrouwen werkzaam binnen een bedrijf bleek in 1991 geen effect te hebben op het aantal blanco/ongeldige stemmen en in 1975 zorgde een hoger percentage vrouwen onder de werknemers voor een stijging van het aantal blanco/ongeldige stemmen.

Een hoger aandeel kaderleden tewerkgesteld binnen een bedrijf heeft in 2008 een matigende invloed op het aantal blanco/ongeldige stemmen (ook in 1991). Een hoger aandeel arbeiders doet de hoeveelheid blanco/ongeldige stemmen dan weer toenemen (voor alle drie de jaren, m.u.v. CPBW in 1991).

Vervolgens neemt de hoeveelheid blanco/ongeldige stemmen toe indien er meer kandidaten per mandaat beschikbaar zijn, met andere woorden indien er sprake is van een zekere kiesstrijd binnen een onderneming.

Het hebben van een gemeenschappelijk college blijkt ook het aantal blanco/ongeldige stemmen te vergroten. Ook de verhouding tussen arbeiders en bedienden binnen deze gemeenschappelijke colleges heeft hierop enige invloed: een scheve verhouding tussen de beide categorieën (tussen de 10 en 30% voor de kleinste categorie) levert een grotere hoeveelheid blanco en ongeldige stemmen op, dan een evenredige verdeling tussen beide categorieën.

In 2008 zijn er voor de OR nauwelijks sectorinvloeden te onderscheiden op het aantal blanco/ongeldige stemmen. Het aantal blanco/ongeldige stemmen ligt in vergelijking met het aantal blanco/ongeldige stemmen in de semi-publieke sector enkel significant hoger in de distributie, en significant lager in de financiële sector. Voor het CPBW zien we iets meer sectorinvloeden: het aantal blanco/ongeldige stemmen ligt in vergelijking met de semi-publieke sector significant lager in de basis- en metaalverwerkende industrie en de financiële sector en significant hoger in de distributie. In 1991 zien we wel voor alle sectoren, met uitzondering van de financiële sector en de grafische media, een significant positief verschil met de semi-publieke sector. Dit betekent dat in de semi-publieke sector het aantal blanco/ongeldige stemmen het laagst ligt. In 1975 was er ook nauwelijks sprake van enige sectorinvloeden, enkel binnen de basisindustrie, de metaalaanverwanten en de distributie die een significant hoger aantal blanco/ongeldige stemmen kenden dan de semi-publieke sector.

Een laatste effect vinden we terug voor regio: het aantal blanco en ongeldige stemmen ligt in Vlaanderen significant lager dan in Brussel. Ditzelfde effect vinden we enkel terug voor de OR in 1991. Het aantal blanco en ongeldige stemmen in Wallonië en Brussel verschillen niet significant van elkaar.

3. Niet-gevaloriseerde stemmen

Kiezers die een stem uitbrengen voor een vakbond, die geen zetel behaalt in het betreffende overlegorgaan brengen wat men noemt een 'niet-gevaloriseerde' stem uit. De uitgebrachte stem krijgt met andere woorden geen vertegenwoordiging als (gehoopt) verlengstuk. Deze kiezer blijft dus (gedeeltelijk) op zijn honger zitten.⁸ In tabel 4.4 wordt de algemene situatie geschetst.

Tabel 4.4 Niet-gevaloriseerde stemmen, algemeen en per kiescollege, aantal en percentage van het aantal stemmen, OR en CPBW

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
Arbeiders	15 397	5,2	9 843	3,9	12 683	3,3
Bedienden	16 693	4,5	11 505	5,1	14 646	6,8
Jongeren	5 295	20,3	11 657	22,4	10 076	23,0
Kaders	5 742	8,7	6 683	13,3	--	--
Totaal niet-gevaloriseerd	43 127	5,7	39 688	6,8	37 406	5,8
Aantal stemmen	758 807		579 792		643 493	

CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
Arbeiders	20 867	6,1	10 170	4,0	13 266	3,4
Bedienden	19 042	3,9	11 281	4,6	13 965	6,9
Jongeren	5 425	22,0	11 613	23,5	11 081	24,0
Kaders	--	--	--	--	--	--
Totaal niet-gevaloriseerd	45 334	5,3	33 064	6,0	38 312	6,0
Aantal stemmen	851 443		551 249		641 300	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

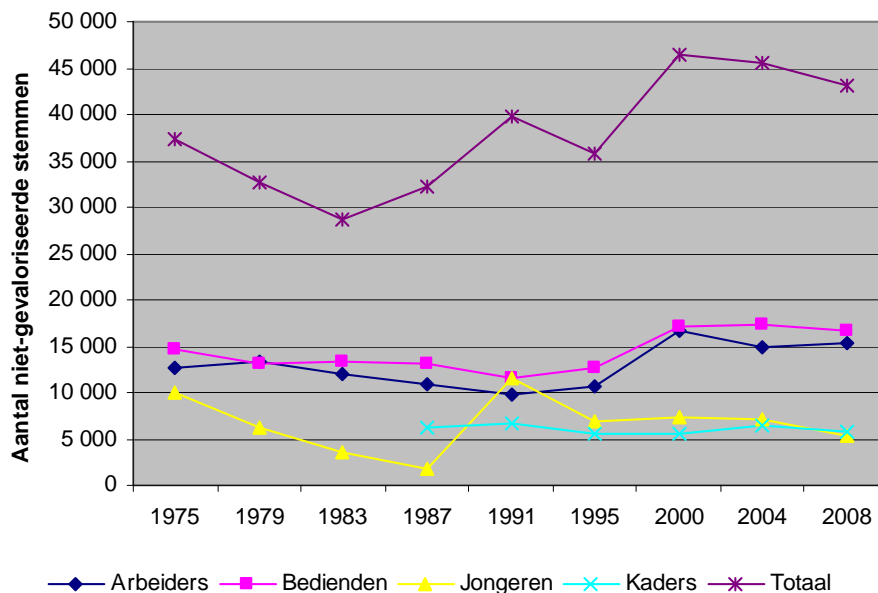
Het absolute aantal niet-gevaloriseerde stemmen ligt bij het comité iets hoger dan bij de OR.

Naar kiescollege heeft het bediendencollege het hoogste aantal niet-gevaloriseerde stemmen bij de OR en het arbeiderscollege bij het comité.

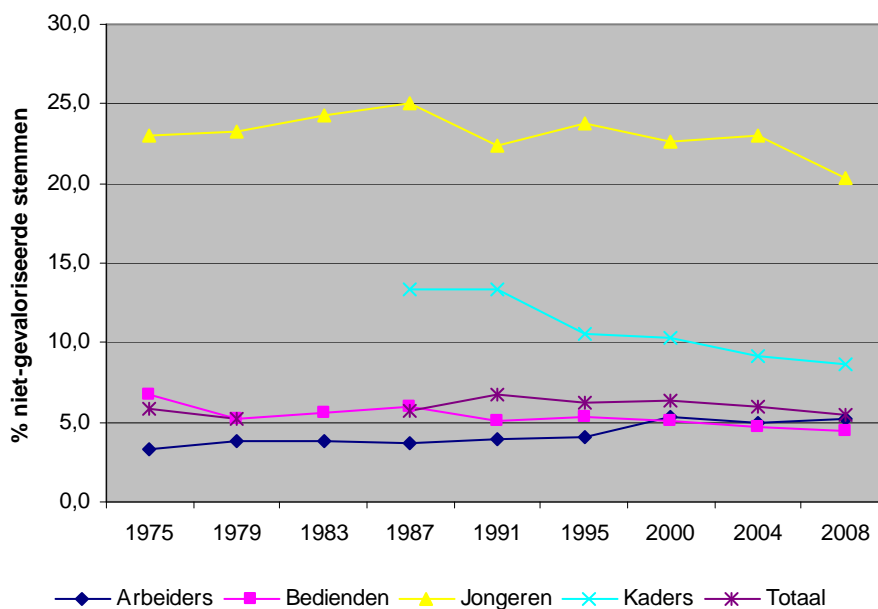
Naar percentage van het totaal aantal stemmen zien we dat het jongerenkiescollege ondanks de halvering in absoluut aantal, toch nog het meest te kampen heeft met verloren stemmen. Ruim een vijfde van de uitgebrachte stemmen binnen het jongerenkiescollege kunnen namelijk als niet-gevaloriseerde stemmen worden beschouwd. Voor de kaders schommelt dit percentage rond de 9%. Voor de arbeiders- en bediendencolleges is dit ongeveer tussen de 4 en 6%.

⁸ Hierbij maken we de (terechte?) veronderstelling dat als een kandidaat van de lijst, waarvoor iemand kiest, verkozen is, dit tot tevredenheid bij deze kiezer leidt. We maken dan abstractie van het feit of deze verkozenen dan al of niet de kandidaat is waarvoor de kiezer zijn persoonlijke voorkeur heeft laten gelden. Het persoonlijke aspect laten we dus buiten beschouwing bij deze redenering.

In de onderstaande figuren geven we de evolutie weer van de niet-gevaloriseerde stemmen voor de OR.

Figuur 4.2 Aantal niet-gevaloriseerde stemmen, totaal en per kiescollege, OR

Aangezien de evolutie voor de OR en het CPBW gelijklopend zijn geven we enkel de situatie voor de OR weer.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 4.3 Aandeel niet-gevaloriseerde stemmen, totaal en per kiescollege, OR

Het absolute aantal niet-gevaloriseerde stemmen per kiescollege laat een tamelijk grillige evolutie zien, die uiteindelijk sinds 1975 een stijgend verloop laat zien. De evolutie in aantal niet-gevaloriseerde stemmen bij de arbeiders en bedienden is stijgend ten opzichte van 1975. De jongeren, en kaders doen het absoluut gezien veel beter en dalen in aantal niet-gevaloriseerde stemmen sinds de piek in 1991. Voor het jongerenkiescollege is dit zelfs een halvering van het aantal niet-gevaloriseerde stemmen.

Procentueel genomen blijft het aantal niet-gevaloriseerde stemmen doorheen de tijd tamelijk stabiel: in 1991 was dit aandeel het hoogst (ongeveer 7% voor de OR). Bij de kiescolleges zien we dat het aandeel niet-gevaloriseerde stemmen bij het arbeiderscollege ten opzichte van 1975 is gestegen. De overige kiescolleges worden gekenmerkt door een dalende trend; de grootste daling doet zich voor binnen het kadercollege, gevolgd door het jongerencollege.

De niet-gevaloriseerde stemmen zullen we vervolgens ook per vakbond bekijken. Tabel 4.5 schetst de algemene situatie voor de drie kernjaren.

Tabel 4.5 Niet-gevaloriseerde stemmen, per vakbond, aantal en het percentage van het aantal stemmen

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
ACV	9 734	2,4	10 289	2,8	10 422	3,1
ABVV	15 917	5,8	15 308	5,7	11 074	3,4
ACLVB	16 962	23,1	13 093	24,6	15 910	36,6
NCK	367	4,3	577	4,6	--	--
Huislijsten	147	3,8	421	4,5	--	--

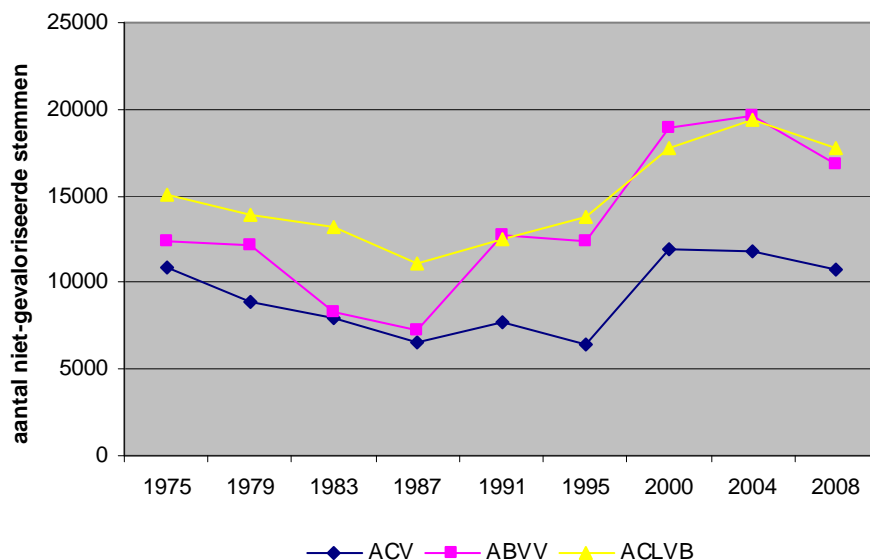
CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
ACV	10 780	2,4	7 737	1,9	10 826	2,7
ABVV	16 822	5,4	12 790	4,3	12 360	3,3
ACLVB	17 732	21,2	12 537	20,3	15 126	29,0

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

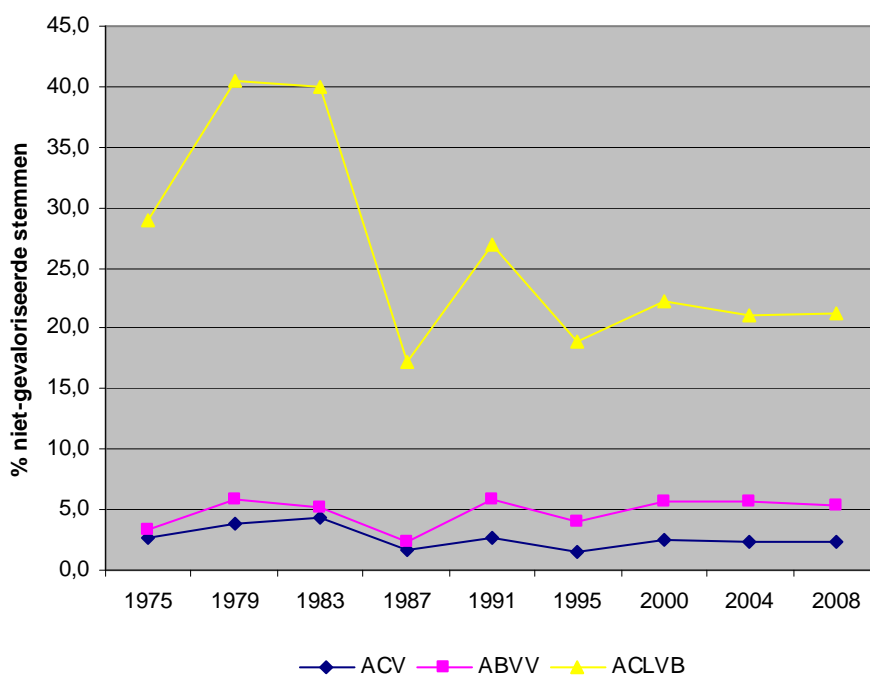
Wanneer dit plaatje van niet-gevaloriseerde stemmen wordt gemaakt per vakbond, kan worden vastgesteld dat het ACLVB het hoogste aantal niet-gevaloriseerde stemmen kent voor de OR en het CPBW.

Dit fenomeen van niet-gevaloriseerde stemmen doet zich ook procentueel gezien het meest voor bij het ACLVB: bijna een kwart van de uitgebrachte stemmen voor het ACLVB zijn 'niet-gevaloriseerde'.

We geven wederom ook de evolutie weer van de niet-gevaloriseerde stemmen naar vakbond binnen het CPBW (zie figuur 4.4 en 4.5).

Figuur 4.4 Aantal niet-gevaloriseerde stemmen, naar vakbond, CPBW

Aangezien de evolutie voor de OR en het CPBW gelijklopend zijn geven we enkel de situatie voor het CPBW weer.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 4.5 Aandeel niet-gevaloriseerde stemmen, naar vakbond, CPBW

In het oog springend is het tamelijk grillige verloop van het aantal niet-gevaloriseerde stemmen binnen de diverse vakbonden. Maken we de balans in 2008 op ten opzichte van 1975 dan zien we een stijging van het aantal niet-gevaloriseerde

stemmen voor het ABVV en de ACLVB, terwijl het ACV op ongeveer hetzelfde aantal zit. Het ABVV kende een enorme stijging van het aantal niet-gevaloriseerde stemmen sinds 1987, maar lijkt deze evolutie met de aanzienlijke daling in 2008 een halt te hebben toegevoerd. Ditzelfde fenomeen geldt in mindere mate ook voor het ACLVB.

Bekijken we de evolutie procentueel, dan valt de grilligheid van de niet-gevaloriseerde stemmen voor de ACLVB op. Met grote pieken (1979/1983) en dalen (1987/1995) kent deze vakbond een dalende trend van niet-gevaloriseerde stemmen. Het ACV en het ABVV zagen echter hun aandeel niet-gevaloriseerde stemmen licht toenemen.

4. Uiteindelijke verdeling van de stemmen

In het bovenstaande is er gesproken over het negatieve aspect van de uitgebrachte stemmen, namelijk blanco/ongeldig en de niet-gevaloriseerde stemmen. Maar hoe werd er doorheen de tijd gestemd voor de verschillende vakbonden? In de onderstaande tabellen geven we een overzicht van deze stemmenverdeling, algemeen, naar regio, naar bedrijfsgrootte en naar sector.

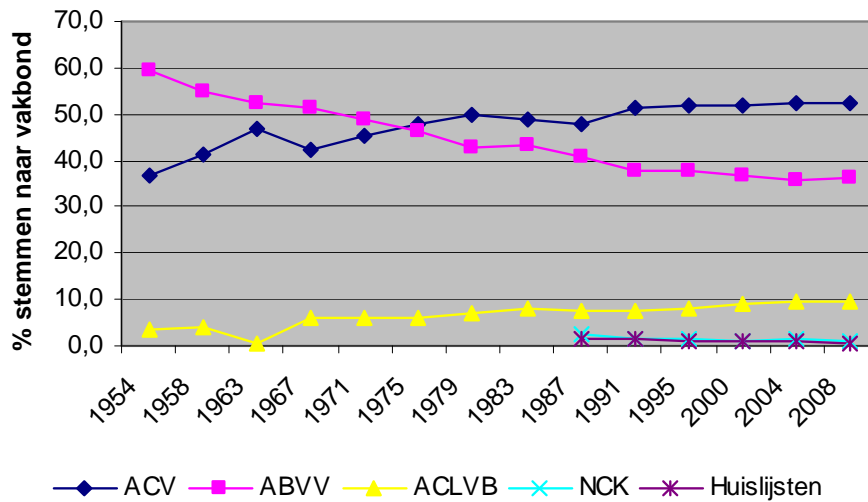
Tabel 4.6 Verdeling van de stemmen, aantal en het percentage

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
ACV	398 201	52,5	363 668	51,5	337 843	47,7
ABVV	274 890	36,2	268 050	37,9	327 079	46,2
ACLVB	73 411	9,7	53 184	7,5	43 501	6,1
NCK	8 441	1,1	12 443	1,8	--	--
Huislijsten	3 864	0,5	9 308	1,3	--	--
N	758 807		706 653		708 423	

CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
ACV	455 086	53,4	410 637	53,1	398 538	48,6
ABVV	312 711	36,7	300 562	38,9	369 089	45,0
ACLVB	83 646	9,8	61 619	8,0	52 159	6,4
N	851 443		772 818		819 786	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Uit de algemene resultaten van de verkiezingen van 2008, blijkt het ACV de meeste stemmen verkregen te hebben voor zowel OR als CPBW (meer dan 50%).

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 4.6 Evolutie aandeel stemmen naar vakbond, OR

Een opvallende trend is de positieruil van het ABVV en het ACV in 1975. Van 1954 tot 1975 trok het ABVV het grootste stemmenaandeel naar zich toe. Na 1975 is deze positie door het ACV overgenomen. Het aandeel stemmen van de ACLVB is sinds 1954 in stijgende lijn, met uitzondering van 1963, en zag zijn stemmen-aandeel bijna drie keer zo groot worden.

Een andere opvallende trend is dat sinds 1991 er nog weinig sprake blijkt te zijn van stemmenverschuivingen tussen de vakbonden: de daling voor het ABVV en de stijging voor het ACV zijn sindsdien gestabiliseerd. Het aandeel van de individuele kaderlijsten is zeer klein en neemt sinds de opkomst in 1987 zelfs nog af.

Tabel 4.7 toont de evolutie in stemmen als winst-verlies per verkiezingsjaar.

Tabel 4.7 Procentuele verschuiving in stemmen

	ACV	OR ABVV	ACLVB	kader	ACV	CPBW ABVV	ACLVB
2004-2008	+0,2	+0,4	+0,2	-0,4	-0,3	+0,4	0,0
2000-2004	+0,3	-1,1	+0,6	+0,1	+0,6	-1,2	+0,6
1995-2000	+0,3	-0,6	+0,6	-0,2	-0,1	-1,3	+0,2
1991-1995	+0,2	-0,4	+0,8	-0,3	+0,1	-1,3	+1,1
1987-1991	+3,6	-2,9	0,0	-0,4	+3,6	-4,2	-0,6
1983-1987	-0,8	-2,7	-0,4	--	+1,8	-5,0	+0,2
1979-1983	-1,4	+0,8	+0,6	--	-1,6	-1,4	+0,9
1975-1979	+2,4	-3,5	+1,1	--	+0,7	-1,1	+1,1
1971-1975	+2,2	-2,5	+0,3	--	+1,7	-3,9	+0,4
1967-1971	+2,9	-2,8	-0,1	--	+2,6	-4,8	+0,1
1963-1967	-4,3	-1,1	+5,4	--	+0,2	-3,4	+0,5
1958-1963	+5,7	-2,3	-3,4	--	+2,8	-5,1	+1,6
1954-1958	+4,1	-4,6	+0,5	--	--	--	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het overzicht van winst-verlies laat voor de OR grotere verschuivingen zien tot en met de verkiezingen van 1979. Na deze verkiezingen zijn de verschuivingen in het stemmenaandeel slechts minimaal met uitzondering van 1991. Voor het CPBW zijn de verschuivingen veel geringer, met de grootste verschuiving in 1991.

Doorheen de jaren leverde 1963, 1958 en 1991 voor het ACV de grootste stemmenwinst op in vergelijking met de eraan voorafgaande verkiezingen. In 1967 kampte het ACV met een serieuze stemmenverlies.

Het ABVV zag over het algemeen genomen zijn stemmenaandeel met elke verkiezingen iets teruglopen, waarbij vooral het verlies binnen het CPBW opvalt voor 1963, 1971, 1987 en 1991. Een lichtpuntje is dat bij de verkiezingen van 2008 het ABVV zijn stemmenaandeel voor het eerst sinds lange tijd iets zag toenemen.

Voor de ACLVB is het verhaal overwegend positief. Deze vakbond zag zijn aandeel voornamelijk stijgen met de grootste stemmenwinst in 1967 bij de OR. De kaderlijsten leveren sinds de opkomst in 1987 bij elke verkiezing een deel in.

In de onderstaande tabellen en figuren geven we de stemmenverdeling weer op basis van de al gekende onderverdelingen: naar profit/non-profit (tabel 4.8 en 4.9, figuur 4.7 t.e.m. 4.9), naar gewest (tabel 4.10), naar bedrijfsgrootte (tabel 4.11), en naar sector (tabel 4.12).

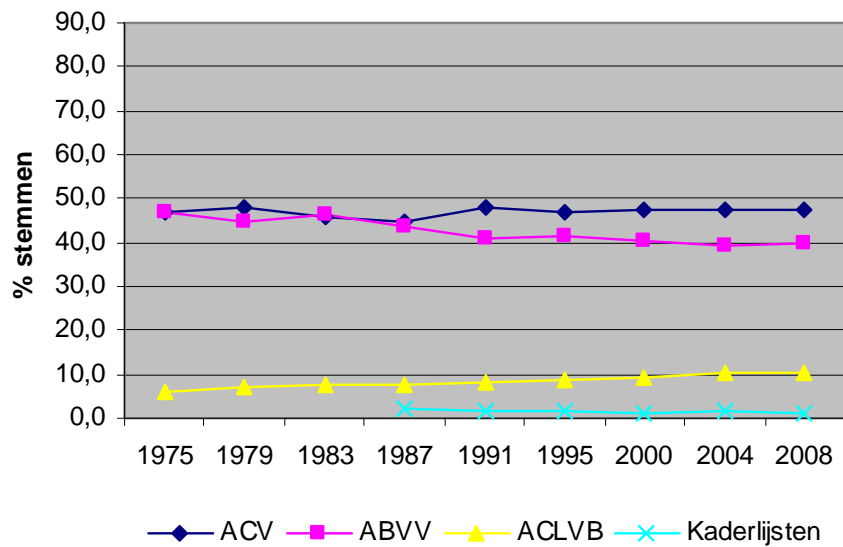
Tabel 4.8 Verdeling van de stemmen naar profit/non-profit, aantal en percentage

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
<i>Profit</i>						
ACV	270 837	47,6	290 459	47,8	319 925	46,6
ABVV	226 327	39,8	249 124	41,0	323 100	47,1
ACLVB	59 794	10,5	48 283	7,9	42 902	6,3
NCK	8 114	1,4	12 270	2,0	--	--
Huislijsten	3 693	0,6	8 043	1,3	--	--
N	568 765		608 179		685 927	
<i>Non-profit</i>						
ACV	127 364	67,0	73 209	74,3	17 918	79,6
ABVV	48 563	25,6	18 926	19,2	3 979	17,7
ACLVB	13 617	7,2	4 901	5,0	599	2,7
NCK	327	0,2	173	0,2	--	--
Huislijsten	171	0,1	1 265	1,3	--	--
N	190 042		98 474		22 496	
<hr/>						
CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
<i>Profit</i>						
ACV	312 274	49,1	331 039	49,7	374 577	47,6
ABVV	255 149	40,1	279 459	41,9	361 896	46,0
ACLVB	68 867	10,8	55 995	8,4	50 579	6,4
N	636 290		666 493		787 052	
<i>Non-profit</i>						
ACV	142 812	66,4	79 598	74,9	23 961	73,2
ABVV	57 562	26,8	21 103	19,8	7 193	22,0
ACLVB	14 779	6,9	5 624	5,3	1 580	4,8
N	215 153		106 325		32 734	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De stemmenverdeling naar profit/non-profit laat duidelijk zien dat het ACV vooral sterk staat in de non-profit. Het verschil tussen het ABVV en het ACV is in de profit veel minder groot. Net als het ABVV behaalt ook de ACLVB in de profit een hoger aandeel stemmen.

De onderstaande figuren 4.7 en 4.8 geven de evolutie in stemmenverdeling sinds 1975 voor de profit en non-profit weer.

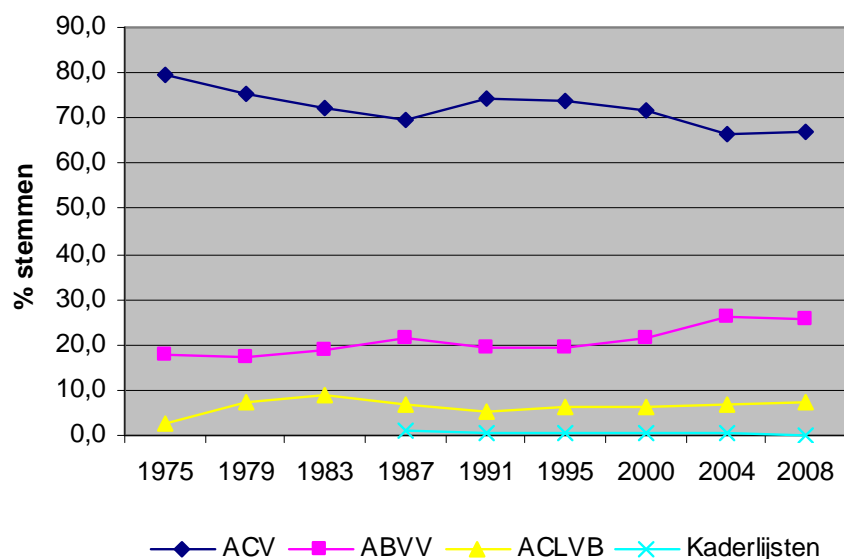

Aangezien de evolutie binnen de profit gelijklopend is voor OR en CPBW wordt enkel de OR weergegeven.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

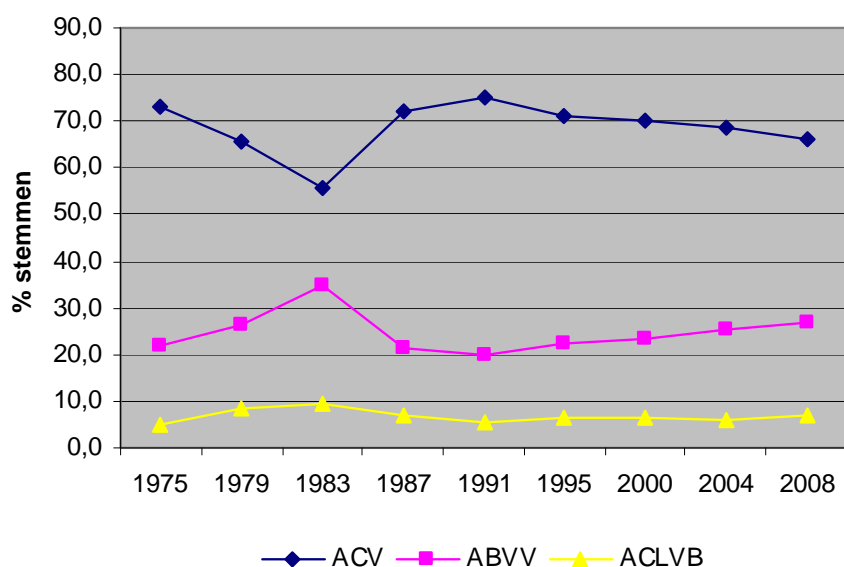
Figuur 4.7 Procentuele stemmenverdeling in de profit, OR

De procentuele stemmenverdeling tussen de vakbonden in de profit laat zien dat het stemmenaandeel van het ACV en het ABVV niet veel van elkaar verschilt. Tot 1987 streden beide vakbonden elke verkiezingen weer om het grootste aandeel. Sinds 1991 is het ACV de partij met het hoogste stemmenaandeel. Het stemmenaandeel van de ACLVB neemt sinds 1975 elke verkiezingen gestaag toe. Het stemmenaandeel van de kaderlijsten blijft gering.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 4.8 Procentuele stemmenverdeling in de non-profit, OR

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 4.9 Procentuele stemmenverdeling in de non-profit, CPBW

Bekijken we de evolutie in de non-profit, dan ziet de situatie er helemaal anders uit. Het ACV is weliswaar de partij met het hoogste aandeel stemmen, maar zag dit aandeel in de non-profit globaal genomen dalen. Uitzondering hierop vormen 1983 (CPBW) en 1987. Het ABVV ziet het stemmenaandeel in de non-profit in de loop der jaren toenemen (vooral binnen de OR). Opvallend is dat de daling van het ACV het ABVV ten goede kwam. De ACLVB zag haar stemmenaandeel voor-

namelijk in de OR toenemen, in het CPBW bleef dit tamelijk stabiel. Het aandeel van de kaderlijsten is in de non-profit nog kleiner dan in de profit.

De evolutie in de profit/non-profit wordt nogmaals onder de loep genomen, maar nu in termen van procentuele winst of verlies in vergelijking met de vorige verkiezingen. Tabel 4.9 geeft een overzicht.

Tabel 4.9 Procentuele verschuiving in stemmen naar profit/non-profit

OR	Profit				Non-profit			
	ACV	ABVV	ACLVB	kader	ACV	ABVV	ACLVB	kader
2004-2008	+0,1	+0,7	+0,2	-0,5	+0,4	-0,4	+0,3	-0,2
2000-2004	+0,2	-1,5	+0,8	+0,3	-4,8	+4,3	+0,5	0,0
1995-2000	+0,2	-0,8	+0,8	-0,1	-2,2	+2,4	+0,2	-0,2
1991-1995	-0,6	+0,4	+0,8	-0,3	-0,7	0,0	+1,2	-0,2
1987-1991	+2,9	-2,5	+0,3	-0,4	+4,7	-2,4	-1,9	-0,2
1983-1987	-1,2	-2,7	-0,2	--	-2,7	+2,7	-2,0	--
1979-1983	-2,0	+1,4	+0,5	--	-3,2	+1,6	+1,6	--
1975-1979	+1,3	-2,4	+1,0	--	-4,2	-0,4	+4,6	--

	Profit				Non-profit			
	ACV	ABVV	ACLVB	kader	ACV	ABVV	ACLVB	kader
2004-2008	-0,5	+0,6	-0,1	--	-2,5	+1,6	+0,8	--
2000-2004	+0,7	-1,7	+1,0	--	-1,4	+1,7	-0,3	--
1995-2000	-0,7	+0,3	+0,4	--	-1,0	+1,3	-0,3	--
1991-1995	-0,1	-1,0	+1,2	--	-3,6	+2,3	+1,3	--
1987-1991	+3,0	-2,6	-0,4	--	+3,0	-1,4	-1,5	--
1983-1987	+0,1	-0,7	+0,6	--	+16,1	-13,6	-2,5	--
1979-1983	-1,2	+0,4	+0,9	--	-9,7	+8,7	+1,0	--
1975-1979	+0,1	-1,1	+0,9	--	-7,7	+4,2	+3,6	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De profit wordt over het algemeen genomen gekenmerkt door slechts kleine verschuivingen op het vlak van stemmenverdeling. Het meest opvallende verkiezingsjaar vormt 1991, toen het ACV een grotere stemmenwinst behaalde, ten koste van het stemmenaandeel van het ABVV.

In de non-profit zien we daarentegen een veel grotere fluctuatie in dit stemmenaandeel. In het oog springend zijn de grote verschuivingen voor het CPBW tot en met 1987. Het ACV zag in de non-profit zijn stemmenaandeel vooral afnemen, ten gunste van met name het ABVV. 1991 was voor het ACV dan weer een beter verkiezingsjaar en zag ook zijn aandeel in de non-profit weer iets toenemen. De ACLVB zag zijn stemmenaandeel in de non-profit voor de OR doorheen de jaren voornamelijk stijgen, 1987 en 1991 uitgezonderd. Binnen het CPBW fluctueert hun aandeel.

Houden we naast deze onderverdeling in profit/non-profit tevens rekening met gewest, dan ziet de zetelverdeling er als volgt uit (tabel 4.10).

Het ACV scoort heel hoog in de non-profit in Vlaanderen en dit binnen de OR en het CPBW voor zowel 2008, 1991 en 1975. In 2008 is hun aandeel in de non-profit gedaald tot driekwart van de stemmen, terwijl dit in 1991 en 1975 nog ruim 90% was.

Het ABVV op zijn beurt is dan weer het sterkst in de profit in Wallonië. Ook zij zagen hun aandeel in 2008 ten opzichte van 1991 en 1975 dalen. Het aandeel van het ABVV in de non-profit in Wallonië daarentegen steeg doorheen de tijd.

In Brussel is het aandeel stemmen van het ACLVB (ruim boven de 10%) en het NCK (boven de 2%) vergeleken met de beide andere regio's het hoogst en dit zowel voor de profit als de non-profit. Het ACLVB heeft het in Wallonië het moeilijkst, maar is ten opzichte van 1991 en 1975 al serieus gegroeid in aandeel. Ook in Brussel is het verschil het kleinst tussen het ACV en het ABVV enerzijds én het verschil tussen profit en non-profit anderzijds.

Tabel 4.10 Procentuele verdeling van de stemmen naar gewest en profit/non-profit

OR	2008		1991		1975	
	Profit	N-profit	Profit	N-profit	Profit	N-profit
<i>Vlaanderen</i>						
ACV	51,0	77,1	53,8	90,6	53,5	95,2
ABVV	37,0	16,5	36,0	7,3	39,1	4,3
ACLVB	10,8	6,3	8,4	1,6	7,4	0,5
NCK	0,7	0,1	1,1	0,1		
Huislijsten	0,5	0,0	0,8	0,4		
<i>Wallonië</i>						
ACV	41,3	61,2	38,3	66,5	35,4	67,1
ABVV	50,2	31,9	54,9	25,9	61,1	29,3
ACLVB	6,1	6,3	3,8	5,0	3,4	3,7
NCK	1,4	0,4	1,9	0,4		
Huislijsten	1,0	0,3	1,1	2,3		
<i>Brussel</i>						
ACV	45,0	48,0	43,5	47,1	45,0	50,0
ABVV	38,3	40,8	40,1	37,4	47,7	41,9
ACLVB	13,0	11,2	10,2	13,9	7,3	8,1
NCK	3,0	0,0	3,7	0,1		
Huislijsten	0,8	0,0	2,5	1,6		
<hr/>						
CPBW	2008		1991		1975	
	Profit	N-profit	Profit	N-profit	Profit	N-profit
<i>Vlaanderen</i>						
ACV	51,0	77,1	55,0	89,4	54,6	91,7
ABVV	37,0	16,5	36,1	8,3	38,2	6,6
ACLVB	10,8	6,3	8,9	2,3	7,1	1,7
<i>Wallonië</i>						
ACV	41,3	61,2	40,9	69,3	36,8	64,2
ABVV	50,2	31,9	55,0	25,5	59,5	29,4
ACLVB	6,1	6,3	4,1	5,3	3,7	6,4
<i>Brussel</i>						
ACV	45,0	48,0	44,9	50,0	42,6	48,5
ABVV	38,3	40,8	43,6	37,3	48,6	42,5
ACLVB	13,0	11,2	11,5	12,7	8,8	9,0

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 4.11 Verdeling van de stemmen naar bedrijfsgrootte, aantal en percentage

	OR2008		OR1991		OR1975		CP2008		CP1991		CP1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
<100 N=	5 147		10 463		6 165		80 765		72 022		90 831	
ACV	2 734	53,1	5 068	48,4	2 876	46,7	44 739	55,4	39 213	54,4	47 451	52,2
ABVV	2 083	40,5	4 790	45,8	3 013	48,9	29 962	37,1	29 182	40,5	39 064	43,0
ACLVB	300	5,8	546	5,2	276	4,5	6 064	7,5	3 627	5,0	4 316	4,8
NCK	0	0,0	26	0,2								
Huislijsten	30	0,6	33	0,3								
100-199 N=	119 130		109 383		65 915		148 403		124 018		122 231	
ACV	65 183	54,7	62 727	57,3	32 832	49,8	79 721	53,7	69 254	55,8	62 187	50,9
ABVV	44 241	37,1	40 018	36,6	29 830	45,3	57 523	38,8	47 687	38,5	53 796	44,0
ACLVB	9 042	7,6	5 651	5,2	3 253	4,9	11 159	7,5	7 077	5,7	6 248	5,1
NCK	475	0,4	269	0,2								
Huislijsten	189	0,2	718	0,7								
200-499 N=	202 460		188 845		172 912		218 043		207 251		180 205	
ACV	108 852	53,8	102 923	54,5	89 266	51,6	116 977	53,6	113 213	54,6	91 546	50,8
ABVV	73 299	36,2	70 861	37,5	75 682	43,8	80 793	37,1	80 092	38,6	80 163	44,5
ACLVB	17 859	8,8	11 216	5,9	7 964	4,6	20 273	9,3	13 946	6,7	8 496	4,7
NCK	1 177	0,6	1 830	1,0								
Huislijsten	1 273	0,6	2 015	1,1								
500-999 N=	144 009		120 862		126 883		150 135		137 515		133 850	
ACV	77 440	53,8	63 457	52,5	58 560	46,2	80 745	53,8	73 699	53,6	62 466	46,7
ABVV	53 763	37,3	44 960	37,2	60 831	47,9	58 071	38,7	53 932	39,2	63 199	47,2
ACLVB	10 874	7,6	8 381	6,9	7 492	5,9	11 319	7,5	9 884	7,2	8 185	6,1
NCK	1 666	1,2	2 282	1,9								
Huislijsten	266	0,2	1 782	1,5								
1 000+ N=	286 140		277 100		336 548		252 715		232 012		292 669	
ACV	142 870	49,9	129 493	46,7	154 309	45,9	132 044	52,3	115 258	49,7	134 888	46,1
ABVV	100 825	35,2	107 421	38,8	157 723	46,9	85 938	34,0	89 669	38,6	132 867	45,4
ACLVB	35 216	12,3	27 390	9,9	24 516	7,3	34 733	13,7	27 085	11,7	24 914	8,5
NCK	5 123	1,8	8 036	2,9								
Huislijsten	2 106	0,7	4 760	1,7								

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 4.12 Verdeling van de stemmen naar sector, percentages OR

	2008					1991					1975		
	ACV	ABVV	ACLVB	NCK	Huislst	ACV	ABVV	ACLVB	NCK	Huislst	ACV	ABVV	ACLVB
Steenindustrie	43,5	49,3	5,8	0,7	0,7	43,3	49,8	4,9	1,2	0,8	47,2	47,4	5,4
(Petro)chemie	48,7	38,7	9,1	1,5	1,9	47,4	39,5	6,2	4,1	2,8	47,2	45,8	7,0
Basismetaal	42,5	44,6	10,2	2,5	0,2	41,6	49,2	6,4	2,4	0,4	35,1	59,6	5,3
Metaalverwerkend	50,4	38,6	8,9	1,6	0,4	49,8	39,8	8,0	1,7	0,7	47,5	46,3	6,2
Metaalaanverwant	52,4	37,6	8,5	0,0	1,4	51,8	40,9	5,9	0,8	0,6	41,1	54,1	4,8
Agro-voeding	49,7	40,1	9,5	0,5	0,2	50,4	39,6	8,1	1,1	0,7	53,0	39,6	7,4
Textiel	51,2	40,0	8,7	0,0	0,0	53,8	39,1	6,8	0,2	0,1	51,8	41,3	6,9
Papier en hout	49,1	42,5	7,5	0,7	0,2	51,3	39,4	8,2	0,4	0,6	53,7	42,8	3,5
(Grafische) media	52,1	41,6	6,2	0,1	0,0	47,4	47,6	5,1	0,0	0,0	43,2	52,7	4,0
Transport	44,7	40,9	14,4	0,0	0,0	42,7	39,2	13,7	2,2	2,1	39,1	42,6	18,4
Distributie	42,2	49,8	7,4	0,0	0,5	42,5	51,2	5,2	0,5	0,7	35,7	59,6	4,7
Horeca (en vrije tijd)	43,4	44,4	11,5	0,0	0,8	51,0	41,8	6,7	0,2	0,2	57,6	31,3	11,1
Financiële sector	49,3	28,9	17,9	3,8	0,1	46,6	34,1	12,2	4,6	2,5	55,3	39,9	4,7
Diensten	53,1	41,4	5,5	0,0	0,0	42,1	49,6	5,4	1,6	1,3	45,3	42,8	11,8
Aanvullend	47,9	35,5	13,7	1,4	1,4	52,2	33,2	8,4	0,9	5,4	--	--	--
Nutsbedrijven	40,5	43,3	10,6	5,4	0,3	47,7	41,0	8,2	2,4	0,7	42,5	51,1	6,4
Onderwijs	70,0	23,5	6,0	0,5	0,0	71,0	19,0	6,8	0,4	2,8	83,8	8,0	8,1
Sociale organisaties	65,4	30,4	4,1	0,0	0,1	--	--	--	--	--	--	--	--
Gezondheidszorg	69,5	23,3	6,9	0,1	0,2	76,8	18,4	4,0	0,1	0,7	78,2	21,0	0,8
Overige zorgsector	62,2	28,9	8,8	0,0	0,0	69,4	24,8	5,5	0,0	0,3	--	--	--
Zorgsector algemeen*	66,4	26,0	7,4	0,1	0,1	75,7	19,3	4,2	0,1	0,7	78,2	21,0	0,8

* Voor de vergelijkbaarheid met 1991 en 1975 wordt er ook een algemeen cijfer voor de zorgsector weergegeven, in de plaats van de meer specifieke opdeling naar sociale organisaties, gezondheidszorg en overige zorgsector.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 4.12 Verdeling van de stemmen naar sector, percentages CPBW. Vervolg

	ACV	2008 ABVV	ACLVB	ACV	1991 ABVV	ACLVB	ACV	1975 ABVV	ACLVB
Steenindustrie	44,5	49,3	6,2	44,0	50,3	5,7	46,9	48,0	5,1
(Petro)chemie	50,3	40,0	9,8	50,9	41,8	7,3	47,6	45,9	6,5
Basismetaal	44,0	45,5	10,6	42,5	50,8	6,7	37,0	57,8	5,2
Metaalverwerkend	51,5	39,4	9,1	51,0	40,8	8,2	47,6	46,0	6,4
Metaalaanverwant	54,0	36,4	9,6	53,9	39,8	6,3	47,1	48,0	5,0
Agro-voeding	51,3	39,4	9,3	52,1	38,8	9,1	53,9	39,2	6,9
Textiel	52,6	38,5	8,9	54,7	38,7	6,7	52,4	41,2	6,5
Papier en hout	50,2	42,2	7,5	52,9	39,8	7,3	55,0	40,7	4,3
(Grafische) media	49,6	44,0	6,4	47,5	47,7	4,8	42,6	51,2	6,2
Transport	46,6	39,4	14,0	44,6	39,6	15,9	38,7	44,9	16,5
Distributie	43,2	49,3	7,5	44,9	49,8	5,3	40,0	55,8	4,3
Horeca (en vrije tijd)	43,1	44,9	12,0	49,9	42,9	7,1	51,2	38,2	10,7
Financiële sector	51,5	30,0	18,5	49,1	38,0	12,9	56,0	39,4	4,6
Diensten	51,4	42,3	6,3	44,5	50,4	5,2	42,5	43,8	13,7
Aanvullend	48,8	36,7	14,5	55,1	36,0	8,9	--	--	--
Nutsbedrijven	43,8	44,8	11,4	48,6	42,2	9,2	41,7	51,5	6,9
Onderwijs	70,0	23,5	6,4	73,8	19,7	6,5	82,4	6,7	10,9
Sociale organisaties	64,1	31,8	4,1	--	--	--	--	--	--
Gezondheidszorg	69,7	23,9	6,5	77,1	18,2	4,7	70,2	26,9	2,9
Overige zorgsector	60,9	31,0	8,1	66,4	28,4	5,2	--	--	--
Zorgsector algemeen	65,8	27,3	6,9	75,3	19,9	4,8	70,2	26,9	2,9

* Voor de vergelijkbaarheid met 1991 en 1975 wordt er ook een algemeen cijfer voor de zorgsector weergegeven, in de plaats van de meer specifieke opdeling naar sociale organisaties, gezondheidszorg en overige zorgsector.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Voor het ACV en het ABVV verschillen de stemmenaandelen niet zo veel naargelang de bedrijfsgrootte. In de grootste bedrijven haalt het ACV relatief een iets lager stemmenaandeel, maar blijft ook daar veruit de grootste vakbond. Het ABVV haalt relatief genomen dan weer een iets hoger stemmenaandeel in de kleinste bedrijven. Het hoogste stemmenaandeel voor het ACLVB blijkt in de grootste bedrijven te zijn, alwaar ook de individuele kaderlijsten relatief genomen het best scoren (vanaf vijfhonderd werknemers).

Het weinige verschil in de stemmenaandelen naargelang de bedrijfsgrootte is in 2008 nog geringer dan in 1991 en 1975 het geval was. In 1991 bijvoorbeeld valt het op dat het ACV bij de OR in de kleinste bedrijven én in de grootste bedrijven een aantal procenten lager scoorde dan dit in de andere bedrijven het geval was.

In vijftien (OR en CPBW) van de twintig sectoren haalt het ACV het grootste stemmenaandeel. In negen sectoren, namelijk de metaalverwerkende sector, de metaalaanverwanten, de textiel, de (grafische) media, de diensten, de sociale organisaties, de gezondheidszorg, de overige zorgsector en het onderwijs scoort het ACV boven de 50%. Voor het CPBW wordt deze lijst nog uitgebreid met de (petro) chemie, de agro-voeding, de papier en hout- en de financiële sector (de (grafische) media zit voor het CPBW net iets onder de 50%). Bij het onderwijs en de non-profit kent het ACV percentages van ruim boven de 60%.

Het ABVV haalt het hoogste stemmenaandeel in vijf van de twintig sectoren (OR en CPBW), namelijk de steenindustrie, de basismetaal, de distributie, de horeca en de nutsbedrijven. In vergelijking met 1975 is het ABVV zijn meerderheid binnen de metaalaanverwanten en de grafische media verloren, maar kreeg hiervoor in 2008 wel het grootste stemmenaandeel binnen de horeca. Bij de steenindustrie en de distributie is het stemmenaandeel van het ABVV zelfs bijna 50%.

Het ACLVB haalt stemmenpercentages van boven de 10% in zes sectoren (OR en CPBW), namelijk de basismetaal, de transport, de horeca, de financiële sector, de aanvullende sector en de nutsbedrijven. In vergelijking met 1975 zijn het vooral de financiële sector en de basismetaal waar het ACLVB hun stemmenaandeel flink zag toenemen. Ook binnen de nutsbedrijven is dit tot boven de 10% uitgestegen. In de diensten- en de transportsector zag het ACLVB hun stemmenaandeel daarentegen sterk dalen.

5. Besluit

- Tussen 1975 en 2008 daalde de effectieve opkomst enigszins. Deze blijft echter rond de 80% schommelen als de kiezers met stemmogelijkheid worden beschouwd.
- Sociale verkiezingen worden niet geconfronteerd met mogelijke anti-stemmen door blanco of ongeldig stemmen (minder dan 7% van het totaal). Bovendien wordt dit aantal blanco of ongeldige stemmen steeds kleiner.

-
- Het fenomeen van niet-gevaloriseerde stemmen doet zich procentueel gezien het meest voor bij de ACLVB (22%).
 - Ruim een vijfde van de uitgebrachte stemmen binnen het jongerenkiescollege zijn niet-gevaloriseerde stemmen.
 - Het ACV haalt absoluut en relatief gezien de meeste stemmen binnen bij de sociale verkiezingen sinds 1975. In de periode 1954–1975 was dit voor het ABVV het geval. Het ACLVB is de grootste groeier en zag zijn aandeel stemmen sinds 1954 bijna drie keer zo groot worden.
 - Het ACV scoort vooral zeer hoog in de non-profit in Vlaanderen. Doorheen de tijd is hun aandeel in de non-profit gedaald.
 - Het ABVV op zijn beurt is dan weer het sterkst in de profit in Wallonië. Ook zij zagen hun aandeel dalen. In de non-profit in Wallonië zag het ABVV hun stemmenaandeel stijgen.
 - Het ACLVB en het NCK scoren het best in Brussel en dit zowel voor de profit als de non-profit. Ook in Brussel is het verschil het kleinst tussen het ACV en het ABVV enerzijds én het verschil tussen profit en non-profit anderzijds.
 - Het ABVV en de ACLVB halen een hoger stemmenaandeel in de sectoren met handels- en industriële finaliteit.
 - De stemmenaandelen voor het ACV en het ABVV verschillen nauwelijks naar bedrijfsgrootte. Het ACLVB kent het hoogste stemmenaandeel in de grootste bedrijven. De individuele kaderlijsten doen het beter in de grotere bedrijven (vanaf vijfhonderd werknemers).
 - In vijftien (OR en CPBW) van de twintig sectoren haalt het ACV het grootste stemmenaandeel. Het ABVV haalt het hoogste stemmenaandeel in vijf van de twintig sectoren. Het ACLVB haalt stemmenpercentages van boven de 10% in zes sectoren.

HOOFDSTUK 5

ZETELS

De strijd is gestreden. In dit hoofdstuk bekijken we de resultaten van de verkiezingen: de opgenomen, behaalde en verdeelde zetels in de overlegorganen. Het aantal zetels dat niet wordt opgevuld en welke mandaten open blijven staan, komt eerst aan bod, zowel algemeen en per bedrijfseenheid. Vervolgens kijken we naar de verdeling van de zetels, om af te sluiten met het deel van de koek dat voor de vrouwelijke verkozenen bedoeld is.

1. Opvullingsgraad van de mandaten

Hoeveel van de beschikbare mandaten worden uiteindelijk ook effectief opgenomen? We kunnen dit weergeven aan de hand van de opvullingsgraad van de mandaten. We berekenen deze op twee manieren: de eerste manier is berekend voor alle sectoren, de tweede manier is berekend zonder onderwijs én zonder de bedrijven met minder dan honderd werknemers voor de bedrijven met OR-verkiezingen en met minder dan vijftig werknemers voor de bedrijven met CPBW-verkiezingen.

1.1 Algemeen, naar regio en bedrijfsgrootte

Een eerste overzicht van hoeveel van de beschikbare mandaten er ook daadwerkelijk opgenomen worden, volgt uit de onderstaande tabel. Er wordt een algemeen overzicht van de opvullingsgraad van de zetels gegeven en een onderverdeling naar regio en naar bedrijfsgrootte.

Tabel 5.1 Opvullingsgraad zetels: algemeen, naar regio en naar bedrijfsgrootte

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
<i>Manier 1:</i>						
Algemeen	81,4	84,5	91,9	76,5	79,5	81,8
Regio						
Vlaanderen	78,0	83,2	93,6	73,5	77,7	83,5
Wallonië	90,2	91,1	94,8	85,2	87,6	88,3
Brussel	82,4	80,7	83,9	76,2	74,5	68,8
Bedrijfsgrootte						
-100w	73,3	73,8	81,5	61,5	65,1	69,7
100-199w	75,9	81,2	89,7	75,0	80,4	82,6
200-499w	82,7	84,5	91,3	86,0	87,2	91,6
500-999w	88,5	91,7	95,2	91,8	93,2	95,4
1 000+w	91,2	92,6	95,8	91,4	92,0	94,9
<i>Manier 2:</i>						
Algemeen	84,6	85,9	92,6	78,7	81,0	83,2
Regio						
Vlaanderen	83,0	85,1	94,2	76,9	80,0	84,8
Wallonië	90,7	92,2	95,8	85,6	89,2	89,9
Brussel	83,3	81,2	84,5	76,7	74,3	70,4
Bedrijfsgrootte						
100-199w*	78,2	81,8	90,1	70,9	74,2	77,2
200-499w	86,0	85,2	91,8	88,4	88,1	91,9
500-999w	91,1	92,0	95,6	93,5	93,7	95,4
1 000+w	91,2	92,7	95,7	91,3	92,0	94,8

Manier 1: alle sectoren; manier 2: zonder onderwijs en bedrijven <100/50 werknemers.

* Voor het CPBW ligt de drempel bij 50 werknemers.

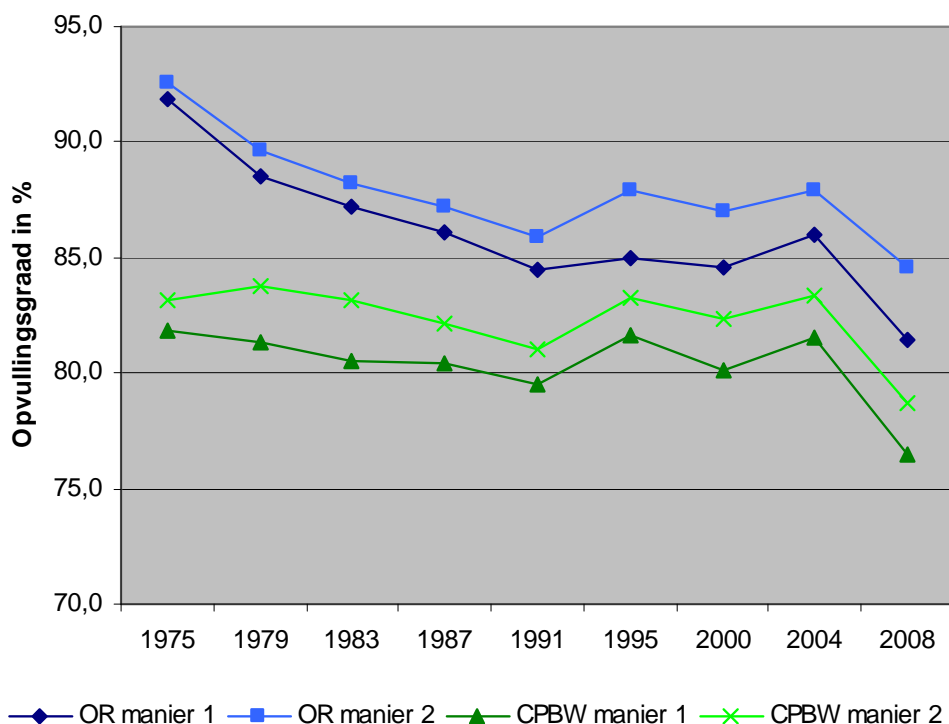
Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Voor wat betreft de eerste manier blijkt dat bijna een kwart van de comitézetels en bijna een vijfde van de zetels in de ondernemingsraad in 2008 open bleven. De opvullingsgraad op manier 2 berekend ligt voor de beide verkiezingen iets hoger.

In Wallonië blijven traditioneel een pak minder mandaten oningevuld, maar net als Vlaanderen kent het een stijging in het aandeel oningevulde mandaten. Brussel is wat deze opvullingsgraad van de mandaten in de OR betreft in vergelijking met 1991 en 1975 stabiel gebleven, in het CPBW is deze opvullingsgraad zelfs gestegen. Op deze wijze is de situatie voor Brussel in 2008 vergelijkbaar met die van Vlaanderen. Deze laatste kende in vergelijking met de beide andere regio's de grootste stijging van het aandeel oningevulde mandaten.

Hoe kleiner het bedrijf, hoe meer mandaten open blijven staan. In de laagste werknemerscategorieën (tot tweehonderd werknemers) daalt de opvullingsgraad van mandaten het meest.

Figuur 5.1 geeft de evolutie van de opvullingsgraad weer voor beide organen.

Manier 1: alle sectoren; manier 2: zonder onderwijs en bedrijven <100/50 werknemers.
Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.1 Evolutie opvullingsgraad zetels

De opvullingsgraad van mandaten ligt traditioneel hoger binnen de OR dan binnen het CPBW. Opvallend is dat deze in de periode 1975 tot 1991 voor het CPBW minder sterk daalde dan dit bij het OR het geval was. De evolutie in opvullingsgraad sinds 1991 is voor de beide organen eerder gelijklopend.

Het aandeel mandaten dat niet wordt opgevuld, is sinds 1975 bijna bij elke verkiezingen toegenomen tot een totaal van 10% bij de OR en tot 5% bij het CPBW. De jaren 1979 (CPBW), 1995 en 2004 vormden hierop een uitzondering en kenden met andere woorden juist een dalend aandeel mandaten dat niet werd opgevuld. Voor 2008 valt de grotere daling in opvullingsgraad ten opzichte van de vorige verkiezingen op voor beide berekeningswijzen én voor zowel de OR als het CPBW. Het is de grootste daling die opgetekend kan worden sinds 1975, wat betekent dat er nog nooit zoveel mandaten open bleef staan als bij de verkiezingen van 2008. Aldus werd de herstellend van het decennium daarvoor méér dan tenietgedaan.

1.2 Naar sector

De opvullingsgraad vertoont tevens nogal wat sectorale verschillen (zie tabel 5.2). Zwakke opvullingscores zijn terug te vinden in de onderwijssector, de sector van de bedrijfsdiensten en de aanvullende sector. Een bijna volledige bezetting is terug te vinden in de nutsbedrijven en de basismetaal. De opvullingsgraad is in vergelijking met 1991 vooral gestegen bij de (petro)chemie, de distributie, transport, de

aanvullende sector en de zorgsector. Een grote terugval constateren we bij de steenindustrie, het onderwijs, de horeca (CPBW) en de diensten. In vergelijking met 1975 zijn nagenoeg alle sectoren er op achteruitgegaan in de opvullingsgraad van hun mandaten. Een uitzondering hierop vormen de horeca en de diensten, die zowel in 1991 als ook in 2008 relatief meer mandaten konden invullen dan in 1975.

Tabel 5.2 Opvullingsgraad zetels: naar sector

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
Steenindustrie	77,7	89,3	95,8	75,3	87,2	85,6
(Petro)chemie	88,7	83,9	95,6	83,5	83,2	87,3
Basismetaal	97,6	97,6	99,2	98,2	99,0	96,4
Metaalverwerkend	90,7	92,9	97,7	84,6	89,3	92,6
Metaalaanverwant	77,6	78,2	93,0	71,3	72,2	77,7
Agro-voeding	85,2	90,4	94,7	83,2	83,8	87,3
Textiel	86,6	87,7	94,2	81,8	81,8	85,6
Papier en hout	85,9	89,7	91,2	76,7	85,2	86,7
(Grafische) media	86,4	92,5	98,4	80,3	85,6	91,5
Transport	86,4	79,7	96,9	78,4	76,7	80,2
Distributie	84,8	82,6	90,1	82,6	82,2	77,5
Horeca (en vrije tijd)	83,6	83,0	75,3	69,9	77,4	52,4
Financiële sector	81,8	85,3	89,7	83,2	83,2	79,8
Diensten	57,6	68,5	53,1	61,5	69,6	52,9
Aanvullend	71,5	69,8	--	61,5	60,1	--
Nutsbedrijven	97,3	97,5	100,0	96,7	99,4	98,5
Onderwijs	60,0	78,1	69,1	64,3	71,5	64,7
Sociale organisa- ties*	81,1	--	--	82,2	--	--
Gezondheidszorg	89,9	87,3	88,8	83,0	80,5	77,5
Overige zorgsector	91,6	84,5	--	88,3	77,2	--
Zorgsector algemeen	87,5	85,9	88,8	84,5	78,9	77,5

* Omwille van de vergelijkbaarheid wordt er in plaats van de sociale organisaties, de gezondheidszorg en de overige zorgsector ook een algemene categorie zorgsector opgenomen.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

1.3 Naar kiescollege

De volgende tabel toont het aandeel opgevulde mandaten naar kiescollege.

Tabel 5.3 Opvullingsgraad zetels naar kiescollege

	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
Arbeiders	87,6	90,0	94,6	82,4	85,0	88,3
Bedienden	79,1	84,2	87,2	73,4	75,6	72,5
Jongeren	71,8	78,3	94,8	69,9	75,9	92,6
Kaderleden	74,3	65,7	--	--	--	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

We constateren een duidelijk dalende lijn in opvullingsgraad lopende van arbeiders, over bedienden naar jongeren. Een tweetal uitzonderingen hierop zijn de opvullingsgraad van de bedienden in het CPBW dat vrijwel stabiel blijft ten opzichte van 1975. Daarnaast scoort de opvullingsgraad van de kaderleden in 2008 zelfs beter dan in 1991 en doet het tegelijkertijd beter dan de opvullingsgraad van de jongerenmandaten. Bij de verkiezingen van 2008 bleef nagenoeg 30% van deze jongerenmandaten oningevuld.

2. Bedrijven met openstaande mandaten

De opvullingsgraad kunnen we ook op bedrijfsniveau bekijken (zie tabel 5.4). Bijna de helft van de bedrijven kampt binnen de OR of het CPBW met mandaten die niet ingevuld raken. Voor de OR is dit percentage in vergelijking met 1991 stabiel gebleven, met 1975 echter spectaculair gestegen. Deze stijging is voor een deel te wijten aan de komst van het kadercollege in 1987, maar verklaart lang niet de spectaculaire stijging tussen 1975 en 1991, want er rest nog altijd een stijging van bijna 20%.

Voor het CPBW is er eerder sprake van een geleidelijke toename in het aandeel bedrijfseenheden met openstaande mandaten.

Tabel 5.4 Percentage bedrijfseenheden met één of meerdere openstaande mandaten

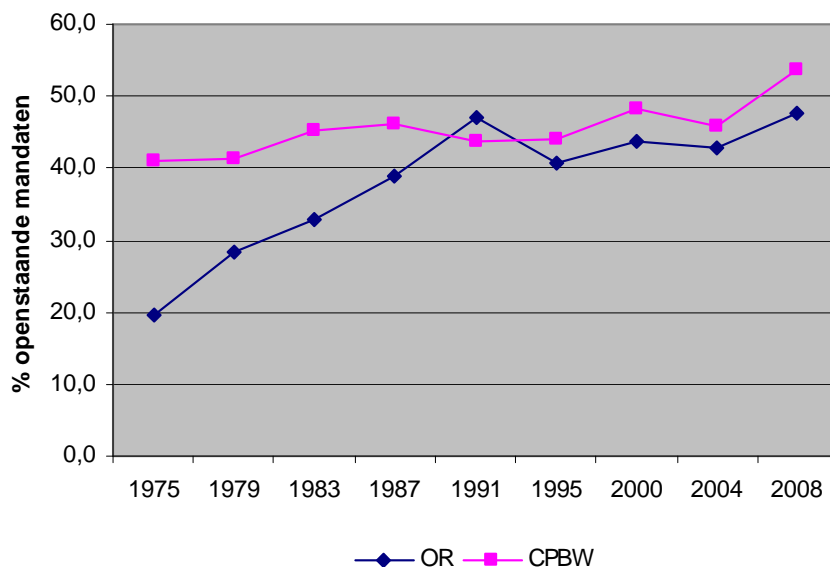
	2008	OR 1991	1975	2008	CPBW 1991	1975
algemeen	47,5 (42,6)	47,0 (37,9)	19,6	53,6	43,8	40,9
<i>regio</i>						
Vlaanderen	52,5 (47,5)	51,4 (42,2)	20,4	58,7	54,5	42,1
Wallonië	35,3 (31,3)	32,1 (24,8)	12,0	42,2	36,1	29,3
Brussel	45,7 (40,0)	51,9 (40,9)	27,6	49,6	50,8	51,9
<i>bedrijfs grootte</i>						
-100w	53,9 (53,7)	46,1 (43,8)	36,1	66,2	63,6	54,6
100-199w	52,2 (48,1)	50,7 (44,7)	24,3	52,9	49,0	39,4
200-499w	41,4 (35,0)	48,1 (34,3)	20,1	34,8	34,9	22,2
500-999w	38,8 (29,1)	37,5 (25,0)	10,5	28,1	28,2	11,4
1 000+w	33,3 (27,3)	27,2 (22,2)	6,3	25,7	20,9	7,0

Voor 2008 en 1991 worden tussen haakjes de % zonder de kaderleden weergegeven.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

In Wallonië is het aandeel bedrijven met één of meerdere openstaande mandaten duidelijk lager dan in de andere gewesten. In vergelijking met 1991 hebben zowel Wallonië als ook Vlaanderen een achteruitgang geboekt. Voor Brussel geldt daarentegen dat het aantal bedrijven met openstaande mandaten met 6% verminderd is bij de OR.

Vooraf kleine bedrijven worden geconfronteerd met één of meerdere openstaande mandaten. Het aandeel bedrijven met onvolledige raden of comités is echter ook bij grote bedrijven nog steeds aanzienlijk met bijvoorbeeld ruim een derde bij de OR. Het is bovendien in deze zeer grote bedrijfseenheden dat in vergelijking met de beide andere verkiezingsjaren het aantal bedrijfseenheden zonder een volledige bezetting in de overlegorganen sterk is gestegen.

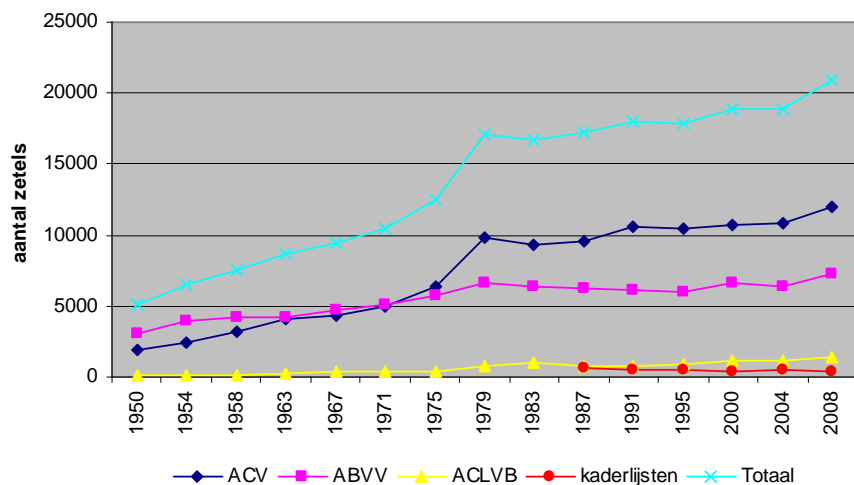
Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.2 Evolutie openstaande mandaten op bedrijfsniveau

Ook op bedrijfsniveau zien we dat het aandeel openstaande mandaten sinds 1975 sterk is toegenomen (figuur 5.2). Voor het CPBW is deze stijging slechts zeer geleidelijk met een aantal procentpunten gebeurd, voor de OR daarentegen is er tussen 1975 en 1991 een sterke stijging te constateren, waarna er een periode van herstel aanbreekt in de jaren '90. De verkiezingen van 2008 kampen evenwel met het slechtste resultaat sinds 1991.

3. De verdeling van de zetels

De onderstaande figuren geven de evolutie van de zetelverdeling weer voor de diverse betrokken vakbonden.

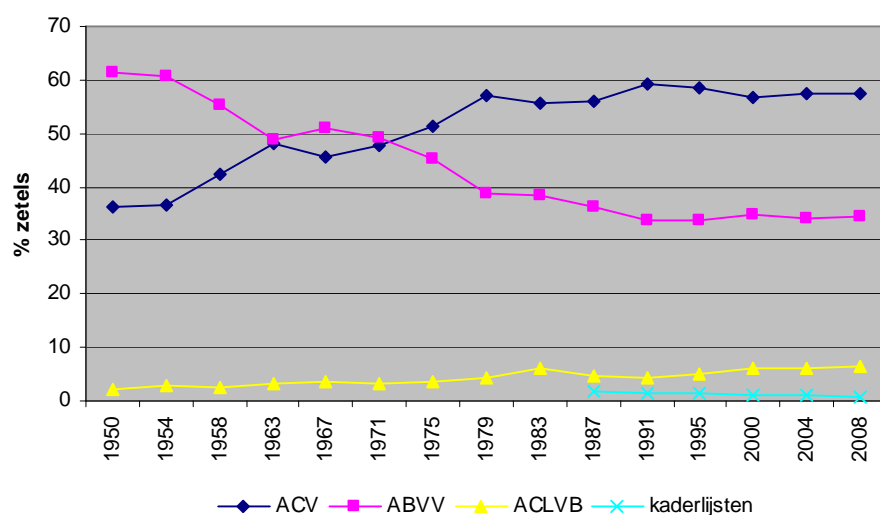

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.3 Evolutie van de verdeling van het aantal zetels, OR

Het totaal aantal zetels is sinds 1950 gestegen. De stijging was sterk tot en met 1979. Dan volgde er een periode van relatieve stabiliteit (licht stijgend, m.u.v. een kleine terugloop in 1983) tot en met de verkiezingen van 2004. De verkiezingen van 2008 laten weer een grotere stijging in het aantal zetels zien.

Alle vakbonden zagen hun zetelaantal groeien: de ACLVB met nagenoeg een factor 8, het ACV met een factor 5 en het ABVV nagenoeg met een factor 2.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.4 Evolutie van de verdeling van het % zetels, OR

De procentuele evolutie laat een heel ander beeld zien. Het aandeel in de zetels voor het ACV en de ACLVB zijn toegenomen, maar het aandeel van het ABVV is

teruggelopen. Deze daling voor het ABVV is binnen de OR sterker dan binnen het CPBW (zie elektronische bijlage).

In 1950 behaalde het ABVV ruim 60% van de zetels. Zulke meerderheid is sindsdien niet meer geëvenaard ook niet door het ACV. Sinds 1991 komt het ACV wel zeer dicht in de buurt. De periode 1963 tot en met 1975 waren voor de twee grootste vakbonden het meest spannend, omdat hun zetelaandeel zeer dicht bij elkaar lag. Sinds 1991 is het zetelaandeel voor alle drie de vakbonden gestabiliseerd.

Het aandeel van de kaderlijsten is zeer klein en sinds de opkomst in 1987 zelfs nog gedaald.

De volgende tabel laat de evolutie in zetels zien aan de hand van de procentuele verschuiving per verkiezingsjaar.

Tabel 5.5 Procentuele verschuiving in zetels

	OR				CPBW		
	ACV	ABVV	ACLVB	kader	ACV	ABVV	ACLVB
2004-2008	+0,1	+0,4	+0,4	-0,4	-0,5	+0,2	+0,3
2000-2004	+0,8	-0,9	-0,1	+0,1	+1,2	-1,0	-0,2
1995-2000	-2,0	+1,3	+1,2	-0,2	-2,3	+1,4	+0,9
1991-1995	-0,5	+0,1	+0,8	-0,2	+0,3	-1,2	+0,8
1987-1991	+3,2	-2,6	-0,3	-0,2	+4,2	-3,8	-0,4
1983-1987	+0,3	-2,2	-1,5		+2,4	-0,3	-2,2
1979-1983	-1,5	-0,2	+1,7		-1,9	-0,6	+2,5
1975-1979	+5,9	-6,8	+0,9		+3,2	-3,5	+0,3
1971-1975	+3,6	-3,7	+0,1		+1,4	-2,3	+0,9
1967-1971	+2,0	-1,8	-0,3		+2,5	-2,0	-0,5
1963-1967	-2,4	+2,0	+0,4		-0,9	+0,9	0,0
1958-1963	+5,7	-6,4	+0,7		+3,6	-4,9	+1,3
1954-1958	+5,6	-5,4	-0,3				

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Voor de zetelverdeling binnen de OR geldt dat de procentuele verschuiving sterke fluctuaties laat zien in de periode tot en met 1979. Vanaf dan is er eerder sprake van kleinere verschuivingen. Het jaar 1991 liet dan weer een iets grotere verschuiving bij het ACV en het ABVV zien.

Binnen het CPBW zijn de verschuivingen doorheen de jaren van een iets kleinere orde met enkel grotere verschuivingen in 1963, 1979 en 1991.

De grootste groei-jaren voor het ACV zijn 1963, 1979 en 1991 geweest. In 1967, 1983 en 2000 kende deze vakbond dan weer een grotere terugloop in zetelaandeel. Voor het ABVV, die doorheen de jaren hun zetelaandeel vooral zag afnemen, kende wel een duidelijke groei in 1967 en 2000. Voor het ACLVB bleken eveneens 1983 en 2000 gloriejaren te zijn.

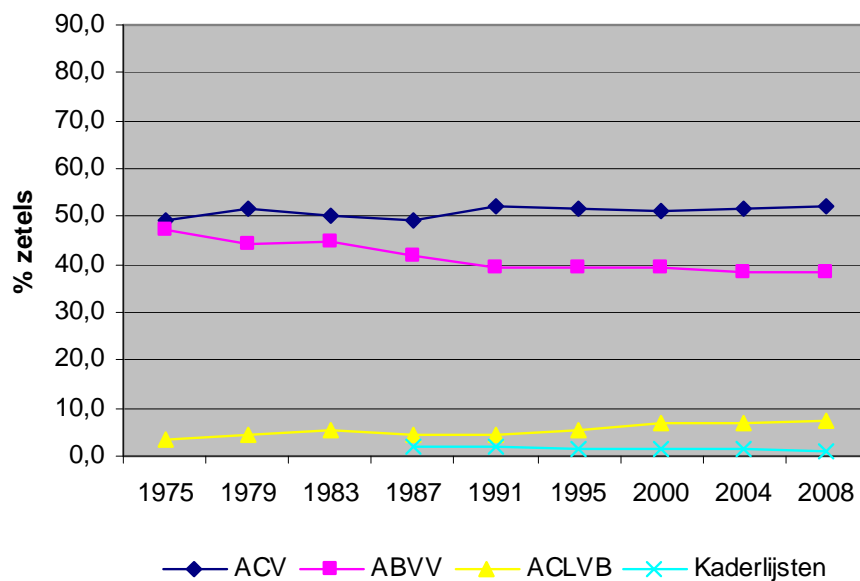
Tabel 5.6 Verdeling van de zetels naar profit/non-profit, aantal en %

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
<i>Profit</i>						
ACV	8 127	52,2	7 176	52,2	5 708	49,0
ABVV	5 968	38,3	5 426	39,5	5 517	47,4
ACLVB	1 154	7,4	631	4,6	415	3,6
NCK	181	1,2	243	1,8		
Huislijsten	140	0,9	275	2,0		
N	15 570		13 751		11 640	
<i>Non-profit</i>						
ACV	3 905	72,5	3 461	81,2	693	79,7
ABVV	1 258	23,4	639	15,0	163	18,7
ACLVB	212	3,9	128	3,0	14	1,6
NCK	4	0,1	4	0,1		
Huislijsten	7	0,1	30	0,7		
N	5 386		4 262		870	
<hr/>						
CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
<i>Profit</i>						
ACV	10 212	53,2	9 642	54,4	10 405	50,3
ABVV	7 582	39,5	7 243	40,9	9 484	45,8
ACLVB	1 400	7,3	834	4,7	806	3,9
N	19 194		17 719		20 695	
<i>Non-profit</i>						
ACV	6 006	74,4	4 479	81,5	1 852	74,3
ABVV	1 782	22,1	857	15,6	501	20,1
ACLVB	280	3,5	160	2,9	138	5,5
N	8 068		5 496		2 491	

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De zetelverdeling rekening houdend met een onderscheid naar bedrijven met een handels- of industriële finaliteit of zonder handels- of industriële finaliteit laat een duidelijke tweedeling zien: het ABVV en de ACLVB staan beduidend sterker in de profit, terwijl het ACV in de non-profit het sterkst scoort.

In de onderstaande figuren geven we de evolutie sinds 1975 weer van de zetelverdeling in de profit en non-profit. Tabel 5.7 geeft daarbij een overzicht van de procentuele verschuiving in de zetelverdeling, per verkiezingsjaar.

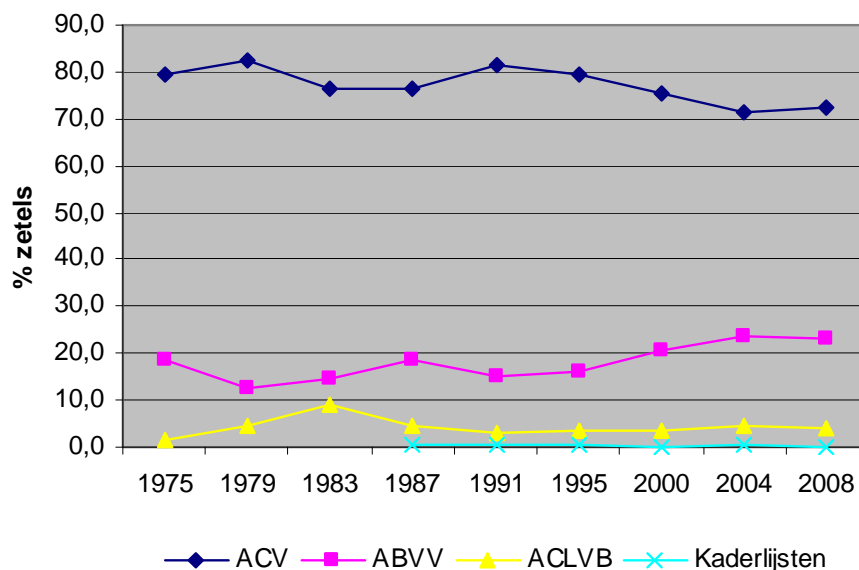

Aangezien de evolutie binnen de profit gelijklopend is voor OR en CPBW wordt enkel de OR weergegeven.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

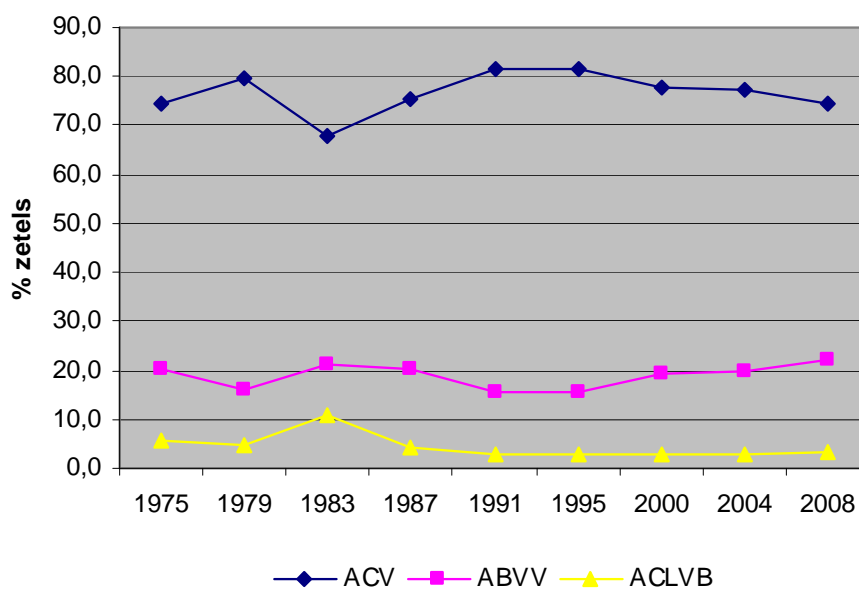
Figuur 5.5 Procentuele verdeling van de zetels in de profit, OR

In de profit is het verschil in zetelaandeel tussen het ACV en het ABVV niet zo groot. In 1975 was er zelfs bijna geen verschil in zetelaandeel. Het verlies van het ABVV lijkt dan doorheen de jaren mooi gespreid te zijn gegaan naar het ACV en de ACLVB. In een eerste periode is daarbij de winst naar het ACV gegaan, in een tweede periode naar de anderen. Sinds 1991 is het zetelaandeel voor het ACV en het ABVV tamelijk stabiel en groeit enkel de ACLVB. De kaderlijsten zagen hun geringe aandeel sinds hun opkomst in 1987 zelfs nog dalen.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.6 Procentuele verdeling van de zetels in de non-profit, OR

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.7 Procentuele verdeling van de zetels in de non-profit, CPBW

In de non-profit valt op dat het ACV in een eerste periode zijn dominante positie nog versterkt heeft (tot en met 1991 met een dip in 1983). Nadien is er geknaagd aan deze positie door de andere bonden en meer bepaald door het ABVV. Deze laatste kende een duidelijke stijging vanaf 1991. De ACLVB zag hun zetelaandeel

in de non-profit tot en met 1983 toenemen om daarna weer iets af te nemen. Sinds 1987 is hun aandeel in de non-profit tamelijk stabiel.

Tabel 5.7 Procentuele verschuiving in zetels naar profit/non-profit

OR	Profit				Non-profit			
	ACV	ABVV	ACLVB	kader	ACV	ABVV	ACLVB	kader
2004-2008	+0,7	-0,2	-0,2	-0,8	+1,0	-0,1	-0,5	-0,2
2000-2004	+0,3	-0,6	-0,5	+0,2	-3,8	+2,9	+0,7	+0,1
1995-2000	-0,5	-0,2	+0,4	-0,3	-4,4	+4,2	+0,4	-0,1
1991-1995	-0,5	-0,1	+0,2	-0,2	-1,6	+1,3	+0,4	-0,1
1987-1991	+3,0	-2,6	-2,5	-0,2	+4,8	-3,5	-1,3	0,0
1983-1987	-0,9	-2,7	-0,1	--	+0,2	+3,8	-4,8	--
1979-1983	-1,6	+0,6	+3,3	--	-6,4	+2,0	+4,4	--
1975-1979	+2,7	-3,3	-4,0	--	+2,9	-6,0	+3,1	--

	Profit				Non-profit			
	ACV	ABVV	ACLVB	kader	ACV	ABVV	ACLVB	kader
2004-2008	-0,4	0,0	+0,4	--	-2,8	+2,3	+0,5	--
2000-2004	+1,3	-1,2	-0,1	--	-0,4	+0,4	-0,1	--
1995-2000	-1,8	+0,6	+1,2	--	-3,6	+3,6	0,0	--
1991-1995	-0,3	-0,8	+1,1	--	-0,2	+0,1	+0,1	--
1987-1991	+3,5	-3,5	-0,1	--	+5,9	-4,5	-1,4	--
1983-1987	+0,6	+0,3	-0,9	--	+7,8	-1,2	-6,6	--
1979-1983	-0,9	-0,5	+1,4	--	-11,7	+5,3	+6,3	--
1975-1979	+0,9	-1,3	+0,4	--	+5,2	-4,2	-1,0	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

De winst-verlies cijfers in bovenstaande tabel bevestigen nogmaals de eerder beschreven evolutie in de profit en non-profit. Een drietal jaren vallen in deze reeks van sociale verkiezingen op: 1983, 1987 en 1991.

Het ACV kampt in 1983 in de non-profit met een sterke daling. Dit verlies in de non-profit kwam het ABVV in 1983 ten goede. Ook de ACLVB deelde mee in deze winst en zag tevens zijn aandeel in de profit sterk vooruitgaan. Deze laatste vakbond moest zijn winstaandeel in de non-profit daarentegen bij de volgende verkiezingen alweer volledig inleveren.

In 1987 gaat het verlies van het ACLVB in de non-profit voor het CPBW integraal naar het ACV, aangevuld met een beetje verlies van het ABVV. In de OR gaat het verlies van het ACLVB als winst naar het ABVV.

Nog een verkiezing later blijkt voor het ACV een sterk verkiezingsjaar te zijn zowel in de profit als in de non-profit, OR en het CPBW. Vooral het ABVV, maar in mindere mate ook de ACLVB, moeten in 1991 serieus inleveren.

In tabel 5.8 geven we de verdeling van de zetels in de profit en non-profit nogmaals weer, tevens rekening houdend met de regio.

Tabel 5.8 Verdeling van de zetels naar regio, aantal en %

OR	2008		1991		1975	
	Profit	N-Profit	Profit	N-Profit	Profit	N-Profit
<i>Vlaanderen</i>						
ACV	57,3	80,8	61,0	92,6	59,0	92,3
ABVV	34,0	15,9	31,9	5,8	37,3	7,5
ACLVB	7,4	3,1	4,8	1,1	3,8	0,2
NCK	0,7	0,1	1,0	0,0		
Huislijsten	0,6	0,2	1,3	0,4		
<i>Wallonië</i>						
ACV	42,8	67,0	38,1	70,5	34,6	64,1
ABVV	50,3	28,8	55,7	24,4	63,4	32,8
ACLVB	4,6	4,0	2,2	3,9	2,0	3,1
NCK	1,3	0,1	1,8	0,1		
Huislijsten	1,1	0,1	2,2	1,1		
<i>Brussel</i>						
ACV	45,8	60,1	43,1	58,9	40,5	56,6
ABVV	39,4	33,7	43,3	31,2	54,3	38,7
ACLVB	10,6	6,3	6,4	8,8	5,1	4,7
NCK	2,5	0,0	3,6	0,2		
Huislijsten	1,7	0,0	3,6	0,9		
<hr/>						
CPBW	2008		1991		1975	
	Profit	N-Profit	Profit	N-Profit	Profit	N-Profit
<hr/>						
<i>Vlaanderen</i>						
ACV	58,4	83,9	62,4	91,9	61,2	85,8
ABVV	34,2	13,6	32,7	6,9	35,0	10,0
ACLVB	7,5	2,6	4,9	1,2	3,8	4,3
<i>Wallonië</i>						
ACV	43,8	65,6	41,3	74,1	34,3	62,5
ABVV	52,3	30,5	56,6	22,1	62,8	31,5
ACLVB	3,8	3,9	2,1	3,8	2,9	5,9
<i>Brussel</i>						
ACV	46,4	58,3	45,1	57,4	37,5	52,3
ABVV	42,5	35,8	47,7	35,0	56,8	37,5
ACLVB	11,1	6,0	7,2	7,6	5,7	10,2

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Opvallend is dat bij de zetelverdeling naar regio elke vakbond zijn sterkste regio kent: het ACV scoort het best in Vlaanderen, het ABVV in Wallonië, de ACLVB en de individuele kaderlijsten in Brussel. Dit is het geval voor alle drie de verkiezingsjaren.

Het ACV staat met name het sterkst in de non-profit in Vlaanderen, maar zag dit aandeel ten opzichte van 1991 en 1975 dalen. Ook in de profit zag het ACV hun zetelaandeel ten opzichte van de twee andere verkiezingsjaren afnemen. In de profit in Wallonië en Brussel zagen zij hun zetelaandeel iets groeien.

Het ABVV staat het sterkst in de profit in Wallonië en behaalt er tevens de meeste zetels, maar ook deze vakbond zag dit aandeel in de loop der jaren iets teruglopen. Ten opzichte van 1991 zag het ABVV hun zetelaandeel in de non-profit toenemen.

De ACLVB groeide vervolgens in alle regio's, behalve voor het CPBW bij de non-profit in Brussel waar zij hun zetelaandeel ten opzichte van 1991 en 1975 hebben zien afnemen.

Wordt de zetelverdeling naar bedrijfsgrootte bekeken (tabel 5.9) dan valt op dat het ACV in 2008 het grootste aandeel zetels heeft behaald in de ondernemingen tot honderd werknemers. In 1991 en 1975 had deze vakbond het hoogste aandeel eerder in de iets grotere ondernemingen (100-499).

Voor het ABVV ziet de situatie er in 2008 in de verschillende bedrijfscategorieën ongeveer hetzelfde uit binnen de OR. In het CPBW zien we echter dat deze vakbond iets sterker vertegenwoordigd is in de grote ondernemingen (500+). Deze sterkere vertegenwoordiging in de grote ondernemingen gold in 1991 en 1975 nog iets meer en dit zowel voor de OR als het CPBW. Opvallend is wel dat in 1975 het ABVV in de OR het sterkst stond in de kleinste ondernemingen.

De ACLVB behaalt de meeste zetels in de grote ondernemingen, met in 2008 voor het CPBW een aandeel van ruim 10% in ondernemingen met meer dan 1 000 werknemers.

Een laatste te bespreken indeling van de zetels is die naar sector (zie tabel 5.10).

Het ACV bekleedt de meeste zetels in de non-profit: twee derde in de zorgsector tot zelfs ruim vier vijfde van de zetels in het onderwijs. In vergelijking met 1991 en 1975, waar deze aandelen zelfs nog iets hoger lagen, raakt het ACV wel iets van dit zeer groot overwicht kwijt.

Het ABVV staat vooral sterk in de steenindustrie, de distributie en de nutsbedrijven, maar kent in geen enkele sector meer een meerderheid. In 1975 bekleedde het ABVV nog de meerderheid van de zetels in de steenindustrie, de basismetaal, de metaalaanverwanten, de (grafische) media, de distributie en de nutsbedrijven.

De ACLVB kent het grootste zetelaandeel in de financiële sector. Dit is tevens de sterkst groeiende sector waar deze vakbond hoog scoort (15% in 2008 tegenover slechts 3% in 1975). Andere sectoren waar de ACLVB rond de 10% scoort zijn de transport, de horeca en de aanvullende sector.

Tabel 5.9 Verdeling van de zetels naar bedrijfsgrootte, aantal en %

	OR2008		OR1991		OR1975		CP2008		CP1991		CP1975	
	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal	Abs.	%	Abs.	% totaal	Abs.	% totaal
<100 N=	1 433		701		347		5 953		5 465		6 821	
ACV	866	60,4	367	52,4	155	44,7	3 643	61,2	3 401	62,2	3 718	54,5
ABVV	482	33,6	297	42,4	184	53,0	1 989	33,4	1 875	34,3	2 789	40,9
ACLVB	82	5,7	32	4,6	8	2,3	321	5,4	189	3,5	314	4,6
NCK	0	0,0	2	0,3	--	--	--	--	--	--	--	--
Huislijsten	3	0,2	3	0,4	--	--	--	--	--	--	--	--
100-199 N=	7 079		6 604		3 239		9 176		7 511		7 161	
ACV	4 163	58,8	4 185	63,4	1 678	51,8	5 518	60,1	4 683	62,3	3 889	54,3
ABVV	2 420	34,2	2 084	31,6	1 444	44,6	3 134	34,2	2 523	33,6	2 972	41,5
ACLVB	434	6,1	246	3,7	117	3,6	524	5,7	305	4,1	300	4,2
NCK	37	0,5	20	0,3	--	--	--	--	--	--	--	--
Huislijsten	25	0,4	69	1,0	--	--	--	--	--	--	--	--
200-499 N=	6 619		6 208		4 774		6 884		6 197		5 038	
ACV	3 796	57,4	3 687	59,4	2 577	54,0	4 091	59,4	3 749	60,5	2 677	53,1
ABVV	2 267	34,2	2 082	33,5	2 058	43,1	2 350	34,1	2 187	35,3	2 226	44,2
ACLVB	431	6,5	241	3,9	139	2,9	443	6,4	261	4,2	135	2,7
NCK	58	0,9	88	1,4	--	--	--	--	--	--	--	--
Huislijsten	67	1,0	110	1,8	--	--	--	--	--	--	--	--
500-999 N=	3 002		2 348		2 072		2 815		2 315		2 176	
ACV	1 714	57,1	1 311	55,8	990	47,8	1 623	57,7	1 349	58,3	1 033	47,5
ABVV	1 053	35,1	791	33,7	1 007	48,6	1 043	37,1	849	36,7	1 054	48,4
ACLVB	178	5,9	121	5,2	75	3,6	149	5,3	117	5,1	89	4,1
NCK	41	1,4	57	2,4	--	--	--	--	--	--	--	--
Huislijsten	16	0,5	68	2,9	--	--	--	--	--	--	--	--
1 000+ N=	2 755		2 152		2 078		2 375		1 727		1 990	
ACV	1 446	52,5	1 087	50,5	1 001	48,2	1 305	54,9	939	54,4	940	47,2
ABVV	985	35,8	811	37,7	987	47,5	829	34,9	666	38,6	944	47,4
ACLVB	239	8,7	119	5,5	90	4,3	241	10,1	122	7,1	106	5,3
NCK	49	1,8	80	3,7	--	--	--	--	--	--	--	--
Huislijsten	36	1,3	55	2,6	--	--	--	--	--	--	--	--

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 5.10 Verdeling van de zetels naar sector, percentages OR

	2008					1991					1975		
	ACV	ABVV	ACLVB	NCK	Huislst	ACV	ABVV	ACLVB	NCK	Huislst	ACV	ABVV	ACLVB
Steenindustrie	45,4	48,6	4,0	0,9	1,1	43,1	51,7	1,8	1,4	2,0	43,9	53,1	3,0
(Petro)chemie	52,7	36,4	7,1	2,0	1,7	52,0	36,4	3,9	4,0	3,7	48,0	46,7	5,3
Basismetaal	47,6	44,5	4,1	3,4	0,3	44,5	47,6	2,8	3,8	1,3	40,7	56,2	3,1
Metaalverwerkend	54,7	38,2	4,8	1,7	0,6	53,4	39,8	3,2	2,0	1,6	48,0	49,9	2,1
Metaalaanverwant	59,5	32,9	6,7	0,1	0,7	54,0	38,0	6,0	1,0	1,0	37,5	58,7	3,8
Agro-voeding	55,7	36,2	7,1	0,4	0,6	55,1	37,6	4,6	1,1	1,7	56,2	39,8	4,1
Textiel	57,5	37,6	4,8	0,0	0,1	59,0	35,3	4,8	0,3	0,6	54,7	41,2	4,1
Papier en hout	56,0	38,7	4,7	0,4	0,2	58,1	35,7	4,9	0,5	0,8	54,9	41,6	3,5
(Grafische) media	49,8	44,6	5,6	0,0	0,0	50,3	45,6	4,1	0,0	0,0	41,0	54,2	4,8
Transport	49,2	39,9	10,7	0,1	0,1	52,1	36,9	8,6	1,7	0,8	39,5	49,2	11,3
Distributie	45,5	48,5	5,0	0,0	1,0	45,8	48,4	4,0	0,5	1,4	44,6	53,7	1,7
Horeca (en vrije tijd)	45,5	44,3	9,6	0,0	0,6	59,0	36,8	3,9	0,3	0,0	56,2	38,4	5,5
Financiële sector	51,0	31,5	15,0	1,3	1,1	47,8	36,2	10,4	2,1	3,5	51,8	45,3	3,0
Diensten	52,4	42,7	4,9	0,0	0,0	41,1	54,1	2,1	1,6	1,2	48,2	43,4	8,3
Aanvullend	52,4	32,2	11,9	1,6	1,9	54,5	32,8	5,3	2,0	5,4	--	--	--
Nutsbedrijven	39,4	46,1	5,0	8,9	0,6	49,3	41,4	3,5	4,6	1,2	44,4	53,7	2,0
Onderwijs	84,2	13,0	2,7	0,1	0,0	88,7	7,8	2,9	0,0	0,7	87,9	5,0	7,1
Sociale organisaties	63,2	32,8	4,0	0,0	0,0	--	--	--	--	--	--	--	--
Gezondheidszorg	73,4	22,2	4,0	0,1	0,3	76,2	20,3	2,5	0,2	0,8	78,1	21,4	0,5
Overige zorgsector	61,7	33,0	5,1	0,1	0,1	70,3	23,9	5,4	0,0	0,4	--	--	--
Zorgsector algemeen*	66,1	29,3	4,4	0,1	0,2	73,3	22,1	4,0	0,2	0,6	78,1	21,4	0,5

* Voor de vergelijkbaarheid met 1991 en 1975 wordt er ook een algemeen cijfer voor de zorgsector weergegeven, in de plaats van de meer specifieke opdeling naar sociale organisaties, gezondheidszorg en overige zorgsector.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Tabel 5.10 Verdeling van de zetels naar sector, percentages CPBW. Vervolg

	ACV	2008 ABVV	ACLVB	ACV	1991 ABVV	ACLVB	ACV	1975 ABVV	ACLVB
Steenindustrie	49,5	46,2	4,3	46,1	50,8	3,1	46,4	50,9	2,7
(Petro)chemie	54,2	37,8	8,0	55,9	39,4	4,7	49,8	45,7	4,5
Basismetaal	50,4	44,8	4,8	47,1	50,3	2,6	39,5	57,2	3,3
Metaalverwerkend	55,3	39,9	4,8	55,5	41,3	3,2	49,3	48,2	2,5
Metaalaanverwant	58,6	35,3	6,2	56,7	38,0	5,3	50,1	45,5	4,4
Agro-voeding	57,8	35,7	6,6	58,8	35,5	5,7	59,2	37,0	3,9
Textiel	58,0	36,6	5,4	60,3	35,2	4,4	57,3	38,2	4,5
Papier en hout	58,4	37,1	4,5	59,3	36,3	4,4	59,5	37,2	3,2
(Grafische) media	49,0	45,7	5,3	49,0	47,4	3,6	36,8	55,8	7,4
Transport	51,5	38,8	9,7	56,0	37,4	6,6	41,6	51,7	6,7
Distributie	45,5	50,1	4,4	44,5	52,1	3,4	37,7	59,8	2,5
Horeca (en vrije tijd)	44,9	46,9	8,2	54,7	40,4	4,9	53,5	39,9	6,6
Financiële sector	53,1	31,4	15,5	52,7	36,9	10,3	52,9	43,2	3,9
Diensten	50,2	44,6	5,2	42,3	55,6	2,1	44,4	48,1	7,5
Aanvullend	53,6	34,4	12,0	57,9	36,2	6,0			
Nutsbedrijven	44,4	49,9	5,8	53,6	42,3	4,1	40,4	57,3	2,3
Onderwijs	88,1	9,5	2,4	89,0	8,4	2,6	88,7	1,7	9,6
Sociale organisaties	62,2	33,9	3,8						
Gezondheidszorg	73,2	22,8	4,0	77,0	19,9	3,1	68,9	27,1	4,0
Overige zorgsector	61,1	34,7	4,2	66,8	29,8	3,4			
Zorgsector algemeen	65,5	30,5	4,0	71,9	24,9	3,3	68,9	27,1	4,0

* Voor de vergelijkbaarheid met 1991 en 1975 wordt er ook een algemeen cijfer voor de zorgsector weergegeven, in de plaats van de meer specifieke opdeling naar sociale organisaties, gezondheidszorg en overige zorgsector.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

4. Vrouwelijke verkozenen

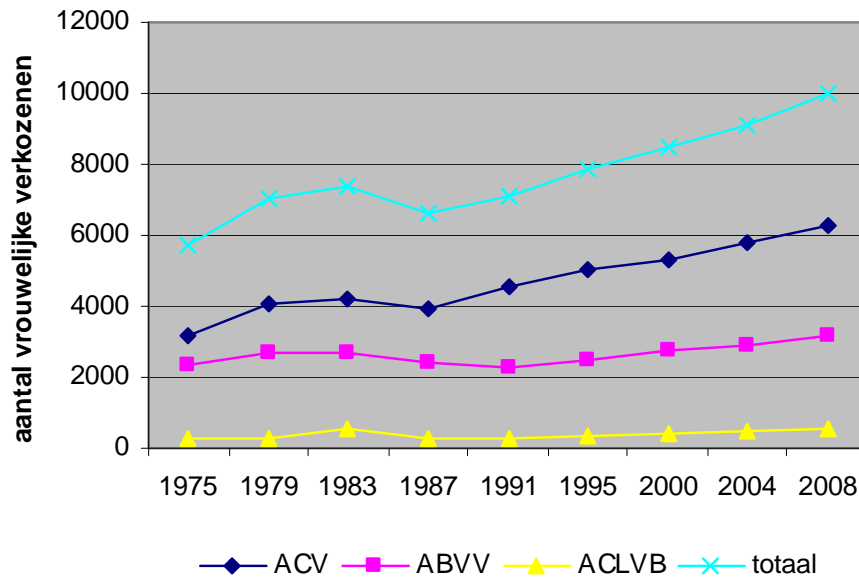
De koek wordt verdeeld en hoe groot is het stuk dat voor de vrouwelijke verkozenen bestemd is? Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal en aandeel vrouwelijke zetels binnen de diverse vakbonden. De twee figuren schetsen de evolutie voor de vrouwelijke verkozenen.

Tabel 5.11 Vrouwelijke verkozenen naar vakbond, aantal en %

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Vrouwelijke werknemers	657 756	47,0	435 921	37,5	278 956	27,5
Vrouwelijke verkozenen	7 070	33,7	4 864	27,0	2 282	18,2
ACV	4 333	36,0	3 170	29,8	1 271	19,9
ABVV	2 242	31,0	1 453	24,0	953	16,8
ACLVB	438	32,1	186	24,5	58	13,5
CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Vrouwelijke werknemers	753 041	47,6	489 378	37,6	367 984	29,3
Vrouwelijke verkozenen	10 029	36,8	7 113	30,6	5 741	24,8
ACV	6 297	38,8	4 543	32,2	3 175	25,9
ABVV	3 171	33,9	2 307	28,5	2 319	23,2
ACLVB	561	33,4	263	26,5	247	26,2

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

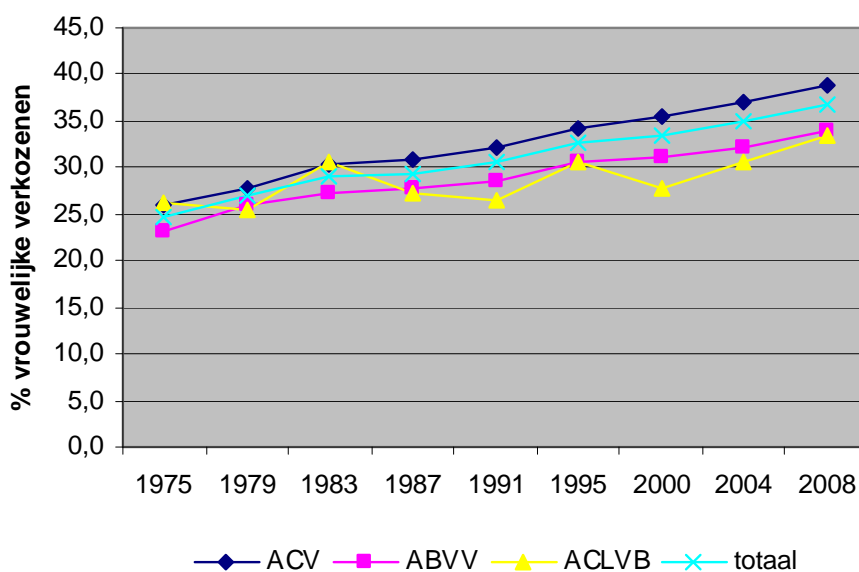
Een derde van de verkozenen is vrouw. Het ACV kent het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen. In vergelijking met de vrouwelijke tewerkstelling loopt het aandeel vrouwelijke verkozenen ruim 10% achter. Deze achterstand is voor de OR kleiner geworden: de tewerkstelling steeg met een factor 1,71 en de vrouwelijke verkozenen met 1,85. Voor het CPBW blijft het aandeel vrouwelijke verkozenen echter wel achter met de vrouwelijke tewerkstelling ten opzichte van 1975 (tewerkstelling steeg met factor 1,62 en de verkozenen met 1,48). Opvallend is dat bij het CPBW in 1991 de verhouding tussen de vrouwelijke tewerkstelling en de vrouwelijke verkozenen zeer dicht bij elkaar lag.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.8 Evolutie van het aantal vrouwelijke verkozenen, CPBW

Het aantal vrouwelijke verkozenen neemt sinds 1975 toe, met een uitzondering in 1987. Deze dip zien we tevens terug voor alle drie de vakbonden. De ACLVB zag het aantal vrouwelijke verkozenen meer dan verdubbelen sinds 1975 (+130%); ook voor het ACV verdubbelde het aantal vrouwelijke verkozenen. Het ABVV kende een groei van bijna 40% in het aantal vrouwelijke verkozenen.

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Figuur 5.9 Evolutie van het % vrouwelijke verkozenen, CPBW

Het procentuele aandeel vrouwen is sinds 1975 gestaag gestegen, toen nog slechts een op de vijf (OR) en een kwart van de zetels door vrouwen bekleed werd. Deze stijging is terug te vinden voor alle vakbonden. De kloof tussen de vakbonden onderling fluctueert. De ACLVB kent de grootste fluctuaties in het aandeel vrouwelijke verkozenen.

Tabel 5.12 geeft eventuele regionale verschillen in de verdeling van de vrouwelijke verkozenen weer.

Tabel 5.12 Vrouwelijke verkozenen naar regio, aantal en %

OR	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
<i>Vlaanderen</i>						
Vrouwelijke verkozenen	3 943	32,6	2 678	26,7	1 337	19,5
ACV	2 609	34,6	1 971	28,8	880	20,9
ABVV	1 079	29,7	604	23,3	421	17,5
ACLVB	237	30,3	89	22,5	36	14,9
<i>Wallonië</i>						
Vrouwelijke verkozenen	1 687	33,3	1 153	26,6	523	15,7
ACV	999	38,2	679	32,6	220	17,9
ABVV	599	27,9	430	21,6	297	14,6
ACLVB	73	32,9	25	21,0	6	8,6
<i>Brussel</i>						
Vrouwelijke verkozenen	1 440	37,9	981	28,4	422	18,2
ACV	725	38,8	486	30,8	171	17,9
ABVV	564	39,1	404	28,3	235	18,9
ACLVB	128	35,3	70	29,9	16	13,6
<hr/>						
CPBW	2008		1991		1975	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
<i>Vlaanderen</i>						
Vrouwelijke verkozenen	5 720	35,4	3 864	29,4	3 329	25,1
ACV	3 929	37,2	2 779	30,6	2 167	25,6
ABVV	1 486	32,1	959	27,0	1 026	23,9
ACLVB	305	30,7	126	23,5	136	26,5
<i>Wallonië</i>						
Vrouwelijke verkozenen	2 511	37,4	1 828	31,0	1 429	23,3
ACV	1 461	41,7	1 065	35,1	662	28,6
ABVV	962	32,6	719	26,6	713	19,8
ACLVB	88	34,0	44	28,0	54	26,9
<i>Brussel</i>						
Vrouwelijke verkozenen	1 798	41,1	1 376	34,7	983	26,0
ACV	907	42,0	669	35,6	346	23,6
ABVV	723	40,5	616	34,2	580	27,8
ACLVB	168	39,3	91	31,5	57	24,8

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Bekijken we deze vrouwelijke verkozenen op regionaal vlak, dan springt in het oog dat Brussel met vier op de tien het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen telt. Deze bevinding geldt voor alle drie de verkiezingsjaren, met uitzondering van de OR-verkiezingen in 1975, waar de vrouwen in Vlaanderen nog net iets beter scoorden.

In Brussel is er slechts een klein verschil tussen de vakbonden onderling. Dit geldt wederom voor de drie verkiezingsjaren. De kloof tussen de diverse vakbonden is in Wallonië het grootst. Deze regio kent tevens het laagste aandeel verkozen vrouwen, namelijk bij de OR-verkiezingen van 2008 voor het ABVV en voor het ACLVB in 1991 en 1975.

Voor een overzicht van de aanwezigheid van vrouwelijke verkozenen per sector, verwijzen we naar tabel 5.13.

Tabel 5.13 Vrouwelijke verkozenen naar sector, in %

	2008		OR 1991		1975		2008		CPBW 1991		1975	
	vrzet	vrwerk	vrzet	vrwerk	vrzet	vrwerk	vrzet	vrwerk	vrzet	vrwerk	vrzet	vrwerk
Steenindustrie	8,3	10,5	7,3	12,6	3,9	7,3	9,1	10,7	7,1	10,4	5,2	8,2
(Petro)chemie	20,7	29,3	14,0	20,4	12,8	19,8	20,9	29,8	16,0	20,5	17,2	20,9
Basismetaal	5,2	7,8	4,1	3,9	1,0	2,7	5,9	7,7	4,2	4,5	1,5	2,6
Metaalverwerkend	15,3	16,6	10,3	15,3	7,9	20,2	14,1	16,4	12,1	15,2	10,3	19,6
Metaalaanverwant	12,6	18,5	12,2	18,4	9,0	16,6	14,3	18,5	13,3	17,9	10,5	18,4
Agro-voeding	25,8	32,4	20,3	29,5	15,9	29,4	26,8	32,4	21,5	29,8	17,1	28,8
Textiel	34,8	39,1	43,4	48,0	40,0	51,7	37,7	41,3	46,4	48,0	51,0	57,3
Papier en hout	15,6	18,2	11,1	18,2	7,9	19,8	15,6	18,6	13,0	18,5	13,8	20,7
(Grafische) media	20,2	33,8	13,6	22,9	6,7	19,6	23,3	33,4	17,8	23,8	13,3	22,6
Transport	23,3	28,3	14,4	25,3	6,5	14,2	23,2	27,1	18,4	25,5	4,4	13,6
Distributie	52,0	63,2	49,3	63,3	35,8	62,3	55,2	62,9	54,6	62,2	46,1	55,6
Horeca (en vrije tijd)	35,0	54,2	32,6	55,8	21,2	42,2	35,3	53,7	39,9	53,9	20,1	39,5
Financiële sector	35,7	48,1	23,9	39,9	17,2	34,5	38,1	48,1	28,4	40,4	26,9	36,4
Diensten	50,2	68,6	41,4	44,2	21,0	40,7	54,7	70,2	36,5	45,0	24,1	40,6
Aanvullend	34,6	45,1	27,0	40,4	--	--	38,0	45,0	32,6	41,1	--	--
Nutsbedrijven	15,6	18,2	6,1	12,4	1,0	5,7	14,1	18,1	5,9	12,3	1,5	5,4
Onderwijs	47,5	62,1	37,2	54,1	23,4	37,2	48,3	63,9	41,8	54,9	32,3	42,7
Sociale organisaties	49,0	62,9	--	--	--	--	50,4	62,3	--	--	--	--
Gezondheidszorg	63,5	82,6	55,3	78,4	54,9	73,2	68,9	83,2	61,7	78,8	59,0	70,8
Overige zorgsector	55,3	73,5	54,3	74,5			56,1	72,2	53,6	68,6		
Zorgsector algemeen	55,9	73,0	54,8	76,5	54,9	73,2	58,5	72,6	57,7	73,7	59,0	70,8

Bron: FOD WASO, Databank sociale verkiezingen (eigen bewerkingen HIVA)

Het aandeel vrouwelijke verkozenen is hoger (soms zelfs boven de 50%) in bedrijfseenheden die behoren tot de dienstensectoren, non-profit of onderwijs, met als koploper de gezondheidszorg. Dit is op zich niet zo verwonderlijk, aangezien deze sectoren ook gedomineerd worden door vrouwelijke werknemers.

In vergelijking met de vrouwelijke tewerkstelling zien we dat in alle sectoren de vrouwelijke verkozenen achter blijven op de tewerkstelling. Dit verschil is voor de OR in 2008 het grootst in de horeca, de gezondheidszorg en de diensten. Voor het CPBW zijn dit de horeca, het onderwijs en de diensten. In de meeste industriële sectoren en de nutsbedrijven is dit verschil tussen de vrouwelijke verkozenen en de vrouwelijke tewerkgestelden klein, maar worden tevens ook gekenmerkt door een zeer lage vrouwelijke tewerkstelling.

De algemene trend voor de vrouwelijke verkozenen is een groeiend aandeel in alle sectoren, met als enige uitzondering de textielsector, die het aandeel vrouwelijke verkozenen zag teruglopen. Dit lijkt op zich een goede ontwikkeling, maar net als voor de vrouwelijke kandidaten (zie hoofdstuk 3) geldt ook hier wederom de kanttekening van de vrouwelijke tewerkstelling die relatief gezien nog meer toegenomen is.

5. Besluit

- Alle bedrijven in ogenschouw genomen blijkt dat bijna een kwart van de comitézetels en bijna een vijfde van de zetels in de ondernemingsraad in 2008 open bleven. Dit aandeel is in vergelijking met 1991 en 1975 toegenomen.
- De opvullingsgraad exclusief onderwijs en de ondernemingen met minder dan honderd (minder dan vijftig voor het CPBW) ligt iets hoger. De verschillen tussen de verkiezingsjaren zijn minder uitgesproken.
- Het aandeel mandaten dat niet wordt opgevuld, is sinds 1975 bijna bij elke verkiezingen toegenomen. Enkel 1979 (CPBW), 1995 en 2004 kenden een dalend aandeel mandaten dat niet werd opgevuld.
- Wallonië kent het laagste aandeel oningevulde mandaten, maar kent een stijging in dit aandeel. Vlaanderen kent de grootste stijging in het aandeel oningevulde mandaten. Brussel is in dit geval stabiel gebleven binnen de OR en gedaald binnen het CPBW.
- Zwakke opvullingscores zijn terug te vinden in de onderwijssector, de sector van de bedrijfsdiensten en de aanvullende sector. Een bijna volledige bezetting is terug te vinden in de nutsbedrijven en de basismetaal. In vergelijking met 1975 zijn alle sectoren er op achteruitgegaan in de opvullingsgraad van hun mandaten. Een uitzondering hierop vormen de horeca en de diensten, die zowel in 1991 als ook in 2008 relatief meer mandaten konden invullen dan in 1975.

- Op bedrijfsniveau blijkt dat bijna de helft van de bedrijven met mandaten kampt die niet ingevuld raken. Het aandeel openstaande mandaten is sinds 1975 sterk toegenomen.
- In Wallonië is het aandeel bedrijven met één of meerdere openstaande mandaten lager dan in de andere gewesten.
- Vooral kleine bedrijven worden geconfronteerd met één of meerdere openstaande mandaten.
- Het herstel en stabilisatie sinds de jaren '90 in deze opvulling van zetels werd in de verkiezingen van 2008 abrupt beëindigd en omgekeerd.
- Het totaal aantal zetels is sinds 1954 gestegen. Alle vakbonden zagen hun zetelaantal groeien: de ACLVB met nagenoeg een factor 8, het ACV met een factor 5 en het ABVV nagenoeg met een factor 2. De kaderlijsten zagen hun aandeel in 2008 onder het procent dalen.
- De procentuele evolutie laat een heel ander beeld zien. Het zetelaandeel steeg voor het ACV en de ACLVB, maar daalde voor het ABVV. Sinds 1991 is het zetelaandeel voor alle drie de vakbonden eerder gestabiliseerd.
- Het ACV scoort wat zetelverdeling betreft het best in Vlaanderen, het ABVV in Wallonië, de ACLVB en de individuele kaderlijsten in Brussel. Dit is het geval voor alle drie de verkiezingsjaren.
- Naar bedrijfsgrootte valt op dat het ACV het grootste aandeel zetels behaalt in kleinere ondernemingen. Het ABVV kent een iets sterkere vertegenwoordiging in de grote ondernemingen (500+). De ACLVB behaalt de meeste zetels in de grote ondernemingen.
- Het ACV bekleedt de meeste zetels in de non-profit: twee derde in de zorgsector tot zelfs ruim vier vijfde van de zetels in het onderwijs. In vergelijking met 1991 en 1975 geeft het ACV iets van dit overwicht prijs. Het ABVV staat vooral sterk in de steenindustrie, de distributie en de nutsbedrijven. De ACLVB kent het grootste zetelaandeel in de financiële sector.
- Een derde van de verkozenen is vrouw. Dit aandeel vrouwen is sinds 1975 gestaag gestegen. De kloof tussen de vakbonden fluctueert op dit vlak. Het ACV kent het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen.
- Op regionaal vlak springt in het oog dat Brussel met vier op de tien het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen telt. Er is hier slechts een klein verschil tussen de vakbonden onderling. De kloof tussen de diverse vakbonden is in Wallonië het grootst.
- Het aandeel vrouwelijke verkozenen is het hoogst bij de diensten, non-profit of onderwijs, met als koploper de gezondheidszorg. De vrouwelijke verkozenen kennen een groeiend aandeel in alle sectoren, met als enige uitzondering de textielsector.

HOOFDSTUK 6

SAMENVATTEND BESLUIT

In deze nota werd een cijfermatig beeld geschetst van de resultaten van de sociale verkiezingen vanaf 1975. Voor zeer algemene verkiezingsresultaten is er zelfs teruggegaan tot en met de beginjaren van de sociale verkiezingen, zodat het hier en daar mogelijk was om een trend van bijna zestig jaar in kaart te brengen. We sluiten deze nota af met een synthese van de gedane vaststellingen.

1. Synthese van de bevindingen

Het geschetste beeld is gebaseerd op de administratieve databestanden die de Federale overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg opmaakt over deze verkiezingen. De onderzoekers hadden de beschikking over de schriftelijke publicaties over de sociale verkiezingen vanaf 1954. Vanaf 1975 zijn deze data ook elektronisch ter beschikking gesteld, wat ruimere analysemogelijkheden met zich meebracht.

1.1 Omvang en spreiding

- Meer dan een miljoen werknemers zijn betrokken bij sociale verkiezingen en 3 800 (OR) tot 6 500 (CPBW) technische bedrijfseenheden.
- Toch kan een meerderheid van de Belgische werknemers niet deelnemen aan deze sociale verkiezingen. Ze werken vooral in bedrijven die door sectorale omstandigheden (overheid, bouw en uitzendsector) of door de tewerkstellingsdrempel niet overgaan tot de organisatie van sociale verkiezingen.
- In omvang is het gebeuren van sociale verkiezingen alleen maar groter geworden.
- De spreidingsgraad blijft eerder stabiel.
- Naar paritair comité en sector wordt deze spreidingsgraad vooral bepaald door het KMO-karakter van de sector of niet.
- De organisatie van sociale verkiezingen volgt doorheen de jaren de economische verschuivingen. Sociale verkiezingen is nu vooral een Vlaams gebeuren,

het belang van de arbeidersgroep daalt bij elke verkiezingen. Er is sprake van een KMO-isering: de technische bedrijfseenheden worden gemiddeld genomen iets kleiner.

- Bij de Belgische sociale verkiezingen gaat het in totaal om ongeveer 62 000 mandaten die moeten worden verdeeld, ruwweg 26 000 voor de OR en 36 000 voor het CPBW.
- Het aantal mandaten is in de periode 1975-2008 met 89% gestegen voor de OR en met 26% voor het CPBW. Ter vergelijking: de tewerkstelling steeg met 38%.
- Belangrijke sectoren naar aantal mandaten zijn de zorgsector, de aanvullende sector, de metaalverwerkende sector, de onderwijssector en de petrochemie.
- Opgedeeld naar kiescolleges daalt het relatieve aantal arbeidersmandaten; het aantal mandaten voor kaderleden groeit gestaag. Bij de kaders vallen een vijftal sectoren op waar een grote concentratie van kadermandaten terug te vinden is: de aanvullende sector, de petrochemie, de metaalverwerking, de financiële sector en de zorgsector.

1.2 Kandidaten

- De sociale verkiezingen van 2008 tellen 133 500 kandidaten (een aantal dat geen rekening houdt met eventueel cumul, dat wil zeggen iemand die kandidaat is bij OR en CPBW).
- De traditionele vakbonden worden niet geconfronteerd met een dalend aantal kandidaten. Het is vooral het ACLVB dat het laatste decennium zijn kandidaten-aantal spectaculair zag groeien (+2/3 sinds 1975), alhoewel het verschil met de andere bonden natuurlijk nog groot blijft. De alternatieve kaderlijsten hebben het moeilijker om hun kandidaten-aantal op peil te houden.
- Bedrijfs-grootte, met andere woorden het potentieel aan werknemers om uit te rekruteren, is de bepalende factor voor de kandidatenkwestie: kleinere bedrijven hebben meer te kampen met een gebrek aan kandidaten dan grotere bedrijven.
- Vlaanderen heeft een duidelijk groter probleem aan de aanbodzijde van de sociale verkiezingen. Brussel heeft op dit vlak een interessante inhaalbeweging gemaakt. Wallonië doet het opvallend beter wat betreft het vinden van kandidaten.
- Sectoraal blijven onderwijs en bedrijfsdiensten aan ondernemingen de zorgenkinderen.
- Jongeren- en kadercolleges hebben een groter kandidatenprobleem. Er zijn dikwijls niet voldoende kandidaten om een verkiezingsstrijd te organiseren (35% van deze verkiezingen bij de jongeren en 50% bij de kaders gaat niet door). Bij de kaders is wel een duidelijke verbetering merkbaar.
- De volledigheidsgraad - de verhouding van het aantal kandidaten op een bepaalde lijst ten opzichte van het aantal beschikbare mandaten - is tamelijk

- laag: tegenover elk beschikbaar mandaat staat ongeveer 2,3 kandidaat bij de OR, en ongeveer twee bij het CPBW.
- Bij de arbeiders stijgt deze graad tot boven de drie (bij de OR), bij de bedienden, jongeren en kaderleden rond de twee en lager. In vergelijking met 1991 en 1975 zijn deze volledigheidsgarden voor alle kiescolleges gedaald, met uitzondering voor het kadercollege.
 - Trendmatig valt op dat de volledigheidsgraad van de lijsten daalt. De resultaten voor de OR en het CPBW zijn gelijkaardig. De evolutie van de volledigheidsgarden naar vakbond is licht dalend voor het ACV en het ABVV. De ACLVB blijven tamelijk constant in de volledigheid van de lijsten.
 - Voor de OR geldt dat ongeveer een vijfde van de ondernemingen de verkiezingen aflast, tegenover een derde van de ondernemingen bij het CPBW.
 - Het aandeel bedrijven waar niet wordt gestemd ligt traditioneel veel hoger in Vlaanderen en in Brussel, vergeleken met de situatie in Wallonië.
 - Slechts in ongeveer 27% van de gemeenschappelijke kiescolleges hebben de arbeiders en bedienden ieder voor de beide soorten mandaten hun stem uitgebracht.
 - De kans dat een vrouw zich kandidaat stelt is 'slechts' 52% (OR) resp. 55% (CPBW) van de kans dat een man voor de OR-verkiezingen zich kandidaat stelt.
 - Het aantal vrouwelijke kandidaten kende sinds 1975 een exponentiële groei, maar in bedrijven met sociale verkiezingen, steeg het aantal vrouwelijke werknemers veel sterker. Vooral voor het CPBW kan de groei in aantal vrouwelijke kandidaten de groei in vrouwelijke tewerkstelling niet genoeg bijbenen. Voor de OR lukt dit iets beter.
 - Over de verschillende verkiezingen heen is het aandeel van de vrouwen op de diverse vakbondsljsten iets toegenomen. Opvallend is de inhaalbeweging van de kaderlijsten, die op een gelijk aandeel als het ACLVB komen.
 - De kans dat een vrouw zich kandidaat stelt wordt voornamelijk positief beïnvloed door een groter aantal en aandeel vrouwelijke werknemers binnen een bedrijf en het hebben van veel kandidaten per voorziene mandaat. Er zijn ook sectorale verschillen te onderscheiden: voor de OR is het positieve effect het grootst binnen de textielsector en de agro-voeding. Bij het CPBW is dit de agro-voeding en de transport. Deze sectoren vinden in vergelijking met de semi-publieke sector het gemakkelijkst vrouwelijke kandidaten.

1.3 Stemmen

- Tussen 1975 en 2008 daalde de effectieve opkomst enigszins. Deze blijft echter rond de 80% schommelen als de kiezers met stemmogelijkheid worden beschouwd.

- Sociale verkiezingen worden niet geconfronteerd met mogelijke anti-stemmen door blanco of ongeldig stemmen (minder dan 7% van het totaal). Bovendien wordt dit aantal blanco of ongeldige stemmen steeds kleiner.
- Het fenomeen van niet-gevaloriseerde stemmen doet zich procentueel gezien het meest voor bij de ACLVB (22%).
- Ruim een vijfde van de uitgebrachte stemmen binnen het jongerenkiescollege zijn niet-gevaloriseerde stemmen.
- Het ACV haalt absoluut en relatief gezien de meeste stemmen binnen bij de sociale verkiezingen sinds 1975. In de periode 1954–1975 was dit voor het ABVV het geval. Het ACLVB is de grootste groeier en zag zijn aandeel stemmen sinds 1954 bijna drie keer zo groot worden.
- Het ACV scoort vooral zeer hoog in de non-profit in Vlaanderen. Doorheen de tijd is hun aandeel in de non-profit gedaald.
- Het ABVV op zijn beurt is dan weer het sterkst in de profit in Wallonië. Ook zij zagen hun aandeel dalen. In de non-profit in Wallonië zag het ABVV hun stemmenaandeel stijgen.
- Het ACLVB en het NCK scoren het best in Brussel en dit zowel voor de profit als de non-profit. Ook in Brussel is het verschil het kleinst tussen het ACV en het ABVV enerzijds én het verschil tussen profit en non-profit anderzijds.
- Het ABVV en de ACLVB halen een hoger stemmenaandeel in de sectoren met handels- en industriële finaliteit.
- De stemmenaandelen voor het ACV en het ABVV verschillen nauwelijks naar bedrijfsgrootte. Het ACLVB kent het hoogste stemmenaandeel in de grootste bedrijven. De individuele kaderlijsten doen het beter in de grotere bedrijven (vanaf vijfhonderd werknemers).
- In vijftien (OR en CPBW) van de twintig sectoren haalt het ACV het grootste stemmenaandeel. Het ABVV haalt het hoogste stemmenaandeel in vijf van de twintig sectoren. Het ACLVB haalt stemmenpercentages van boven de 10% in zes sectoren.

1.4 Zetels

- Alle bedrijven in ogenschouw genomen blijkt dat bijna een kwart van de comitézetels en bijna een vijfde van de zetels in de ondernemingsraad in 2008 open bleven. Dit aandeel is in vergelijking met 1991 en 1975 toegenomen.
- De opvullingsgraad exclusief onderwijs en de ondernemingen met minder dan honderd (minder dan vijftig voor het CPBW) ligt iets hoger. De verschillen tussen de verkiezingsjaren zijn minder uitgesproken.
- Het aandeel mandaten dat niet wordt opgevuld, is sinds 1975 bijna bij elke verkiezingen toegenomen. Enkel 1979 (CPBW), 1995 en 2004 kenden een dalend aandeel mandaten dat niet werd opgevuld.
- Wallonië kent het laagste aandeel oningevulde mandaten, maar kent een stijging in dit aandeel. Vlaanderen kent de grootste stijging in het aandeel

- oninger vulde mandaten. Brussel is in dit geval stabiel gebleven binnen de OR en gedaald binnen het CPBW.
- Zwakke opvullingscores zijn terug te vinden in de onderwijssector, de sector van de bedrijfsdiensten en de aanvullende sector. Een bijna volledige bezetting is terug te vinden in de nutsbedrijven en de basismetaal. In vergelijking met 1975 zijn alle sectoren er op achteruitgegaan in de opvullingsgraad van hun mandaten. Een uitzondering hierop vormen de horeca en de diensten, die zowel in 1991 als ook in 2008 relatief meer mandaten konden invullen dan in 1975.
 - Op bedrijfsniveau blijkt dat bijna de helft van de bedrijven met mandaten kampt die niet ingevuld raken. Het aandeel openstaande mandaten is sinds 1975 sterk toegenomen.
 - In Wallonië is het aandeel bedrijven met één of meerdere openstaande mandaten lager dan in de andere gewesten.
 - Vooral kleine bedrijven worden geconfronteerd met één of meerdere openstaande mandaten.
 - Het herstel en stabilisatie sinds de jaren '90 in deze opvulling van zetels werd in de verkiezingen van 2008 abrupt beëindigd en omgekeerd.
 - Het totaal aantal zetels is sinds 1954 gestegen. Alle vakbonden zagen hun zetelaantal groeien: de ACLVB met nagenoeg een factor 8, het ACV met een factor 5 en het ABVV nagenoeg met een factor 2. De kaderlijsten zagen hun aandeel in 2008 onder het procent dalen.
 - De procentuele evolutie laat een heel ander beeld zien. Het zetelaandeel steeg voor het ACV en de ACLVB, maar daalde voor het ABVV. Sinds 1991 is het zetelaandeel voor alle drie de vakbonden eerder gestabiliseerd.
 - Het ACV scoort wat zetelverdeling betreft het best in Vlaanderen, het ABVV in Wallonië, de ACLVB en de individuele kaderlijsten in Brussel. Dit is het geval voor alle drie de verkiezingsjaren.
 - Naar bedrijfsgrootte valt op dat het ACV het grootste aandeel zetels behaalt in kleinere ondernemingen. Het ABVV kent een iets sterkere vertegenwoordiging in de grote ondernemingen (500+). De ACLVB behaalt de meeste zetels in de grote ondernemingen.
 - Het ACV bekleedt de meeste zetels in de non-profit: twee derde in de zorgsector tot zelfs ruim vier vijfde van de zetels in het onderwijs. In vergelijking met 1991 en 1975 geeft het ACV iets van dit overwicht prijs. Het ABVV staat vooral sterk in de steenindustrie, de distributie en de nutsbedrijven. De ACLVB kent het grootste zetelaandeel in de financiële sector.
 - Een derde van de verkozenen is vrouw. Dit aandeel vrouwen is sinds 1975 gestaag gestegen. De kloof tussen de vakbonden fluctueert op dit vlak. Het ACV kent het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen.
 - Op regionaal vlak springt in het oog dat Brussel met vier op de tien het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen telt. Er is hier slechts een klein verschil

tussen de vakbonden onderling. De kloof tussen de diverse vakbonden is in Wallonië het grootst.

- Het aandeel vrouwelijke verkozenen is het hoogst bij de diensten, non-profit of onderwijs, met als koploper de gezondheidszorg. De vrouwelijke verkozenen kennen een groeiend aandeel in alle sectoren, met als enige uitzondering de textielsector.

BIBLIOGRAFIE

- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering (1967), *Sociale verkiezingen 1967 Uitslagen en Commentaren*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering (1971), *Sociale verkiezingen 1971 Uitslagen en Commentaren*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administration de la Réglementation et des Relations du Travail (1975), *Résultats des élections sociales 1975*, Ministère de l'Emploi et du Travail, Bruxelles.
- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering (1979), *Uitslagen van de sociale verkiezingen 1979*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering (1983), *Uitslagen van de sociale verkiezingen 1983*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering (1987), *Uitslagen van de sociale verkiezingen 1987*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering - Dienst Ondernemingsraden (1991), *Resultaten van de sociale verkiezingen 1991*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administratie van de Arbeidsbetrekkingen en -reglementering - Dienst Ondernemingsraden (1995), *Resultaten van de sociale verkiezingen 1995*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel.
- Administration des Relations individuelles du Travail - Service des Organes de participation (2001), *Résultats des élections sociales 2000*, Ministère Fédéral de l'Emploi et du Travail, Bruxelles.
- Algemene Directie Individuele Arbeidsbetrekkingen - Cel inspraakorganen (2005), *Resultaten van de sociale verkiezingen 2004*, FOD Werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg, Brussel.
- Algemene Directie Individuele Arbeidsbetrekkingen - Cel inspraakorganen (2009), *Resultaten van de sociale verkiezingen 2008*, FOD Werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg, Brussel.

- Arbeidsblad – bijlage (1959), *Verkiezingen voor de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, hygiëne en verfraaiing der werkplaatsen 1958 (1954)*, Drukkerij H & M Schaumans, Brussel.
- Arbeidsblad – bijlage (1964), *Verkiezingen voor de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, hygiëne en verfraaiing der werkplaatsen 1963*, Drukkerij H & M Schaumans, Brussel.
- Dambre W. (1985), *De Ondernemingsraden in België*, M & I nv/Politieke Bibliotheek Kluwer, Antwerpen.
- Dejonckheere H. & van der Hallen P. (1992), 'Stemmen- en zetelprofiel in de non-profit? Vergelijkende analyse sociale verkiezingen 1987-1991 voor de profit- en non-profitsectoren', *Dossier Steunpunt WAV*, nr. 3, Steunpunt WAV, Leuven.
- Dejonckheere H. & van der Hallen P. (1992), 'Was 1987 een schrikkeljaar? Vergelijkende analyse sociale verkiezingen 1987-1991 voor de traditionele en niet-traditionele kaderorganisaties', *Dossier Steunpunt WAV*, nr. 4, Steunpunt WAV, Leuven.
- Dejonckheere H. & van der Hallen P. (1992), 'Zwijgen is fout, ik stem!? Vergelijkende analyse sociale verkiezingen 1987-1991', *Dossier Steunpunt WAV*, nr. 2, Steunpunt WAV, Leuven.
- Harrop M. & Miller W.L. (1987), *Elections and voters: a comparative introduction*, Macmillan, Londen.
- Humblet P. & Vanthournout J. (editors) (2007), *De sociale verkiezingen doorgelicht*, Intersentia, Antwerpen.
- Op den Kamp H. & Van Gyes G. (2006), *Wie neemt op welke wijze deel? Vergelijkende analyse sociale verkiezingen 2004*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Van Gyes G. & van der Hallen P. (2001), *Een onvolledige strijd: sociale verkiezingen en democratie, cijfermatige analyse 1987-2000*, Steunpunt WAV, Leuven.
- Vanthournout J. / Juridisch Studiecentrum SD WORX (2007), *Praktijkgids sociale verkiezingen 2008. Een praktische en juridische handleiding*, Intersentia, Antwerpen.